T.C.

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANS ÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Sosyoloji Anabilim Dalı

MASALCININ GÖZÜNDEN MASALLARDA GİZLENEN SUBLİMİNAL MESAJLAR ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Yüksek Lisans Tezi

Deniz Özhan ASLAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Gözde MOCAN

İstanbul - 2024

T.C.

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANS ÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Sosyoloji Anabilim Dalı

MASALCININ GÖZÜNDEN MASALLARDA GİZLENEN SUBLİMİNAL MESAJLAR ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Yüksek Lisans Tezi

Deniz Özhan ASLAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Gözde MOCAN

İstanbul - 2024

TEZ TANITIM FORMU

YAZAR ADI SOYADI	**:** Deniz Özhan ASLAN
TEZİN DİLİ	**:** Türkçe
TEZİN ADI	**:** Masalcının Gözünden Masallarda Gizlenen Subliminal Mesajlar Üzerine Bir Alan Araştırması
ENSTİTÜ	**:** İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü
ANABİLİM DALI	**:** Sosyoloji
TEZİN TÜRÜ	**:** Yüksek Lisans
TEZİN TARİHİ	**:** 25/01/2024
SAYFA SAYISI	**:** 115
TEZ DANIŞMANLARI	**:** Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Gözde MOCAN
DİZİN TERİMLERİ	**:** Masal, cadı, eril dil, feminizm, güzellik, kadın.
TÜRKÇE ÖZET	**:** Feminist bakış açısının eleştirdiği masallardaki eril ve ayrımcı dilin masal anlatıcılarının gözünde gerçekçi olup olmadığına dair nitel bir alan araştırması.
DAĞITIM LİSTESİ	**:** 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsüne 2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Deniz Özhan ASLAN

T.C.

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANS ÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Sosyoloji Anabilim Dalı

MASALCININ GÖZÜNDEN MASALLARDA GİZLENEN SUBLİMİNAL MESAJLAR ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Yüksek Lisans Tezi

Deniz Özhan ASLAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Gözde MOCAN

İstanbul - 2024

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin/dönem projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Deniz Özhan ASLAN

…/…/2024

T.C.

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Deniz Özhan ASLAN' ın **"Masalcının Gözünden Masallarda Gizlenen Sumbliminal Mesajlar Üzerine Bir Alan Araştırması"** adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan _____

Prof. Dr. Ömer SAY

Üye _____

Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Gözde MOCAN

(Danışman)

Üye _____

Dr. Öğr. Üyesi Mina FURAT

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / .... / 2024

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Çocukluk dönemimizden itibaren ilk karşılaştığımız edebi tür olan masalların, toplumun şekillendirilmesinde ve topluma hâkim olan eril dilin toplumu dizayn etmesinde büyük önem taşıdığı, feminist dilin masallar üzerine yaptığı en büyük eleştirilerden biridir. Ataerkil düşüncenin masalların içine gizlenmiş sübliminal mesajlarla toplumsal cinsiyet rollerini belirlediğini iddia eden feminist dil masallarda eril dilin kadınları güçsüz, savunmasız olarak gösterdiğini iddia eder. Yine aynı eleştiri kapsamında feminist dil mücadeleci ve güçlü kadınların cadı olarak nitelendirilerek, itaat kültürünü benimsemelerinin istendiğini savunur. Tüm bu eleştirilere masal anlatıcılığı eğitimi almış ve aktif anlatıcılık yapan yani masallarla belki de en çok haşır neşir olan kişilerin gözünden cevap bulmaya çalışılan bu araştırmada 20 katılımcıyla masallar üzerine hazırlanmış 18 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış nitel görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden alınan yanıtlar literatür bölümünden sonra verilerin analizi bölümünde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Masal, cadı, eril dil, feminizm, güzellik, kadın.

SUMMARY

One of the biggest criticisms of the feminist language on fairy tales is that fairy tales, which are the first literary genre we encounter since our childhood, are of great importance in shaping society and the masculine language that dominates society is of great importance in social design. Feminist language, which claims that patriarchal thought determines gender roles through subliminal messages hidden in fairy tales, claims that masculine language in fairy tales shows women as weak and defenseless. Within the scope of the same criticism, feminist language argues that combative and strong women are described as witches and asked to adopt a culture of obedience. In this study, which tried to find answers to all these criticisms from the perspective of people who have received training in storytelling and are active narrators, that is, those who are perhaps most involved with fairy tales, semi-structured qualitative interviews consisting of 18 questions prepared about fairy tales were conducted with 20 participants. The answers received from the interviews are given in the data analysis section after the literature section.

Key Words: Fairy tale, witch, masculine language, feminism, beauty, woman.

İÇİNDEKİLER

ÖZET……..…..……i

SUMMARY……..…..…….ii

İÇİNDEKİLER……...……..…….iii

ÖNSÖZ ……...……...vi

GİRİŞ..... 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Olağanüstü Anlatı Unsurları: Mitler, Destanlar ve Masallar…….…….....3

1.1.1. Mitler…….…….……..…..3

1.1.2. Destanlar…….…….……..…5

1.1.3. Masallar…….……..…..7

1.2. Mit, Destan ve Masalların Kollektif Bilinç İnşasındaki Önemi……...……9

1.3. Masalların Kaynakları……..…..……..…10

1.3.1. Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu)……..…..…….13

1.3.2. Tarihi Görüş (Hindoloji Okulu)……..……..…….13

1.3.3. Etnografik Görüş (Antropoloji Okulu)…….14

1.4. Masal Çeşitleri…….…..…….15

1.4.1. Hayvan Masalları……..……..15

1.4.2. Olağanüstü Masallar……..16

1.4.3. Gerçekçi Masallar…….…….……16

1.4.4. Güldürücü Masallar…….…….…..……16

1.4.5. Zincirleme Masallar……...…….……17

1.5. Masallarda Yapı……...…….…….……17

1.6. Masallarda Olay Örgüsünün Oluşturulması…….....18

1.6.1. Masallarda Döşeme (Başlangıç Bölümü)…….……19

1.6.2. Masallarda Geçen Olaylar ve Kahramanlar……..…….……20

1.6.3. Masalda Zaman Kavramı…….……21

1.6.4. Masalda Mekân…….…….…..…22

1.6.5. Dilekler ve Sonuç Bölümü……..22

1.7. Masallarda Anlatım Dili ve Üslup…….……...23

1.8. Masallarda Sembolik Dilin Çözümü……..……..…....24

1.9. Masallarda Dilin İşlevi…….….26

1.10. Klasik Masalların Dili……..…….…..28

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAM İNCELEMESİ

2.1. Feminist Kimlik……..…...……30

2.2. Feminist Kimliğin Tanımlanması…….30

2.3. Dünyada Feminist Hareketlerin Kısa Tarihçesi…….….31

2.4. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet……..……..…….34

2.5. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kaynakları: Klasik Masallar……...…….38

2.6. Klasik Masallarda Toplumsal Cinsiyet……..……..39

2.7. Kadın Temsiliyeti Açısından Klasik Masallar……...……..……41

2.7.1. Anne/Üvey Anne Olarak Kadın……..…..……..41

2.7.2. Çirkinden Peri kızına Olağanüstü Kadınlar……..……..42

2.7.3. Bağımlı ve Bağımsız Kadın Tiplemeleri…….…….….44

2.7.4. Masal Kadınlarının Fiziksel Özellikleri…….……...45

2.8. Feminist Söylemin Dil Eleştirisi……47

2.9. Feminist Söylemin Masal Eleştirisi……..……...51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE METODOLOJİSİ

3.1. Tezin Problemi 56

3.2. Tezin Amacı 56

3.3. Tezin Önemi 57

3.4. Sınırlılıklar..... 59

3.5. Tezde Kullanılan Yöntem …….…..……..59

3.6. Araştırma Deseni…….…….…….……60

3.7. Çalışma Grubu…….…….……60

3.8. Veri Toplama Süreci……..…….……61

3.9. Varsayımlar…….…….……..62

3.10. Veri Analizi…….……..63

3.11. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler……..…63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Bulguların Analizi ……..……...65

4.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri…….65

4.3. Masal Anlatıcılığına Yönlendiren Etmenler……66

4.3.1. Büyüme Sürecinde Ebeveynlerden Masal Dinlenildi mi…….66

4.3.2. Masal Anlatıcılığına Yönelten Şey Neydi?.....68

4.4. Toplumsal Cinsiyet Rolleri Açısından Masalların Gücü……70

4.4.1. Masalların Toplumun Şekillendirilmesinde Rolü Nedir?……..……70

4.4.2. Masallar Eril Dilin Devamı İçin Hazırlanmış Özel Metinler Midir?.....72

4.4.3. Feminist Masallar Hakkında Ne düşünüyorsunuz?.....73

4.5. Masal İçin Yeni Bir Dil……..76

4.5.1. Masallarda Kullanmaktan Kaçınılan Kelimeler…….76

4.5.2. Anlatılacak Masal Neye Göre Seçiliyor…….……78

4.5.3. Masalların Dili Revize Edilerek Yeniden Yazılmalı Mıdır?.....79

4.6. Masallarda Dayatılan Güzellik…….81

4.6.1. Kadınlar Masallarda Güçsüz ve Aciz mi Anlatılıyor?.....81

4.6.2. Masallarda Evlilik Kadınlara Ödül Müdür?.....83

4.6.3. İyi Bir Geleceğe Açılan Kapının Anahtarı Güzellik midir?.....84

4.7. Masalların Bilge Erkekleri Cadı Kadınları…….86

4.7.1. Masallarda Mücadeleci Güçlü Karakterli Kadınlar Çirkin Yada Cadı Mıdır?.....86

4.7.2.Masallarda Doğa Üstü Güçleri olan Kadınlar Cadı Erkekler Kahin Midir?.....88

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER……..…….90

KAYNAKÇA……..……...96

EKLER……..……..……101

ÖNSÖZ

Anaerkil sistemden ataerkil sisteme geçildiğinden beri sosyal ve kültürel tüm alanlarda olduğu gibi yazılı ve sözlü edebiyatın da ataerkil dille şekillendiği, eril dille mücadele edenlerin bile eril dil tarafından oluşturulmuş dili kullanmak zorunda kaldığı feminist düşüncenin en temel savunularından biridir. Feminist yazarlar "toplumu değiştirmek istiyorsak bunun yolunun dili değiştirmek olduğunu" iddia ederler. Onlara göre bu dil değişimine toplumun en küçük bireyleri olan çocuklarımızdan başlamak yarınlara yapılacak en büyük yatırımdır. Tam da bu yüzden çocukların baş anlatısı olan masallardaki dilin erillikten kurtarılmasıyla daha eşitlikçi ve adil bir toplum yaratılabileceği düşüncesi hakimdir. Bu çalışmayı feminist yazarların bu bakış açısına ışık tutmak adına yaptım. Öncelikle çalışmam sırasında bana rehberlik eden, yapıcı ve yaratıcı eleştirileriyle yoluma ışık tutan danışman hocam Dr. Öğrt. Üyesi Fikriye Gözde MOCAN'a teşekkürlerimi sunarım. Yine bu çalışmam sırasında beni destekleyen ve hep yanımda olan sevgili eşim Derya ASLAN'a teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, 2023 Deniz Özhan ASLAN

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin on binlerce yıl öncesine uzandığını varsayarsak en az insanlık tarihi kadar eski olan mirası dediğimizde aklımıza birkaç sözlü edebiyat unsurundan fazlası gelmemektedir. Özellikle yazının icadından önceki dönemden kalma, insana, yaşama, kültüre, topluma dair çok fazla eser olmadığı için bu dönemlerin günümüze yansıması olarak kalan destanlar, mitler ve masallar ki özellikle bu çalışma için masallar son derece büyük önem arz etmektedir.

İnsanların birbiriyle konuşmaya başladıkları andan itibaren en büyük arzularından birisi anlatma arzusu olmuştur. İnsanlar yaşadıkları toplumların kültürel, sosyal, ekonomik, ahlaki pek çok yönünü bazen doğrudan bazen dolaylı, zaman zaman abartarak zaman zaman farklı tipler oluşturarak masallar aracılığıyla birbirlerine aktarmışlardır. Bir dönemin en büyük eğlence unsuru olan masallar çok ilginçtir ki yazının icadından sonra da yüzlerce yıl sözlü edebiyat eseri olarak kulaktan kulağa aktarılmış ama yazıya geçirilmemiştir. Elbette ki masallar bu aktarım sırasında anlatıcıya göre, anlatıldığı topluma göre değişmiş, evrilmiştir. Kulaktan kulağa taşınan masallar zaman zaman bir seyyahın heybesinde, zaman zaman bir geminin kamarasında, zaman zaman bir devenin hörgücünde ülkeden ülkeye diyardan diyara dolaşmıştır. Özü aynı olsa da gittiği her memlekette o memleketin kültürü ile yeniden yoğurulan masallar bugün sanıldığı gibi çocuk anlatılarının çok ötesinde, kimi zaman düğünlerde, kimi zaman bir çoban ateşinin başında kimi zaman ise yeni demlenen bir çayı yudumlarken köy evlerinin sofrasında yetişkinler arasında yerini almıştır.

1800'lü yıllarda kaleme alınmaya başlayarak sözlü kültür öğesi olmanın yanında yazılı kültürün de bir parçasına dönüşen masallar üzerinde ilk araştırmalar 19. yüzyılda başlamıştır. Masal kitapları, masal derlemeleri, masal incelemeleri derken gözlerin yeniden çevrildiği masalların anlatısı halk arasında giderek azalmaya, yer yer kaybolmaya başladığı noktada modern kültürün ürünü olan sinema ve televizyonun masal kültürünü yok edeceği düşünülürken bugün daha net farkına vardığımız bir durum gerçekleşmiştir. İnsanların kadim kültürün bir parçası olarak masalların yok olacağını düşündüğü noktada tam tersi bir durum gerçekleşmiş televizyon dünyası masalları fark ederek bugün artık dünyada bilmeyen hiç kimsenin kalmadığı *Pamuk Prenses, Külkedisi, Oz Büyücüsü* gibi masallar Hollywood'da Walt Disney stüdyolarından ekrana aktarılarak daha da popüler hale gelmiştir. Bugün çoğu kişi

farkında olmasa da sinema ve dizi dünyasında işlenen pek çok senaryo masallardan beslenmektedir. İşte masalların bu kadar popüler olması, gözlerin yeniden masallara çevrilmesi masallar üzerindeki pek çok tartışmanın alevlenmesine neden olmuştur. Bu tartışmaların en başında Feminist dilin eleştirileri yer almaktadır.

Feminist dilin temel eleştirisine göre anaerkil toplumlardan ataerkil toplumlara geçtikten sonra, ataerkil toplumların hâkim eril dili başta masallar olmak üzere tüm toplumsal dili içine gizledikleri bazen doğrudan bazen dolaylı sübliminal mesajlarla eril dilin devamı için bir araç olarak kullanmaktadır. Feministlerin iddiasına göre eril dilin buradaki amacı, erkek egemen toplum yapısını koruyarak kadını ev işleri ve annelik arasına sıkıştırmak ve kadının sahip olduğu gerçek potansiyeli sergilemesine engel olarak kadınları kolay yönetmeyi amaçlamaktadır. İşte tüm bu tartışmaların ayyuka çıktığı günümüzde masalların dili üzerine pek çok araştırma yapılmış, tez ve makaleler yazılmış ve bu konuda pek çok fikir beyan edilmiştir. Bu çalışmada amaçlanan, masalları dinleyen, yazan, okuyan tüm paydaşların dışında masalları bir kıyafet olarak vücuduna geçirip daha sonra gerek çocuklara gerekse yetişkinlere anlatan masal anlatıcılarının masalların dili hakkındaki fikirlerini ortaya koymaktır.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçevede masalların kökenini oluşturduğu düşünülen mitler ve destanlardan kısaca bahsedildikten sonra, çalışmanın asıl unsuru olan masalların kaynaklarına dair bilgi verilmiş, sonrasında masal çeşitlerinden bahsedilmiştir. Devamında masallardaki olay örgüsü anlatıldıktan sonra masallardaki dilin işlevi ve klasik masalların işlevi ile bu bölüm tamamlanmıştır. İkinci bölüm olan kavram incelemesinde Feminist kimliğin tanımı ve tarihçesi hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra masallardaki toplumsal cinsiyet rollerine değinilmiştir. Devamında klasik masallardaki kadın temsiliyeti üzerinde durularak Feminist söylemin dil ve masal eleştirisi ile bu bölüm tamamlanmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırmanın kapsamı ve metodolojisinden bahsedildikten sonra çalışma grubundan toplanan veriler analiz edilerek dördüncü bölümde sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Olağanüstü Anlatı Unsurları: Mitler, Destanlar ve Masallar

İnsanlığın ilk sözlü edebi kaynakları mitler, masallar ve destanlar olsa da tanımları yüzyıllar boyunca büyük bir sorun olmuştur. Tarihten edebiyata kadar, sosyolojiden felsefeye kadar pek çok disiplinin ilgilendiği mitlerin, destanların ve masalların her akademik disipline göre ve bu disiplinin temsilcilerine göre tanımları değişebilmektedir. Bu araştırmanın odak noktası masallar olsa da masalların kaynağı olarak görülen mitler ve destanlar ile ilgili de kısa da olsa bir bilgilendirme yapması zorunluluk olarak görülmektedir. Bu yüzden öncelikli olarak mitlere dair bir bilgilendirme yapıldıktan sonra destanlara değinilecek ve son olarak da çok daha geniş ve uzun bir şekilde masalın tanımı ve unsurları hakkında bilgi verilecektir.

1.1.1. Mitler

Mitler genel bir tanım olarak tanrılar ve doğa üstü varlıklar arasında geçen olayları konu alan olağanüstü anlatılardır şeklinde açıklansa da tarih boyunca farklı dönemlerde mitler üzerine pek çok farklı tanım yapılmıştır. Örneğin Antik Yunan filozoflarından Thegenes mitlerin doğadaki tabiat olaylarının sürekli olarak anlatıldığı alegorik hikayeler olduğunu söylemiştir. Thegenes'e göre mitlerdeki tanrılar doğa olaylarının temsili olarak sunulmaktadır. Bu düşüncesini mitlerde yer alan Poseidon'un su tanrısı, Apollo'nun ateş tanrısı, Zeus'un toprak tanrısı olması ve bu elementlerin gücünü temsil etmelerinin anlatılmasıyla temellendirir. Bir başka filozof Anaksagoras'a göre mitler hırsızlık, savaş, zina, baştan çıkarma gibi ahlak dışı yozlaşmış eylemlerin tanrılara mal edilerek hikayeleştirilmiş halidir (Dowden, 1992:41). Platon'un ideal devletinde mitlere bakış açısı ise çocuklar için olumsuz örnekler oluşturacak yanlış davranışlar içeren kurgulanmış ve yoz hikayeler olarak tanımlanmıştır.

Mit kelimesi Romalılar döneminde masal (fabula) anlamına gelecek şekilde Latince'ye uyarlanmıştır. William Doty mit kelimesinin günlük yaşamdaki konuşma dilinde kurgu gibi bir anlam taşımasının nedeni olarak masal (fabula)/mit kavramının hikâye anlamındaki Roma kullanımının olabileceğini söyler (Doty, 2004). İlahi dinlerin yayılmasıyla özellikle de Hristiyanlık dininin ortaya çıkmasıyla mitler antik

dünyadaki önemlerini yavaş yavaş kaybetmeye başlamışlardır. 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabul etmesinden sonraki süreçte Hristiyan rahiplerin yönlendirmeleriyle Hristiyan topluluklar eski Yunan mitlerini Pagan adetleri sayarak reddetmiş ve görmezden gelmişlerdir. Uzun süre popülerliğini yitiren ve yok sayılan mitler Rönesans döneminde yapılan çevirilerle yeniden düzenlenen klasik eserler haline gelmişler, böylece mitler batı kültüründe tekrar yerini bulmuş ve yeniden popüler bir süreç yaşamaya başlamıştır. Fakat 18. yüzyıldaki Aydınlanma Çağı'yla birlikte mitlere bilimsel olmayan, mantık dışı ilkel hikayeler gözüyle bakılmış ve tekrar geri plana atılmışlardır. Aydınlanma Çağı'nın bu dönemlerinde mit tanımı dönemin etkisiyle gerçeklikten yoksun anlatılar olarak görülerek gerçek bilgiye ancak akıl yoluyla varılabileceği vurgulanmaktaydı. Bu dönemde her ne kadar akıl ve bilimden söz edilse de başta cadı avı olmak üzere pek çok akıl ve bilim dışı tutumun sergilenmesi kendi içinde çelişen ironik bir durumdur.

Aydınlanma döneminden sonraki Romantik dönemde Doty'nin "*The Study of Myths and Rituals"* kitabındaki tanımıyla Romantik dönem düşünürleri kaybedilen gerçeği yeniden kazanmak için bir araç olarak görürler. Bu dönemdeki filozofların ve yazarların genel tutumu tabiatın akıldan daha üstün olduğu şeklindedir. Bir önceki Aydınlanma döneminde üstün tutulan akıl bu dönemde geri plana atılır ve duygular aklın üstündedir. Endüstri ve teknolojiyle tabiatın günden güne kirletildiği fark edildikten sonra yeni bir fikirsel akım olarak insanın doğa ile uyum içerisinde yaşaması gerektiği fikri yayılmaya başlamıştır. Tüm bunların etkisiyle dönemin sanatçı ve düşünürleri kaynak olarak eskiye yani Antik dönem mitlerine yönelmişlerdir.

19. Yüzyılın sonlarında yaşamış olan filozof Friedrich Nietzsche yaşadığı dönemin rasyonelleşmesine karşı bir tavır sergilemiş ve önemli eserlerinden biri olan *Tragedya'nın Doğuşu*'nda rasyonel dünyanın mitlerle olan bağından söz etmiştir. Mitlerin yoğun ve besleyici bir kaynak olduğunu düşünen Nietzsche, toplumsal bir aradalık için de hayati bir önem taşıdıklarını savunmuşlardır. Bu bağlamda Nietzsche'ye göre Antik Yunan kültürü iki güce bağlıdır: Bunlardan birincisi içinde içgüdüsel ve yaratıcı ruhu barındıran Dionysos perspektifidir. İkincisi ise entelektüel, estetik ve artistik enerjiyi barındıran Apollon perspektifidir. Bunun yanı sıra Nietzsche'ye göre bu iki kültürün sentezinin sonunda Yunan tragedya geleneği oluşmuştur.

Bu konuda çok farklı bir bakış açısı sunan düşünür ise modern zamanların öncülerinden kabul edilen Sigmund Freud'dur. Freud mitlere çok farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak mitleri kişilerin psikolojilerinin bir yansıması olarak görür. Freud, "*Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*" isimli eserinde mitler için "dış dünyaya yansıtılmış psikolojiden başka bir şey değildir" ifadesini kullanmıştır. Çalışmalarında mitleri ve rüyaları karşılaştıran Freud mitleri çocukluk dönemimizden kalmış ve bastırdığımız fantezilerin dışa vurumu olarak görür. Başka bir deyişle mitler bastırılmış dürtü ve içgüdülerden meydana gelir. Toplumların yasaklamış olduğu ensest, kardeşler arası rekabet, babayı ve kralı öldürme gibi arzularının temsilidir. Tüm bunlara ekleme yapacak olursak Freud rüyalardaki ve mitlerdeki sembolleri birbirine benzetir ve mitleri insanların gördüğü kollektif bir rüya olarak görür.

Özetleyecek olursak, yukarıda da görüldüğü üzere mit kavramı, üzerinde felsefi, psikolojik, sosyolojik ve toplumsal pek çok tanım yapılan bir kavramdır. Disiplinlere ve disiplinlerin temsilcisi olan bireylerin görüşlerine göre pek çok tanıma ulaşmak mümkündür. Günümüz toplumlarının oluşumunda etkileri inkâr edilemeyecek kadar büyük olan mitler toplumların ve bireylerin şekillenmesinde oldukça etkilidirler.

1.1.2. Destanlar

Destanın ne olduğunu anlamak için bu bölümün başında, bir önceki bölümde vermiş olduğum mit tanımlamasıyla karşılaştırmalar yaparak gidersek daha anlaşılır ve belirgin olacağını düşünmekteyim. Mitlerin konusu tanrı ve tabiat üstü hadiselerden oluşur ve mitler olağanüstü mekanlarda geçerken, destanların içerisine hikayeler girer ve hikayeler dünyada ve bilinen mekanlarda geçer. Mitlerde tanrılar, insanlar ve tabiata dair genel hadiseler konu edinilirken destanlarda daha çok milletlere ait kahramanlık hikayeleri ön plandadır. Mitler daha kısa ve düz anlatılarken destanlar ise daha hacimli ve şiirsel anlatılardır. Bu karşılaştırmadan hareketle destan için genel bir tanım yapacak olursak dünyada geçen olaylar üzerine oluşmuş, gerçekten yaşandığı düşünülen ya da yaşanan olaylardan sonra üretilen şiirsel manzum anlatılardır.

Destanlar Ferit Develioğlu'nun *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugatı*'nda epope, hikâye, masal veya şöhret, ün" şeklinde tanımlanırken, M. Öcal Oğuz doğaüstü bir anlatım şekliyle karşımıza çıkan kahramanlık hikayeleri "destan" terimi ile ifade etmiştir. Nihad Sami Banarlı ise destanı "milletlerin, din, fazilet ve milli kahramanlık maceralarının manzum hikayeleri" olarak açıklar (Banarlı, 1948). Destanlar gerek fikir

sanat açısından gerekse tarihi aydınlatma açısından büyük bir ehemmiyete sahiptirler. Tarihi açıdan değerlendirecek olursak destanlar bugün var olan pek çok milletin bir halde kalmasına ve kendi milli kültür ve şuurunun oluşmasına yardımcı olmuştur.

Kültür ve sanat açısından bakacak olursak ise günümüzde pek çok edebi eserin ve kurgunun karakterlerinin kaynağına indiğimizde destanlar ya da mitler olduğunu görebiliriz. Farklı kültürlerin destanlarında kullanılan kalıpların birbirine benzerliklerini göz önünde bulundurduğumuzda bu tarz eserlerin milli unsurlar taşısa da birbirlerinden esinlendiklerini bizlere düşündürmektedir. Joseph Campbell "*Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*" isimli eserinde bu durumu monomit kavramıyla açıklar ve bu eserlere dünyanın ortak mirası gözüyle bakar. Campbell'e göre mitlerde ve destanlardaki hikayeler kahramanların arayış hikayeleridir. Bu arayış süreci farklı evrelerden oluşur. İlk evre evden ayrılıştır. Daha sonra sırasıyla doğa üstü güçlerden faydalanış, büyük engellerin üstesinden geliş, doğa üstü güçlere sahip olma ve eve dönüştür. Campbell bu sürecin tüm mit ve destanlarda bu şekilde ilerlediğini savunur. Campbell mitlerdeki ve hikayelerdeki bu arayış sürecini bireylerin çocukluktan yetişkinlik sürecine geçiş aşamalarına benzetir. Ona göre kahramanalar sıradan basit yaşamlarını geride bırakarak bir maceraya başlarlar. Bu ilk adımda kahramanın karşısına aşabileceği bir engel çıkar. Bu ilk engeli aştıktan sonra karşısına asıl mücadelesi çıkar ve böylece gerçek macera başlamış olur. Bu bir arkadaşla, bir düşmanla ya da bir çeşmenin başını tutmuş tek gözlü bir devle olabilir. Karşılaştığı bu macerada kendisine yol gösteren yardımcı olan bir bilgeye, büyücüye ya da dosta da sahip olabilir (Campbell, 2017:221).

Sözlü ve yazılı edebiyatın bir parçası olan destanlar karşımıza iki çeşit olarak çıkmaktadırlar. Bunlardan birincisi doğal olan destanlar, ikincisi ise yapay olan destanlardır. Doğal olan destanların en önemli özellikleri kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen anonim eserler olmalarıdır. Bu destanlar dilden dile ve nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşmayı başarmışlardır. Bu destanlara Yunan toplumunun *İlyada ve Odysseia*'sı, İranlıların *Şahnames*'i, Rusların *İgor*'u, Sümerlerin *Gılgamış*'ı, İspanyolların *Le Cid'*i, Japonların *Şinto*'su, Finlerin *Kalevala*'sı, İngilizlerin *Bowulf*'u, Türklerin *Alp Er Tonga*'sı, Hintlerin *Ramayana* ve *Mahapharata*'sı, Almanların *Nibelungenlied*'i ve son olarak Fransızların *Chanson de Roland*'ı örnek gösterilebilir. Yapma destanları ise bir şair tarafından kaleme alınan yani yazanı ve söyleyeni bilinen destanlar olarak tanımlayabiliriz. Bu tür destanlara

örnek olarak ise Mehmet Akif Ersoy'un *Çanakkale Şehitlerine* isimli destanını ve Ceyhun Atıf Kansu'nun *Sakarya Meydan Savaşı* isimli destanını gösterebiliriz.

1.1.3. Masallar

Tarih boyunca insanlar kendilerini ifade etmeye ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyaçlarını ilk insanlar mağara duvarlarına çizdikleri resimler ve hiyerogliflerle gidermeye çalışırken dilin gelişmesinden sonra kendini ifade etmek için sözcüklerin gücünü kullanmışlardır. Sözcüklerin gücünü zaman içerisinde daha iyi kavrayarak sürekli geliştirmiş ve çeşitli anlatı türleri ile ifade becerilerini güçlendirmişlerdir. Bu anlatı türleri içerisinde en eğlenceli ve güçlü olanlarından biri de masaldır. Masallar nesilden nesile aktarılan sözlü edebiyat türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihi çok eskilere dayanan masallar doğu toplumlarında tamamen kıssadan hisse çıkarma amacıyla anlatılırken yani masaldan çıkarılan ders esas alınırken, Avrupa toplumlarında çıkarılan ders değil hikâyenin kendisi daha önemlidir. Her ne kadar tarihi çok eskiye dayansa da masallar nesilden nesile sözlü iletişim yolu ile aktarılmıştır. Bu nedenle de yazılı masal tarihi insanlık tarihine göre çok yenidir. Masal tarihinin büyük kısmının sözlü olması nedeniyle nesilden nesile masal aktarımı "meselci" denilen kişiler tarafından gerçekleştirilmiş, her meselcinin kattığı kendince üslup ve yorum masalların tarih boyunca değişmesine neden olmuştur. Ayrıca masallar gezginler sayesinde farklı kültürlere taşınmış ve bir ulus ya da topluluğa ait olmanın ötesine geçerek evrensel miras haline dönüşmüştür. Masallar farklı ülkelere ait olsalar da özleri itibariyle birbirlerine çok benzedikleri, aynı iskelet üzerine kuruldukları göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Dilimize Arapça "*mesel*" sözcüğünden geçmiş olan "masal", Almanca'da "*machen*", Fransızca'da "*conte*", İngilizce'de ise "*tail*" kelimeleriyle ifade bulmuştur.

TDK' da masalın tanımı sözlü edebiyat ürünü olan, ağızdan ağıza ve kuşaktan kuşağa aktarılan, genellikle insanların ve doğa üstü varlıkların başından geçen öğüt verici olağan üstü hikayeler şeklinde yapılmıştır. (TDK Yayınları, 1988, s.992). *Büyük Larousse*'ta masalın tanımına baktığımızda yeri, zamanı ve mekânı belli olmayan, içerisinde olağanüstü varlıkları barındıran, nesilden nesile aktarılan anlatı türüdür. (1992, C 15:7841). Ahmet Kabaklı'ya göre ise masal "halkın günlük hayatın tek düze ve sıkıcılığından sıyrılarak oluşturduğu gerçek dışı dünyada var ettiği kişilerin hikayesidir. (Kabaklı,1985 s.73.). Masal; hayvanların ve eşyaların dile geldiği doğa

üstü olaylarla süslenmiş, zamandan, mekândan ve yerden bağımsız olan kısa hikâye türüdür (Karaalioğlu, 1980, s.289.)

Bir başka tanımda ise masal zaman, mekân ve yer kavramlarının belli, içerisinde olağanüstü kişilerin ve olağanüstü unsurların bulundurulduğu evvel zaman içinde kalbur saman içinde gibi klişeleşmiş bir anlatımla başlayan, çoğunlukla gökten üç elma düştü gibi kalıplaşmış sözlerle biten sözlü anlatım türüdür. (Seyitoğlu, 1986: 149-153). Türk dil bilgini ve sözlük yazarı olan Ferit Develioğlu *Osmanlıca-Türkçe* olarak hazırladığı sözlükte, masal yerine "mesel" kelimesini kullanmış ve insanların terbiyesinde ve toplumun ahlakında, faydası bulunan hikayeler olarak tanımlamıştır (Develioğlu, 2003). Orhan Hançerlioğlu'na göre masal; genellikle çocuklar için anlatılan, zaman zaman hayal ürünü zaman zaman ise gerçek olaylara dayandırılan fakat gerçek olaylara dayandırıldığında da içerisinde doğa üstü süslemeler bulunduran, karakterlerin kesin biçimde ya çok iyi ya çok kötü olduğu, içerisinde konuşan hayvanların, cinlerin perilerin ve pek çok doğa üstü varlığın bulunduğu kulaktan kulağa anlatılan sözlü bir halk anlatısıdır. (Hançerlioğlu,2000:306).

Saim Sakaoğlu'nun tanımında ise en can alıcı nokta masalın hayal dünyamızın bir ürünü olduğu halde dinleyenleri inandırabilme özelliğinin olmasıdır. Pertev Naili Boratav'ın masal tanımında ise, dini inançların dışında geleneklerden sıyrılmış insanları inandırma kaygısı olmayan hayal ürünü anlatılar olduğu vurgulanmıştır. Umay Günay'a göre ise masal, dinleyenlere ümit veren, gerçek hayatta imkânsız görünen şeyleri gerçekleştiren, masalın kendi mantığı içerisinde belli bir düzende anlatılan hayat hikayeleridir.

Yukarıda belirtilen tüm tanımlara dayanarak masalı şu şekilde tarif edebiliriz. Özellikle kış gecelerinde ya da düğün gibi etkinliklerde sosyalleşme ve eğlenceli vakit geçirme amacıyla nesilden nesile aktarılarak anlatılan ve anlatıldığı toplumlardan dini, ahlaki, kültürel motifler taşıyan, içerisinde iyilerin ve kötülerin kesin çizgilerle ayrıldığı ve kıssadan hisse yoluyla insanlara ders verilmeye çalışılan, geçmişte sözlü, günümüzde ise sözlü ve yazılı olan edebi eserlerdir. Bunun yanında masalın özellikle çocukların eğitiminde oldukça önemli bir yer tuttuğu bir gerçektir. Masallarla iç içe olmak çocuklarda yaratıcı düşünme becerisi, somut düşünceden soyut düşünceye geçiş ve duygusal gelişim açısından oldukça önemlidir. Ayrıca kültürel yapılarını fark etmelerinde ve anadillerinin zenginliklerini öğrenmelerinde yeri doldurulamaz bir

kaynaktır. Elbette ki çocuklarda böyle bir gelişimin sağlanabilmesi için masal anlatıcısının da dile hâkim olması ve dili bütün açılarıyla kullanabilme meziyetine sahip olması gereklidir. Ancak bu şekilde hedef kitle üzerinde tesir edebileceklerdir.

1.2. Mit, Destan ve Masalların Kollektif Bilinç İnşasındaki Önemi

Yukarıda mit, destan ve masal kavramlarının farklı disiplinler tarafından ve bu disiplinlerin temsilcileri tarafından farklı bakış açılarıyla tarif edildiğini gördük. Bu bölümde ise mitleri, destanları ve masalları sosyolojik ve antropolojik açıdan inceleyeceğim. Çünkü ileriki bölümlerde çalışacağım masallar üzerine feminist eleştirileri anlamak açısından mitlerin, masalların ve destanların toplumlara ve toplumların kültürlerine olan etkilerini görmemizin faydalı olacağını düşünüyorum.

Mit, destan ve masalların toplumlara ve toplumların geliştirdiği düşünce biçimlerine olan olumlu ya da olumsuz etkisini göstermek için öncelikle Emile Durkheim'in toplum bilincini ifade eden "kollektif bilinç" kavramını kullanmak istiyorum. Mitler, masallar ve destanlar sosyoloji bilimi açısından topluma olan etkileri ya da toplumun bu eserlerin oluşum ve şekillenme sürecine etkileri açısından birbirleriyle bağlantılıdırlar. Kollektif bilinç kavramı bir topluluğun parçası olan bireylerin ortak inanışlarını ve düşüncelerini barındıran ortak bir bilinci temsil eder. Ona göre inanışlar, ritüeller, söylemler, gelenek, görenek, örf ve adetler, dini semboller kollektif bilinci destekleyen ve güçlendiren araçlardır. Tüm bu saydığım unsurlar kollektif bilincin tekrar tekrar oluşmasına neden olur ve bu sayede kollektif bilinç sürekli olarak canlı kalır. Kollektif bilinç bireysel bir durum ya da olgudan öte sosyal bir olgudur. Bu nedenle tüm toplumu kapsar ve kendine has bir devamlılığı vardır. Bu sebepten dolayı da tüm bu toplumsal değerler, gelenekler, inanca dair ritüeller kuşaktan kuşağa aktarılır.

Durkheim'e göre mitler, destanlar ve masallar toplumların en temel nosyonudur. Ona göre insanlar bu anlatılardaki kahramanları birer rol model olarak almaya meyillidirler. Tam da bu sebeple bu anlatılar toplumsal değerlerin güçlenmesini sağlar. Bu ortak kültür ürünleri topluluk ve birlik algısını güçlendirir, toplumsal bütünleşmeyi sağlar. İnsan topluluklarını bir araya getirip bir grup haline dönüştürerek onlara kollektif bir kimlik verir. Bu kollektif bilinç toplumların ilerlemesinde önemli bir yapı taşıdır.

Mitler, destanlar ve masallar insanları bir arada olmaya ve topluluk ruhunu yaratmaya iter. Önde gelen antropologlardan Bronislaw Malinowski, mitler, destanlar

ve masallar için "ilkel toplulukların gerçekliklerini doğrudan anlatan açıklamalar niteliği taşır. Bu sayede toplumda var olan yapıları pekiştirir" der. Ona göre de toplumsal düzeni belirleyen ve sürdüren bu eserlerdir. Mitler, destanlar ve masallar sayesinde toplumların inanç ve gelenekleri sistematik bir şekilde bir sonraki nesillere aktarılarak kültürel devamlılık sağlanır. Malinowski, toplumlarda mitler, destanlar ve masalların çelişki durumu yaşandığında ya da toplumlardaki çatışma durumlarında kullanılan birer toplumsal sözleşme niteliğinde olduğunu savunur. Yani toplumsal kurumları ve pratikleri temsil ederek "bu hep böyleymiş" şeklinde düşünülmesini sağlar.

1.3. Masalların Kaynakları

Masallar, dil, kültür, din ya da herhangi bir etnisite farkı gözetmeksizin bütün toplumlarda birbirine geçmiş ve temel olarak aynı amacı güden anlatım türüdür. İnsanlığın bilinen her döneminde var olan bu sözlü anlatı türü sayesinde toplumlar arasındaki ortak noktalar göz önüne serilmiştir. Kökeninin mitoloji olduğunu düşündüğümüz bazı masalların farklı toplumlarda şekil değiştirerek kabul görmesi masalın farklı toplumların arasındaki kültürel etkileşimini de göstermektedir. Nitekim Yunan Mitolojisi'ndeki Ödip'in, Fars Mitolojisi'nde Zal ve Türk Mitolojisinde Tepegöz ile benzer nitelikler taşıması masal ile mitolojinin iç içe geçmesi ile birlikte, söz konusu kültürel etkileşimi de yansıtmaktadır.

Masalın kaynağı konusunda birbirinden farklı görüşler vardır. Buna göre masalın kaynağı olarak bazıları Hint Mitolojisini, bazıları eski Yunan Mitolojisini gösterirken kimilerine göre ise farklı kültürlerin ve farklı dini inançların etkisiyle oluşarak yayıldığı fikrine de sıkça rastlanır. Bunlardan en öne çıkanı masalın Hint kökenli olduğu görüşüdür. Cemil Meriç masalın doğuda özellikle de Hindistan'da ortaya çıkmasını, Hindistan'da köy köy dolaşarak hikayeler anlatan yarı aylak bir hayat yaşamış ve insanların hayali iklimini zenginleştirmiş dilenci ve dervişler büyük rağbet görmüşlerdir. Daha sonra ruhun bedenden bedene göçü inancıyla insanların hayal dünyası daha da genişlemiş ve bu hayallerle masallar zirveye ulaşarak felsefi bir hal almıştır şeklinde yorumlar. Meriç'in masal diyarı olarak Hindistan'ı göstermesinde, Hindistan'daki dini hayatın çeşitliliği ve özellikle de ruhun bedenden bedene geçişi inancının etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Özellikle hayvanların ruhunun insanlara, insanların ruhunun hayvanlara geçebildiğine inanmanın neticesinde ortaya

çıkan intak (insan dışındaki canlı veya unsurların insan gibi konuşabilmesi) sanatı, zengin bir hayal gücünün oluşmasına bu da insanların anlatı becerilerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Farklı görüşteki bazı masal araştırmacıları ise masalın kaynağını aryalara dayandırır. Masalın kaynağının Hint olarak kabul edilmesi ilk masal örneklerinin bu kültürün özelliklerini taşımasını sağlamıştır. Nitekim en yaygın Hint masalları olan *Kelile* ve *Dimne* (*Pançatantra*) beş ciltlik bir masal kitabıdır. Hindu kültürü ile ilgili birçok özelliğin kaybolmadan günümüze kadar ulaşabilmesini sağlamıştır. Avrupa'da özellikle milattan önce 620-560 yıllarında Grek masallarının en önemli örneklerini veren Aisopos, türün batıdaki ilk temsilcisidir. Gerek Aisopos gerekse Grek masalcı Phedrus (M.Ö. 50-15) aynı zamanda *Lafontaine* masallarının kaynaklarını da oluşturmaktadırlar. Birbirinden çok farklı coğrafyalarda olsalar dahi Ezop masalları, Mevlana'nın *Mesnevisi* ya da *Pançatantra* içerik ve motif olarak ortak yön barındırırlar. Buradan da anladığımız, birçok masalın, anlatım sırasında anlatıcıdan dolayı veya aktarım yolunun kültürel katkılarıyla yeniden şekillendirildiğini göstermektedir. Esasen masalların asıl kaynaklarından çıkıp çeşitli şairler, göçebeler, seyyahlar ya da tüccarlar yoluyla Anadolu, İran, Yunan gibi dünyanın farklı kültürel bölgelerine yayılması masalların karakterini de etkilemiştir. Böylece masallar zaman içerisinde taşındıkları topluma göre Müslüman, Hristiyan, ateşperest, Budist anlatıcılar tarafından her seferinde kendi inanç, ahlaki ve milli bakış açılarına göre yeniden düzenlenerek anlatılmıştır. Bütün bu masal dallarının, köken olarak, tek bir özde birleştiğinde şüphe yoktur. Masallar, coğrafi olarak yer değiştirdikçe ve kültürler arasında aktarıldıkça birçok değişikliğe uğramış ve yerli kültüre ait unsurlarla yeniden şekillenmiştir. Masal her anlatıldığında masalın ismi, içindeki karakterler, masalın motifleri, masal mekanları ve bunun yanı sıra bölgesel dilin etkisiyle masalda kullanılan dil unsurlarının yani atasözü ve deyimlerin dil özellikleriyle masalın her anlatımında tekrar tekrar değiştirilmiş ve zaman içerisinde aynı masalın birbirinden farklı pek çok biçimi ortaya çıkmıştır. Bu durum, bütün sözlü anlatım ürünlerinin özelliklerindendir. Bu bakımdan masal, hikâye ve fıkra gibi anlatım türlerinde anlatıcının rolü çok önemlidir. Anlatıcı, olay ve kişileri anlatım sırasında dinleyicilerin profili, mekânın özellikleri ve zamanın ruhu gibi unsurlara göre değiştirebilir. İsterse hikâyeye yeni eklemeler yaparak hikâyeyi genişletir ya da bazı bölümlerini hikâyeden çıkarabilir.

Masalların tek bir kaynaktan çıktıktan sonra, farklı kültür ve coğrafyalarda değişerek karşımıza yeni bir masal örneği olarak çıkması, ünlü masal araştırmacısı Vladimir Propp'un da dikkatini çekmiştir. Benzer örneklerde masalların aksiyonları ve fonksiyonları değişmese de kahramanların isimleri, ya da metotları birbirinden farklılık arz edebilir (Propp, 1987:35). Propp'un değişik kahramanlara, benzer aksiyonların verilmesi konusunda verdiği şu örnek, masaldaki değişen ve değişmeyen yönlerin ortaya konulması bakımından önemlidir.

1. "Kralın verdiği kartal himayesindeki adamlardan birini başka bir krallığa götürür,
2. Büyük babanın verdiği at Soutchenko (Suçenko)' yu farklı bir krallığa götürür,
3. Ivan'ın büyücüden aldığı kayık onu bir başka krallığa götürür,
4. Prensesin Ivan'a verdiği yüzük, Ivan'ın başka bir krallığa gitmesine yardımcı olur. (Propp,1987:35).

Burada verilen nesneler değişse de kahramanların adları ve özellikleri farklılaşsa da kahramanların temel görevleri farklılık göstermemektedir. Bu da masalın klasik bir anlatım türü olarak her coğrafyada ve toplumda aynı kabulü görmesini sağlamıştır. Böylece, insanlığın varoluş mücadelesi ve temelde değişmeyen hayat serüveni, masalın güçlü bir biçimde varlığını devam ettirmesi ve modern zamanlara kadar ulaşabilmesini mümkün kılmıştır (Bilkan,2020:5).

Bir başka örnekte ise *Kelile* ve *Dimne* masalında yavruları vahşi hayvanlar tarafından parçalanan aslanın et yemeyi bırakması Hindu kültürüne uyarlanmış ilginç bir örnektir. Ancak aynı hikâye Müslüman toplumlarda hoş karşılanmadığı için aslanın otla doymadığından dolayı tekrar et yemeye karar vermesi şeklinde yeni bir bölüm eklenerek değiştirilmiştir. Her ne kadar masallara sonradan eklenen yeni anlatılar olsa da ya da masallardan bazı bölümler çıkarılsa da masallar insanların temel duygu ve düşüncelerini etkileme güçlerini kaybetmemişlerdir. Masallar bu kadar eski ve köklü bir geleneğe sahip olduğu halde maalesef masal üzerine yapılan çalışmalar çok da eski değildir. Batıda Grimm Kardeşler tarafından 19.yy da başlatılan sistemli araştırmalar maalesef ülkemizde daha da geç bir tarihte başlamıştır. Fransız halk bilimcisi Gedeon Hued'in 1923 yılında Paris'te yayınladığı çalışması Pertev Naili Boratav tarafından altı yıl sonra Türkçemize kazandırılmıştır.

Masalların kaynağı konusu temelde üç dönem yani üç görüşte incelenir:

A. Tarih öncesi görüş (Mitoloji Okulu)
B. Tarihi görüş (Hindoloji Okulu)
C. Etnografik görüş (Antropoloji Okulu)

1.3.1. Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu)

Bu görüşe Hint-Avrupa görüşü de diyebiliriz. Bu görüş Hint-Avrupa dillerinin Sanskritçe ile olan akrabalığının belirlenmesinin sonucunda ortaya atılmış gibi düşünülebilir. Bu görüşün temsilcisi olan ünlü filolog Max Müller *Rigveda* isimli eserinde Hindistan'a ait eski ilahi tabirlerin üzerinde çalışmıştır. Bu çalışmaların sonucunda karşılaştırmalı mitoloji bilimini kurmuştur. Mitolojik görüşün temsilcileri mitoloji ve masal arasındaki benzerlikleri ortaya koyarak masalın mitolojinin içinden türemiş olduğu fikrini savunurlar.

Sir George Cox ise mitoloji okulunun görüşünü geliştirmiş ve yaptığı bazı masal araştırmalarında kaynak olarak kullanmıştır. Bu görüşü savunan temsilciler "Güneş-Tanrı" mitleri üzerinde ısrarla durdukları için, Güneş Mitolojistleri diye anılırlar. Umay Günay da farklı kaynaklar kullanarak mitoloji okulunu açıklar. W. Grimm ise, masalların kaynağı ile ilgili şu görüşleri ortaya koyar:

*a) Hint-Avrupa Görüşü***:** Hint-Avrupa dil ailesi grubuna giren milletlerin masalları başlangıcı bilinmeyen bir zamandan itibaren Hint-Avrupa medeniyetinin mirası olarak kabul edilir.

b) Parçalanan Mitler Görüşü: Masallar eski mitlerin parçalanmış şekilleridir. Bunlar ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak açıklanmasıyla anlaşılır.

1.3.2. Tarihi Görüş (Hindoloji Okulu)

Bu görüşü savunanlar her ne kadar önceki görüşün temsilcileriyle kaynak olarak Hindistan konusunda hem fikir olsalar da masalların tarihi süreçlerde yavaş yavaş şekillenerek zaman içerisinde yayıldıkları fikrini ileri sürerler. Hindoloji okulu görüşünün ilk temsilcisi olarak görülen Sylvestry Seacy masalların kaynağı konusunda diğerlerinden farklı olarak *Vedalar*'ı değil *Pançatantra*'yı almıştır. İlerleyen zamanda Laiseleure Deslougehamps, *Pançatantra*'nın etkilediği coğrafi bölgeleri daha da genişleterek Arap masallarını, İran masallarını ve Ortaçağ dönemi Avrupa masallarını kaynağı noktasında buraya bağlamıştır. Theodor Benfey'e göre ise *Pançatantra*

Müslümanları, onların aracılığıyla Budist rahipleri, Budist rahipler sayesinde Çin ve Moğolistan coğrafyasını etkilemiştir. Daha sonra Moğolların ve Türklerin göçleri sayesinde kuzeyden sözlü olarak Avrupa coğrafyasına yayılmıştır. Ayrıca Benfey, Ezop masalları dışındaki batı medeniyetine geçmiş tüm masalları köken olarak Hindistan'a bağlamaktadır. Ezop masallarının ise köken olarak Grek kökenli oldukları bilinmektedir. Benfey'in, masalların Avrupa'ya geçişi ile ilgili görüşleri şöyledir:

a. 10.yy'dan önce sözlü gelenekle yayılanlar
b. 10.yy'dan sonra İslamiyet'in etkisiyle yazılı kaynaklardan Bizans'a, İtalya'ya ve İspanya'ya geçenler
c. Çin, Tibet yoluyla Moğolların üzerinden Avrupa'ya geçenler.

Yukarıda belirtilen bu sonuncu maddeye ek olarak İranlıların *Tütiname*'si, Arap ve Yahudilerin *Yazma*'ları da Avrupa'ya geçenler arasında yer almaktadır (Elazığ Masalları,18.).

1.3.3. Etnografik Görüş (Antropoloji Okulu)

Hindoloji okulunun görüşleri oldukça olumsuz tepkiler almıştı. Bu alanda çalışan bilim insanları tarihi görüşü adeta eleştiri yağmuruna tuttular. Alternatif olarak Edward Tylor, M. Lennan ve Andrew Lang gibi konunun uzmanlarının öncülüğünde yeni bir görüş olarak "Etnografik Görüş" ortaya çıkmıştır. Bu görüşün temelinde masalların oluşumunda kaynak olarak mitoloji değil medeni hayat yatmaktadır. Burada kastedilen medeni hayat günümüz hayatı olarak düşünülmemelidir. İnsanların bir arada yaşamaya başladığı tarihi süreçler anlatılmaktadır. Diğer pek çok etnograf masalları köken olarak Hindistan'a bağlasalar da Lang bu konuda farklı bir görüş ortaya atmış ve masalların tek bir coğrafyadan dağılmadığını pek çok farklı coğrafyada aynı anda gelişmeye başladığını, bu birbirinden farklı coğrafyada yaşayan insanların hayat içerisinde aynı sorunları yaşamalarından dolayı masalların farklı coğrafyalarda olsalar da birbirlerine paralel ilerlediklerini savunur. Fakat günümüzde gelişen tarihi, coğrafi ve etnolojik araştırmalar toplumların gelişim süreçlerinin birbirinden çok farklı olduğunu göstermektedir. Bu da bize ekonomik, kültürel, bilimsel ve felsefi açıdan birbirinden bu kadar farklı olan toplumlarda masalların birbirine paralel ilerlemesinin pek mümkün olmadığını göstermektedir.

Bu bölüme kadar olan tüm görüşlerin bazı yönleri kabul edilebilir. Bazı görüşlerin bazı noktalarda daha güçlü olduğu söylenebilir. Ama sonuç olarak her görüşün kabul gören ve görmeyen yanları vardır. 1920'lerde araştırmacıların üç görüşü harmanlayarak yeni bir görüş ortaya koymaları bekleniyordu. Üç görüşün de tenkit edilmeyen yanlarından tek ve daha güçlü bir görüş oluşturulmalıydı. Gaston Paris bu işe soyundu ve kısmen bunu gerçekleştirebildi. Ancak ortaya yeni bir görüş koyamadı (Sakaoğlu, 2020:25). Masalların kaynağını arama noktasında her ne kadar etnograflar belli yerleri referans göstermeye çalışsalar da bu aslında çok büyük bir önem taşımaz. Çünkü tüm bu araştırmaların sonunda görülmektedir ki masallar her ne kadar birbirinden farklı coğrafyalarda da oluşsa aynı bölgede de ortaya çıkmış olsa süreç içerisinde kültürden kültüre aktarılarak zamanın ve mekânın ruhuna göre yeni motifler kazanarak kendilerini anlatıldığı toplumun bir parçası haline getirmeyi başarmışlardır.

Sonuç olarak Sakaoğlu'na göre masalların hiçbir zaman ilk günkü şekillerini koruma imkanları yoktur. Masalların sahip oldukları bir iskelet vardır. Olay örgüsü ve karakterler bu iskeletin etrafında hayat bulur. Bu yüzden masallar istedikleri kadar toplumlar arasında seyahat etseler de iskeleti korunduğu sürece özü aynı kalır. Masalla uğraşan kişilerin kişisel hatıraları, bizim masala dair öz kaynak arayışımızda oldukça yardımcı olacaktır. Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necat*'ındaki melekler ile "*Muradına Nail Olmayan Dilber*" masalındaki perileri aklımızdan çıkarmayalım. Uzun uzun düşündüğümüzde acaba bu masaldaki motiflerin kökü hangi medeniyetlere kadar uzanmaktadır? Bizim asıl aramamız gereken cevap işte bu sorunun cevabıdır (Sakaoğlu, 2020, s:26).

1.4. Masal Çeşitleri

Sözlü ve yazılı edebiyatın en değerli unsurlarından biri olan masalın çeşitleri hakkında pek çok düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeler içerisinde en çok kabul gören Stith Thompson'un yaptığı masal düzenlemesidir. Günümüz masalcılarına da yol haritası olan bu düzenlemede masalları Hayvan Masalları, Olağanüstü Masallar, Gerçek Masallar, Güldürücü Masallar, Zincirleme Masallar olmak üzere beş temel odak noktasında inceleyebiliriz (Thompson, 1964).

1.4.1. Hayvan Masalları

Geçmişte ve günümüzde halk arasında en çok yaygın olan masal türlerinden biridir. Bu masal türünde hayvanlar insani özelliklere büründürülür ve masallarda yaşanan

olaylar hayvanların dilinden aktarılır. İnsani özellik taşıyan hayvanların yaşadıkları olaylar ve bu olaylar karşısındaki tavırları dinleyenlere kıssadan hisse çıkarma amacıyla aktarılmaktadır. Bu masallara dair geçmişten günümüze kadar gelen örnekleri incelediğimizde en çarpıcı olanlar Avrupa kökenli *La Fontaine* masalları ve Hint kökenli olan *Kelile* ve *Dimne'dir*. Özellikle hayvan öğesinin önem taşıdığı Hindu kültürüne ait hikayelerde hayvanların baş rolde olduğu hikayeler çok yaygındır. Nitekim *Kelile* ve *Dimne'* nin kahramanları da hayvanlardan oluşmaktadır. Bu tür masallara, *İki Güvercin, Şahin Yavrusu, Kaplan Yavrusu, Aslan, Öküz ve Çakal, Maymun, Karga ile Yılan, Şahin ile Horoz, Geveze Kurbağa, Serçe ve Yılan* masallarını örnek gösterebiliriz (Beydaba, 1990).

1.4.2. Olağanüstü Masallar

Masal dendiğinde zihnimizde oluşan anlamı en çok karşılayan "Olağanüstü Masallar"dır. Konusundan kahramanlarına her şeyin doğa üstü unsurlar taşıdığı bu masallarda devler, ejderhalar, peri kızları, cinler, cüceler, sihirli yüzükler gibi masal unsurları sık sık karşımıza çıkmaktadır.

1.4.3. Gerçekçi Masallar

Gerçekçi masallarda, masal karakterleri, masalın yaşandığı mekanlar ve masalda yaşanan olaylar doğaüstü unsurlardan arındırılarak anlatılır. Bu da masallarda bulunan padişahlar, tüccarlar, zanaatkarlar, köleler, köylüler, krallar, şövalyeler gibi insanlık tarihinde gerçekten var olduğu ve yaşadığı bilinen kişileri sahip olabilecekleri özelliklerle anlatarak masala gerçekçi bir hava katar. Bu masallardaki olaylar ve kişilerin, yaşanan toplumdaki eşit şartlar ve doğru işleyen kanunlarla doğrudan ilgili olduğu söylenebilir. Masal kişilerinin ırk, dil, din ve ekonomik durumuna bakılmaksızın toplum içerisinde zekâ ve meziyetleriyle hak ettikleri yere ulaşabilmeleri aynı zamanda bir motivasyon unsuru da olabilmektedir (Bilkan,2020:7).

1.4.4. Güldürücü Masallar

Çoğu zaman masallara göre çok daha kısa olan "Güldürücü Masallar"ın en büyük örnekleri fıkralardır diyebiliriz. Bu tür masallarda genellikle olaylar insanlar ya da insanlaştırılmış hayvanlar üzerinden anlatılır. Bu masalların herhangi bir şekilde mesaj

verme ya da ders çıkarma gibi bir kaygıları yoktur. Çoğunlukla müstehcen özellikler taşıyan bu masallar genellikle yetişkinler arasında anlatılmaktadır.

1.4.5. Zincirleme Masallar

Masalın olay ve kişiler üzerinde iç içe geçmiş halkalar halinde şekillendiği, olay örgüsünün fazla önem taşımayan fakat arka arkaya gelen halkalar halinde oluştuğu masal türleridir. Olayları birbirine bağlayan halkaların belirli bir mantık çerçevesinde ilerlemesi gerekir. Bu tip masallarda yaşanılan olaylar kısa tutularak halkalar arasında hızlı geçişler sağlanır.

Türk Masalları ile ilgili olarak tip çalışmaları 1940'lı yılların ortalarında başlar. Bu çalışmaları başlatanlardan biri olan Boratav, *Mecma'ü'l-Letaif* isimli eserde halka ait pek çok anlatının yer aldığını ifade ederek, okuyucuya kolaylık sağlasın diye masalları konularına göre çocuklar, deliler, başka insanlar, karı-koca, hayvanlar, cansız eşyalar şeklinde sıralamıştır. (Boratav, 1978). Sakaoğlu'na göre ise eserin başka bir nüshasında yine aynı şekilde anlatıların konularına göre ayrıldığı, fakat dal sayısının altı değil beş olduğu ifade edilmektedir.

1.5. Masallarda Yapı

Masal motifleri ve masal kahramanları insanlık tarihinin her döneminde ya da tüm kültür ve coğrafyalarda rastlanabilecek unsurlardır. Özellikle Anadolu masallarındaki bazı tip ve motiflerin Türk destanlarında da görülmesi insanlığın ortak özlemini ve yüzyıllar boyu benzer bir hayal dünyasını muhafaza ettiğini göstermektedir. Örneklendirecek olursak "peri kızıyla evlilik" motifine bazı Türk destanlarında da rastlanır. Hatta *Dede Korkut*'ta zikredilen "Tepegöz, Sarı çoban ile Peri kızından doğmadır." (Demirel,1995:98). Türk destanlarında görülen insan dışındaki yaratıklarla ve cansızlarla konuşma, dev, sihir, kılık değiştirme gibi birçok unsur benzer biçimde masallarda da yer almaktadır.

Anadolu masallarında, çoğu İslam öncesi ve farklı inanç dönemlerine ait masal motifleri görülmektedir. Bu masalların içerisinde pek çok farklı inanca ait motiflerin yanı sıra ağaçlar, dağlar, kayalar ya da su kültleri gibi farklı motiflere de rastlanmaktadır. Bu motifleri incelediğimizde masalların beslendiği kaynaklar ile ilgili farklı ip uçları görebiliriz. Bu masallarda ortak olarak sık sık karşımıza çıkan bazı motifler sihir ve büyü, şifa, gaipten gelen sesler, doğa unsurlarına hakimiyet, kılıktan

kılığa girebilme, ejderha ile savaşma, farklı nesneler yardımıyla uçabilme şeklinde sıralanabilir.

1.6. Masallarda Olay Örgüsünün Oluşturulması

Masallarda olay örgüsü masalın en öz noktasıdır. Masal anlatıcıları olay örgüsünü tanımlarken masalın iskeleti sözcüğünü kullanırlar. Olay örgüsünde herhangi bir değişiklik olmaksızın masalın içerisindeki karakterlerle nesnelerle oynanabilir ya da masalın geçtiği mekân ve zaman değiştirilebilir. Anlatıcıya göre masalın içerisindeki bazı karakterler ön plana çıkarılarak bazı karakterler onlara nazaran daha pasif hale getirilebilir. Ama ne kadar değişiklik yapılırsa yapılsın masaldaki olay örgüsü her zaman aynı kalır. Masalın içerisindeki olay örgüsünü özü bozulamayan ya da değiştirilemeyen iskelet olarak tamamlanmış sadece etrafının süslenmesini bekleyen masalın mükemmel hali olarak düşünebiliriz.

Her masal anlatısının, kendine has özellikleriyle oluşturulmuş bir olay örgüsü vardır. Masallar, toplumların değerleri ile vücut bulur. Masalların olay örgüsünde işlenen konular o toplumda yaşayan insanlara aittir. Masala başlarken kullanılan 'bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde, uzak diyarlardan birinde' ya da 'Kaf Dağı'nın ardında' gibi masal formelleri masalı dinleyen kişinin gözünde zamandan ve mekândan azade hale getirir. Bu da masalı dinleyen kişilerin hangi dönemde ya da nerede, hangi şartlarda yaşadıklarına bakmaksızın masalın içerisinde kendilerinden bir parça bulmalarını sağlar. Bu yüzden iskeleti yani özü aynı kalmak şartıyla masallardaki diğer tüm unsurlar ve karakterler masalın anlatıldığı döneme ya da masalın anlatıldığı bölgeye göre güncellenip değiştirilebilir. Bu da masalların sürekli dinamik bir yapı içerisinde yeniden bedene bürünmesini sağlar. Masalları dinleyen insanlar içerisindeki olağan üstü unsurların büyüsüne kapılarak kendilerini bir anda masalın içerisinde bulabilirler. Bu da masalları her dönemin en gözde eğlence aracı yapar.

Masallardaki olay örgüsünün içerisinde karakterler oluşturulurken iyi karakterler safi iyi olarak, kötü karakterler ise safi kötü olarak anlatılır. Bu insanın içindeki iyiyi ve kötüyü temsil eden sembolik bir dildir. Uzak doğudaki *ying-yang* felsefesine de benzetebileceğimiz iyi ve kötü mücadelesi masallarda tam anlamıyla vücut bulduktan sonra kötüler en kötü halleriyle anlatılır ve iyilerin onlara karşı mücadelesinde dinleyicinin masalın iyi kahramanlarıyla empati kurmaları sağlanır. Tüm bu süreçlerin

sonunda masalda daima iyiler kazanır. Burada verilmek istenen alt mesajda insanlara kötülere karşı mücadele etme gücü aşılanmak istenmektedir. Bu bağlamdan baktığımızda masalı sadece eğlence amaçlı anlatılan ya da çocukları uyutmak için akşam annelerinin fısıldadığı gerçekçi olmayan hikayeler olarak değil, tüm toplumlara ait etik değerlerin aktarım aracı olarak görebiliriz.

1.6.1. Masallarda Döşeme (başlangıç) Bölümü

Masalların giriş bölümünde masalcının tercihine göre bazen uzun bazen ise kısa olan tekerlemelerle masala başlanır. Gümünüzdeki masalcılar her ne kadar kısa tekerlemeleri tercih etseler de daha eski anlatıcıların çok uzun masal giriş tekerlemeleri kullandıkları bilinmektedir. Eski dönemlerde uzun uzun kullanılan bu giriş tekerlemelerinin günümüz masal anlatıcıları tarafından daha kısaltılarak dinleyiciye sunulması olumsuz bir durummuş gibi algılansa da günümüzün hızlı yaşanan dünyasında masalın ve masalcının zamana ayak uydurması olarak da görülebilir. Genellikle masalın başlangıcında kullanılan 'bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal iken pireler berber iken' ya da 'uzak diyarlarda Kaf dağının ardında' gibi masal formelleri dinleyiciyi içinde bulunduğu zamandan ve mekândan azade ederek masalın dünyasına hazırlayan, masalda karşılaşabileceği her türlü olağan üstülüğü normal karşılamasını sağlayan kısacası dinleyiciyi dünyevi alemden uhrevi aleme taşıyan kalıplaşmış sözcüklerdir. Fakat bu tekerlememsi kalıplaşmış sözcükler her ne kadar insanın kulağına hoş gelse de ya da ilk anda dinleyicinin ilgisini cezbetse de asıl gücünü anlatıcının dili kullanım becerisinden almaktadır. Anlatıcı bu formelleri kullanırken doğru anın geldiği büyülü havayı hissederek söze doğru bir ses tonuyla başlamalı ve dinleyicileri adeta sihirli bir halıya bindirerek masallar diyarına taşımalıdır. Eğer anlatıcı bunu becerebilecek kabiliyete sahip değilse dinleyenler masalın büyülü dünyasına geçiş sağlayamaz ve masal sadece masal olarak kalır. Oysaki masal tarih boyunca insanlara kattıkları düşünüldüğünde hiçbir zaman sadece masal olmamıştır. Toplumların gerçeklerini zaman ve mekândan ya da kişilerden azade olarak karşısına çıkaran ve yaşadığı sorunlara kahramanlar aracılığıyla çözüm bulmasını sağlayan sihirli anlatılardır. İşte tam bu yüzden masaldaki sihrin anlatıcının diline de yansıması gerekir. Masal anlatıcısının bir laf cambazı kabiliyetiyle masalın başlangıcındaki bizi masala sokan formellerde ya da masalın içerisinde zaman ve mekân değişikliklerinde ya da duygu geçişlerinde kullandığı formellerde dinleyiciyi etkileyecek bir üsluba sahip olması

gereklidir. Ezberlemesi kolay, ahenkli ve vezinli bir manzume niteliği taşıyan masal tekerlemelerinin bir örneğine "*İncili Yorgan*" masalında rastlamaktayız:

İNCİLİ YORGAN

Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Cinler cirit oynarken
Eski hamam içinde
Bir serçe kanadını
Kırk katıra yüklettim
Ne az gittim ne uz gittim
Kaf Dağı'na ilettim
Bir nefeste erittim
O dağların karını
Dikilmedik ağacın
Orda yedim narını

Eğrilmedik iplikle
Ne çulhalar dokudum
Elif dedim be dedim
Dağı, taşı okudum
Bir sinek bir kartalı
Sallayıp vurdu yere
Yalan değil, gerçektir
Yer yarıldı birdenbire
Kerpiç koydum kazana
Poyraz ile kaynattım
Nedir diye sorana
Şu masalı anlattım

Masalların giriş kısmını oluşturan bu şiirsel ifadelerden sonra masalın asıl kısmına girizgâh yapılır ve masal mekanına dair kısa bir tasvir yapıldıktan sonra masal kahramanı seyirciye tanıtılır ve devamında hikâyeye giriş yapılır.

1.6.2. Masallarda Geçen Olaylar ve Kahramanlar

Masaldaki karakterler çoğu zaman insanlar, doğa üstü varlıklar ya da insan özellikleri taşıyan hayvanlardır. Masallardaki karakterlerin bulundukları mekanlar ya da var oldukları zamanlar dinleyiciye verilmez. Masallarda kahramanlar anlatıcı tarafından isimlendirilir. Kahramanların kendileriyle özdeşleşmiş bir isimleri yoktur. Masalcı masalın daha akılda kalıcı olmasını sağlamak için karakterleri isimlendirebilir. Masallarda zaman zaman da kahramanlara hayvan isimleri verilmektedir: Horoz, aslan, tilki vb. Bazı masallarda yer alan gerçeküstü kahramanlar da sadece cins isimleriyle zikredilmişlerdir. Dev, peri, ejderha, cin, vb. (Bilkan 2020,54).

Masal anlatılarında masal karakterleri basit şekilde tanımlanır ve fazlaca ayrıntıya girilmez. Buradaki amaç dinleyicinin hayal dünyasına müdahale ederek belli kalıpların dışına çıkamayacağı bir durumu engellemek ve dinleyicilerin hayal gücünü sınırsız

bırakmaktır. Bu sayede dinleyiciler anlatıcının dilinden dökülen karakterleri ve mekanları kendi hayal güçlerinin sınırları çerçevesinde istedikleri gibi şekillendirebilirler. Bu yarım bırakılan unsurlar sayesinde dinleyiciler kendi kahramanlarını kendileri şekillendirir. Bu da herkesin kendi Keloğlan'ını, kendi Kaf Dağı'nı ya da herhangi bir masal kahramanını, kendi hayal gücüyle birbirinden farklı tasvir etmesini sağlar. Bu sayede masal sürekli değişir ve gelişir. Bu tamamlanmamış görüntü bir çocuğun ilk resim denemelerine benzemektedir. İlk zamanların desenleri bir modeli kopya etmeden, hafıza yardımıyla faydacı ve zihni bir şematizme uyarak meydana getirir. Çocuk eşyanın gördüğü kısmından ziyade bildiği ve kullandığı tarafını resmeder. İlk şekilsiz ve biçimsiz karalamalardan sonra bir baş ile iki bacağı olan adam taslakları çizmeye başlar. (Lalo,1948:43).

Masallarda iyi-kötü, güzel-çirkin, zeki-aptal, dürüst-kurnaz gibi kahramanları birbirinden kesin hatlarla ayıran, kahramanların dış görünüşlerinde ve karakterlerindeki zıtlıklar üstüne basılarak vurgulanmıştır. Bu yöndeki tezatlar genellikle kahramanlar arasındaki orantısızlıkta ortaya çıkmaktadır. Örneğin dev-cüce, padişah-Keloğlan, fil-karınca, iyi kardeş-kötü kardeş, zengin -fakir, güzel-çirkin…vb. Masal kahramanları, çıktıkları maceralarla dolu yolculuktan döndüklerinde ilk hallerinden çok daha olgunlaşmış şekilde dönerler. Genel olarak masallarda bahsedilen yolculuk kavramı her ne kadar fiziksel bir seyahat gibi görünse de aslında ruhsal bir yolculuğu ifade etmektedir. Masal kahramanları çıktıkları bu yolculuklarda karşılaştıkları güçlüklerle bazen zekâları sayesinde bazen de farklı büyülü özellikleri olan nesneler yardımıyla mücadele etmektedirler. Masal kahramanları yendikleri her devden ya da ejderhadan, aştıkları her dağdan ya da çıkmayı başardıkları her kuyudan sonra, öncesine göre daha bilge hale gelirler. Tüm bu bilgeliğin sonucunda masaldaki oluşturulan kaosun nedenini bulur ve bu nedeni ortadan kaldırarak ülkeye düzeni, huzuru ve barışı getirirler. Bu da sembolik olarak insanın hayatta karşılaştığı ve aşmayı başardığı her güçlüğün ona kattığı bilgeliği temsil eder.

1.6.3. Masalda Zaman Kavramı

Diğer edebi unsurları masaldan ayıran en önemli özellik zaman kavramıdır. Romanlarda, hikayelerde ya da efsanelerde zaman kavramı oldukça önemli bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat masallarda zaman kavramı özellikle 'evvel zaman içinde, kalbur saman içinde' gibi ifadelerle belirsizleştirilir. Masallarda kullanılan az

gitmek uz gitmek, dedesinin beşiğini tıngır mıngır sallamak gibi formeller masal zamanının belirsizliğine yardımcı olur. Bu belirsizlik sayesinde hangi dönemde anlatıldığına ya da hangi dönemde kaleme alındığına bakmaksızın masallar her daim güncel ve anlatıldığı döneme aittir.

1.6.4. Masalda Mekân

Masal mekanları belli hatlarla tasvir edilse de çoğunlukla belirsiz bırakılır. Bu da masallarda mekânın tıpkı zaman gibi sınırlılıkların ötesine geçmesini ve masalın bölgesellikten uzaklaşarak evrensel bir yapıya kavuşmasını sağlamaktadır. Her ne kadar mekân belirtilmekten kaçınılarak uzak bir diyarda ya da Kaf dağının ardında gibi genel ifadeler kullanılsa da bazı masallarda İran, Mısır ya da Çin ü Maçin gibi mekanların isimleri zikredilmektedir. Masallarda mekânın belli olmaması sayesinde masallar her anlatıldıkları bölgede yerel unsurlarla bezendirilerek mahalli karaktere büründürülürler. Bu da masal ile dinleyicinin duygusal bağ kurmasını kolaylaştırır.

1.6.5. Dilekler ve Sonuç Bölümü

Masalın giriş ve gelişme bölümünde oluşturulan iyi ve kötü unsurların mücadelesi masalın son bölümünde gerilimin çözülmesi ile son bulur. Masaldaki iyi ve kötü unsurlar masal boyunca sürekli mücadele ettikten sonra masaldaki iyi unsurlar er ya da geç kazanan durumundadır. Masalların sonları bu yönüyle dinleyenlere ve okuyuculara her zaman iyiliğin, dürüstlüğün kazandığı, yardımsever olmanın ne kadar önemli olduğu, hiçbir zorluk karşısında yılmadan mücadele etmemiz gerektiği gibi evrensel mesajlar verir. İşte tam da bu yüzden masallar toplumların kültürel alt yapılarının oluşumunda bireylerin gelişim süreçlerinde vazgeçilmez birer hazinedir. Toplumun en küçük bireyleri olan çocuklardan başlayarak masallardaki iyi unsurlara duyulan sempati ve kötü unsurlara karşı oluşturulan antipati beslenir. Bu da geleceğe dair sağlıklı bir toplum planlamasında masalların ne denli önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Pek çok yetişkin birey tarafından masalların küçümsenerek algılanması içerdikleri eğitici ve geliştirici gücün algılanamamasından kaynaklanmaktadır. İşte bütün bu sebeplerden ötürü sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek isteyen toplumlar masalların üzerine daha bir dikkatle eğilmelidirler.

1.7. Masallarda Anlatım Dili ve Üslup

Dil, ait olduğu toplumun bilinç yapısını yansıtan, toplumların örf, adet, gelenek ve göreneklerinden tutunda doğaya, hayvanlara, kadın-erkek ilişkisine kısaca yaşamın her alanına dair anlamlar bulabileceğimiz; biçimsel ve işlevsel özellikleriyle zamana ve mekâna göre pek çok yeni kelimenin katılımıyla ya da süreç içerisinde bazı kelimelerin kullanımının terkedilmesiyle canlı diyebileceğimiz bir kavramdır. Masal, sözlü anlatım kültürünün dinamizmiyle kendine has anlatım, dil ve üslup özelliği olan çok önemli bir öğesidir. İstinasız herkes masal anlatabilir. Fakat masal anlatıcıları için özel olarak kullanılan masal anası ya da masal atası vasfı herkes için kullanılamayacak bir isimdir. Bu vasıf daha ziyade masalı yaşayarak anlatabilen ve dinleyenlerin hayal dünyasına geçişinde anlatı gücüyle kapı aralayabilen kişiler için kullanılırsa yerinde olacağı muhakkaktır.

İnsanlığın ilk döneminden itibaren varlığını sürdüren masallar her dönem içerisinde özel anlatıcılara sahip olmuşlardır. Mitik dönemde toplum içerisinde çok önemli bir yeri olan Şamanlar aracılığıyla aktarılan masallar zaman içerisinde seyyahlar, gezginler, masal anaları, masal ataları tarafından topluma aktarılmıştır. Tüm bu aktarıcıların ortak noktası içinde bulundukları toplumda saygı gösterilen, bilge kişiler olarak görülmeleridir. Her masal anlatıcısı anlattığı masalı iskeletine sadık kalmak şartıyla yeniden bir kıyafete büründürerek farklı farklı şekiller verebilir. Hatta süreç o kadar canlıdır ki bir masal anlatıcısı aynı masalı farklı ortam ve şartlardan dolayı değiştirerek anlatabilir. Bu da masalın ne kadar hayatın içerisinde bir edebi tür olduğunu göstermektedir.

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile sinema sektörü inanılmaz bir boyuta gelmiş ve oldukça ilgi çekici filmler çekilmeye başlanmıştır. Fakat bu durum, ne olursa olsun masala olan ilginin önüne geçememiştir. Bunun sebebi olarak şunu söyleyebiliriz ki, vizyonda izlediğimiz bir filmi on defa da izlesek, farklı farklı mekanlarda da izlesek aynı filmi izlemiş oluruz. Çünkü somutlaştırılmış kişiler, mekanlar, sahneler hiç değişmez ve bizim hayal kurmamızın önünde kocaman bir engeldir. Oysaki masallar anlatıcıya göre, mekâna göre ya da dinlediğimiz zamanki ruh halimize göre bizim her defasında farklı tasvirler yapıp, farklı hayaller kurmamızı sağlar. Bu da masalların zamanın ötesine geçerek eskimeyen ve modası geçmeyen bir güce sahip olmasını sağlar.

Masalın üslubu masal anlatıcısının etkisinden ayrı düşünülemez. Sonuç itibariyle masallar anlatıcının dilinden vücut bulduğu için her halükârda anlatıcının hayata bakışı, ahlaki değerleri, siyasi eğilimleri, dini yönelimleri masalın bünyesine sinecektir. Bu bağlamdan hareketle herhangi bir masalı dinlediğimizde masalın anlatıcısı hakkında belli başlı bilgileri edinebiliriz. Masalcının masalın içine sinen bu özellikleri her ne kadar masal için olumsuz gibi görünse de masalın çeşitliliği ve kültürel zenginliği açısından zaman zaman artı da oluşturabilmektedir. Bu sayede masalın farklı dönemlerdeki anlatı örnekleri sayesinde toplumların dönemsel yaşantıları, beklentileri, inanç yapıları hakkında basit seviyede de olsa bilgi sahibi olabiliriz.

1.8. Masallarda Sembolik Dilin Çözümü

Masallardaki sembolik dil, doğal olarak anlatıldığı farklı kültürlerde, farklı zamanlarda ve toplumlardaki değişimlerden dolayı tarihsel süreçte oluşan farklı kabuller ve yenilikler karşısında, başka anlamlar kazanmıştır. Toplumun kültürel referanslarına göre yeni değerleri karşılar hale gelmiştir. Masallar kültürler arası aktarımları sırasında asli değerlerinde değişikliğe uğramasa da yeni gittiği toplumun değerler süzgecinden geçerek yeni anlamlar kazanması doğaldır. Birçok inanç ve felsefe sisteminde yer alan bazı sembollere (büyü, ay, su, inci gibi) masallarda da sıkça rastlanmaktadır. Tüm bunların ışığında şunu söyleyebiliriz ki her ne kadar masal anlatıcılarının büyük kısmı kadınlardan (masal analarından) oluşsa da tarihi süreç içerisinde kadınların destanlar, masallar içerisindeki rolleri belli kalıplara hapsolmuş, daralmış, basitleştirilmiş ve değersizleştirilmiştir. "Ayrıca masalların hepsi erkekler tarafından erkeklere anlatılırdı. Ama buradan kervansaraylarda anlatılan bu Türk masallarının da Arap masalları gibi müstehcen öğeler taşıdığı sonucu çıkmaz; hayır bunun tek sebebi güya hiç kadın bulunmayan bu erkekler dünyasında masalların sadece erkeklere ait olduğunun düşünülmesiydi" (Kamphoevener, 2020:13).

Yaradılış mitlerinden masallara binlerce yıl boyunca anlatıların içinde kadının doğasını, tarihsel süreç içindeki dönüşümünü, toplumdaki yerini nasıl kaybettiğini farkına varmadan okuduk ve dinledik. Eski Türk destanlarında kadınlar tasvir edilirken ata binen, avlanan, kılıç kuşanan, erkeği ile omuz omuza savaşa giden, meclislerde yer sahibi ve sözü muteber kişi olarak görülürken, destanlardan masallara geçişte güzelliği ile ön plana çıkan, erkeği için saçını süpürge eden, erkeğinin eline bakan, evde

bekleyen, çaresiz bir karaktere dönüşmüştür. Başlangıçta kadın kutsaldı, doğayla özdeşleştiriliyordu. Çünkü doğa gibi doğurgandı. Doğa gibi kendi kaynaklarıyla besleniyordu. Doğa gibi döngüleriyle kendini yenileyebiliyordu. Gerektiğinde ocağının bekçisi olan kadın sezgilerini kullanarak, kabilesini gelecek tehlikelere karşı koruyabiliyordu. Doğanın sırrına vakıf olduğu için şifacıydı. Bilgeliği ve daha pek çok özelliği ile kutsal görülen kadın tarihin akışı içinde ataerkil toplum yapılarının egemenliği ile birlikte değişmeye dönüşmeye başladı (Çeker 2022:13).

Özellikle orta çağda kadının tüm kutsal değerleri taşlandı, yakıldı, gömüldü. Anlatan, konuşan kadın susturuldu. Susmamak için direnenler cadılıkla suçlandı. Hayatında bir erkeğe ihtiyaç duymayan yalnız yaşamayı tercih eden güçlü imaj çizen kadınlar da konuşan kadınlarla aynı kaderi paylaştı ve katledildi. Bu acımasız insan avlarının yaşandığı karanlık dönemler konuşan güçlü kadınları zamanla; itaat eden, doğasına uygun yaşamayan kadına dönüştürdü. Bu baskılanmış kadınlar, tarlalarda çalışırken ya da çocuklarını uyuturken, özel günlerde bir araya gelebildiklerinde içlerindeki kadının yaşadığı korkularını, acılarını, dönüşümleri, güçsüzlüklerini, özgür kadından cadıya dönüşmelerini ve kendilerine biçilen prenses rollerini masallar aracılığıyla birbirlerine anlattılar. Anlatmak; insanların konuşmaya başlamalarından itibaren en büyük ihtiyaçlarından birisi olmuştu. O yüzden anlatı türleri her dönem ve çağda popülerliğini korumuştu. Bu anlatı türleri arasında ise en çok "masallar" kadınlar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılmıştı.

Masalın unsurları olarak karşımıza çıkan tüm masal kahramanları ve masalda anlatılan her şey bizler için nasıl büyülü ise ona paralel olarak masalın dili de aynı büyüyü içerisinde barındırmaktadır. Bir varmış bir yokmuş ile başlayan bu sihirli dil farkına bile varmadan bizi içine çektiğinde biz dinleyiciler ya da okuyucular zaman ve mekân kavramından sıyrılarak bambaşka alemlere geçeriz. Biz dinleyicileri zamandan zamana, mekândan mekâna seyahat ettiren bu büyülü anlatılar sanıldığı kadar masum olmayabilirler. Masala bir başka açıdan bakmayı başardığımızda masalın dili üzerine yapılan feminist eleştiriler bir tokat gibi yüzümüze çarpmaktadır. Masallarda tasvir edilen kadınların iyi huylu, iyi kalpli, kötülük düşünmeyen ve tabi ki olmazsa olmaz güzellikleri karşısında bir de mücadeleci, hakkını arayan ve erkeğe kafa tutabilen kadınlar vardır. İşte bu kadınlar ise masallarda övülerek anlatılan hemcinslerinin aksine kötü kalpli, fesat ve tabi ki bir o kadar da çirkin kadınlardır. Gerek Avrupa kökenli masallarda gerekse pek çok Anadolu masalında karşımıza iyilik ve güzelliği

ile tasvir edilerek çıkan kadın tiplemeleri genellikle güzellikten başka hiçbir özelliği olmayan ve uysallığı ile ön plana çıkan kadınlardır. Toplumdan topluma, kuşaktan kuşağa aktarılan masallarda tüm bu uysallığın ödülü olarak masalın sonunda yakışıklı prens ile evlenirler.

Feminist eleştirinin bu konudaki yorumu ise bu kadınların itaat kültürü ile ödüllendirildiği ve bunun da kız çocuklarına iyi bir geleceğin anahtarı olarak empoze edildiği görülmektedir. Bu kadınlar masallarda erkeğin varlığını, zekasını, gücünü kanıtlamasına yardımcı olan bir masal nesnesinden öteye geçememektedirler. Bunun aksine ise başına buyruk hareket eden, kendi mücadelesini veren, itaati reddeden kadınlar kötü kalpli birer cadı olmakla cezalandırılırlar. Tüm bu sebeplerden dolayı Feminist bakış açısı klasik masalların dilinin ataerkil bir yapıya sahip olduğunu iddia eder. Feminist eleştirinin eril düzeni yıkmanın yolu olarak gösterdiği öneri ise ataerkil dilin dönüştürülmesinden başlar. Dilin ideolojik olarak kurulan bir yapı olduğunu düşünüyorsak ve bu ideoloji bize göre ataerkil bir ideoloji ise dili değiştirmek ataerkil ideolojiye vurulacak en büyük darbedir. Toplumsal üretimin bir sonucu olan masalların dilini de toplumun egemen dilinden bağımsız düşünemeyiz. Tüm bunların sonucu olarak Feminist bakış açısı derki; toplumdaki eril düşünceyi yok etmenin başlangıç noktası toplumdaki eril dili yok etmektir. Toplumdaki cinsiyet rolleri ancak toplumdaki eril dili yapı bozuma uğratarak yeniden oluşturulabilir. Çok küçük yaşta dinlemeye başladığımız masallarla zihnimize kazınan mesajlardan kurtulmak istiyorsak toplumun en küçük bireyleri olan çocukların zihnine kazınan bu toplumsal cinsiyet mesajlarını temel kaynağı olan masallardan kazımalıyız.

1.9. Masalda Dilin İşlevi

"Dil terimi, genel anlamda kullanıldığında, kuramsal/bilgisel, duygusal ve iradeye bağlı/buyruksal içeriklerin anlamlı işaretlerle ifade edildiği veya haber verildiği bir aracı betimler. Bu durumda dil, ses dilinin yanında işaret dilini, pandomim dilini, doğanın dilini ve hayvanların dillerini içine alır. Dar ya da özel anlamda kullanılan dil terimi ise, özellikle söz diline, insanın özel ayrıcalığına, dahası, insanın sahipliğini yapan bir sisteme işaret eder. Bu açıdan bakıldığında adı geçen hiçbir dilin insan diliyle karşılaştırılacak bir yanının olmadığı rahatlıkla söylenebilir" (Yolcu, 2002, Sayı:4). Bu tanımdan hareketle insanda dilin işlevini bireyler arası iletişimi sağlamak olarak tanımlayabiliriz. Dil, bu araştırmanın asıl odak noktasını oluşturan masallardaki dilin

toplumsal cinsiyet inşasının kurulmasında ve devamlılığını sağlamasında en önemli unsurlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar hayatı anlamlandırmada dili kullanır. İnsanlarda doğuştan gelen bir özellik olan dil içine doğduğumuz ailenin ve toplumun kodlarıyla şekillenir. İnsanın içinde bulunduğu ailenin ve toplumun dilini sorgulamasına gerek olmadığına dair ön kabulü farkında olmadan onu dar bir kalıba sokmaktadır. Kişi, içine doğduğu toplumun örf, adet, gelenek, görenek gibi kültürel normlarını doğal bir öğrenme süreciyle birlikte dilin de yardımıyla benimser. Bundan dolayı sorgulamaya gerek duymadan kabul ettiği dil ile aslında toplumda egemen olan ideolojinin düşüncelerini benimsemektedir. Toplumlarda ideolojileri canlı tutmanın en güçlü yolu dili kullanmaktır. Toplumun doğrularını ve yanlışlarını, normallerini ve anormallerini dil ile ayrıştırarak kişi benliğine yerleştirir ve bir süre sonra farkında olarak ya da olmayarak hâkim ideolojinin dilinin yayılmasında yardımcı olur. Dildeki bu ikili zıtlıklar, eril ve dişil olanın dildeki sınırlarının belirlenmesinde kadının/dişil olanın hep olumsuz olarak kodlanmasını, masal dilinde ikincil ve öteki olarak konumlandırılmasını sağlamıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi, bireyler içine doğdukları toplumların kültürel değerlerini, ahlaki kurallarını bilinçsizce benimserler.

İnsanlar doğumları ile birlikte sosyalleşme sürecinin bir parçası olurlar. Bu sosyalleşme süreci sırasında toplumsal normları öğrenmeye başlarlar ve bu öğrenme süreci içinde çoğunlukla sorgulamadan kabul ederler. Buradan hareketle toplumun bütünlüğünü oluşturan tüm unsurlar dille yoğrulduğu için, dili bireyin toplumun bir parçasına dönüştüğü mecra olarak görebiliriz. Farkındalığı gelişmemiş bir birey maruz kaldığı tüm toplumsal kodları doğru kabul eder. Benliğimizin oluşum sürecinde istesek de istemesek de toplumun kullandığı dil bizi etkilemektedir. Unutmamalıyız ki bireyin oluşturduğu öznellik kullandığı dilin sınırları kadar olabilir.

Her ne kadar içine doğduğumuz toplum hâkim ideolojinin de etkisiyle özellikle dili kullanarak bilincimizin oluşmasına sınırlar çizmeye uğraşsa da dilin alternatif bir kullanımının oluşturulabileceği asla unutulmamalıdır. Feminist ideolojinin bu konuya dair tespitleri göz önünde bulundurulduğunda toplumdaki eril dilin her ne kadar kendi egemenliğini sürdürmek için çok etkili bir silah olarak edebi metinleri kullandığı görülse de tüm bu edebi metinlerin gerekirse yeniden kaleme alınarak eşitlikçi bir dille insanların zihin dünyasının özgürleşmesinin sağlanabileceği savunulmaktadır. Feminist bakış açısının masalların diline verdiği önem tam olarak burada belirginleşerek karşımıza çıkmaktadır. Henüz dilin ana ve yan unsurlarını yeni

öğrenmekte olan çocukların zihin dünyasının eril dil tarafından kirletilmesine engel olunabilirse orta vadede toplumun dilinin değişip dönüşeceği ve eril dilin egemenliğinin son bulacağı fikri savunulmaktadır.

1.10. Klasik Masalların Dili

Masallar için mitlerle birlikte bilinen en eski edebi türdür desek sanırım yanlış olmaz. Binlerce yıldır toplumların parçası olan masallar farklı kültürlere ait gelenekleri günümüze aktarır ve bu kültürlerin iç yapılarını ortaya koyarlar. Masallar vücut bulduğu toplumlarda o topluma ait olan değerleri ve toplumsal sembolleri günümüze aktarım açısından önemli birer kaynaktırlar. Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, masalların dilinin içinde üretildikleri toplumun kültürel sembollerinden, toplumsal normlarından beslendiğini söyleyebiliriz. Masallar zamansız ve mekânsız oldukları gibi evrenseldirler ve herhangi bir sınıfa da ait değillerdir. Bu yüzden farklı tarihlerde, farklı coğrafyalarda herhangi bir sınıf farkı gözetmeksizin kimi zaman aristokrat bir ailenin çay sohbetinde kimi zaman yoksul bir çiftçinin yemek masasında kimi zaman bir kervansaray ateşinin başında kimi zaman ise üçüncü sınıf bir meyhane köşesinde dilden dile kulaktan kulağa aktarılmışlardır. Bu sayede masallar insanları birbirine bağlayan mistik bir güce sahip olmuşlardır.

Yüzyıllar boyunca dilden dile dolaşan sözlü kültür ürünü masallar, kuşkusuz zaman içerisinde nesilden nesile ve kültürden kültüre aktarılırken kaçınılmaz olarak değişim de geçirmiştir. İlk kez 17. Yüzyılda Avrupa'da yazıya aktarılmaya başlayan masallar, sözlü kültürün yanı sıra yazılı kültürün de bir parçası olarak değerlendirilmeye başlanmış ve edebiyatın sınırlarında yer almıştır. Zaman içerisinde anlatıcıdan dinleyiciye aktarılan masallar, kaleme alındıktan sonra yazarlardan okurlarına aktarılmaya başlanmış ve okurlar sayesinde yeniden dinleyicisiyle kavuşmuştur. Fakat pek çok masal da artık anlatanı olmadığı için ve yazıya da geçirilemediği için zaman içerisinde yok olup gitmiştir. Artık sözlü kültürün yanı sıra yazılı kültürün de bir öğesi haline gelen masallar için rahatlıkla şunu söyleyebiliriz ki evrensel bir dünyada tüm insanlığın ortak kültür ürünü olarak her dinleyende aynı duygu ve düşünceleri yaratarak evrensel bir kültür oluşmasında yardımcı olur. Bu görüşe farklı bir yönden bakacak olursak *Pamuk Prenses, Külkedisi, Rapunzel* gibi masalları kadınları pasif hale getiren ve bunu evrensel bir mesaj olarak sürekli yeni nesillere aktaran hazırlanmış özel sözlü metinler olarak da düşünebiliriz. Günümüzde

bu metinlerin devamı niteliği taşıyan Barbie bebek kültürü ile tüm kız çocukların ve genç kızların adeta güzel görünmek zorundaymışçasına ve toplumdaki tek geçer akçenin güzellik olduğu fikriyle beyinleri yıkanmaktadır. Kadını sokaktan iş yerinden ve hatta hayatın merkezinden eve hapsetmeye çalışan erkek egemen toplumun sübliminal mesajlarını yaydığı araçlar olarak da bu masalları görebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAM İNCELEMESİ

2.1. Feminist Kimlik

18. yüzyılın sonlarında özellikle aydınlanma döneminden itibaren kadınlar sosyal yaşamda, toplumsal alanda, siyasal alanda, hukuki alanda, idari alanda ve daha pek çok alanda var olma mücadelesi vermiş ve eşitsizliklere karşı varlıklarını savunmuşlardır. 19. Yüzyılın ortalarından itibaren erkeklere karşı verilen bu eşitlik ve adalet mücadelesi feminizm kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Feminizim özünde cinsiyetten sebep var olan ayrımcılığa karşı durarak kamu ve özel tüm alanlarda kadınların maruz bırakıldığı baskı ve adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasını savunan; eril dilin ve bu dilin doğmasına neden olan ataerkil yapının değişmesi için kadınların meşru mücadelesidir.

Kadına yönelik gerek fiziksel gerekse psikolojik şiddete zemin hazırlayan cinsiyetçiliğin ve toplumsal cinsiyetçiliğin karşısında feminist kimliği toplumsal bir güç olarak koyabiliriz. Feminist hareketlerin ve söylemlerin yükselişi, mücadelelerin sonunda kadın-erkek eşitliğine yönelik kazanımların elde edilmesi, akademik, toplumsal ve siyasal mecralarda kadına yönelik şiddetin tanımlanması, bununla birlikte mücadelelerin örgütlenmesi ve kadınların lehine pek çok yasal ve toplumsal düzenlemelerin yapılması noktalarında kritik bir öneme sahip olmuştur. Zamanla bir sosyal grup haline gelen feministler süreç içerisinde bir sosyal kimlik olan feminist kimliği almışlardır. Sosyal Kimlik Kuramına göre, bireyler bir gruba üye olduktan sonra bireysel olan kimliklerinden, algılamalarından ve değerlendirmelerinden farklılıklar yaşar ve bu farklılıklardan ilki benlik algılarında gerçekleşir. Dolayısıyla insanlar benlik duygularında ve sosyal kimliklerinde ben duygusundan biz duygusuna doğru dönüşüm yaşar (Tajfel, 1978).

2.2. Feminist Kimliğin Tanımlanması

Dünyadaki siyasal hareketler incelendiğinde, feminist bakış açısının ilk olarak 18. yüzyılda İngiltere topraklarında ortaya çıktığı görülmektedir. Feminist hareketler kendi içerisinde farklılıklar gösterse de çatı amaçları olarak toplumdaki cinsiyet eşitsizliklerini hedef aldıkları söylenebilir. Feminizm ataerkil sistemin kadını hapsettiği ev kadınlığı ve annelik rolünün ötesine kadını taşıyarak erkeklerin var

olduğu tüm alanlarda kadınların da var olabileceği savunusunu dillendirir. Ayrıca kadınların gerek politik düzlemde gerekse kanunlar önünde erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olması gerektiğini söyler.

Her ne kadar hayat içerisinde Kadınların yaşadıkları hor görülme, küçümsenme, eve mahkûm edilme, şiddet ve baskıya uğrama kadınlar açısından bireysel ve münferit olaylar gibi görülse de, bunun bir kadını algılama sorunu olduğu düşünülerek harekete geçilmiştir. İşte tam bu noktada feminizm için rahatlıkla şunu söyleyebiliriz ki feminist bakış açısı bireysel bir bakış açısı değil kadınların birlikte güçlendikleri bir toplum hareketidir.

Basit bir tanımla feminizm, toplumda kadınların yalnızca kadın oldukları için karşılaştıkları baskıları ve zorlukları toplum içinde dezavantajlı konumlarını inceleyen ve kadının statüsünü toplumda ve aile içerisinde geliştirmeyi amaçlayan sosyal ve politik bir yaklaşımdır. Toplumların sosyal yapısı içerisinde toplumsal cinsiyet rolleri oldukça önemli bir kategori olarak karşımıza çıkar. Kişilerin sosyalleşme sürecinde kadın ve erkek kimliklerinin yanı sıra sosyal rollerini de öğrenmelerini sağlar.

Bireyler başta aileleri olmak üzere toplumun her bir parçasından öğrendikleri toplumsal cinsiyet rolleri ile sosyal öğrenmeler gerçekleştirir ve bu sosyal öğrenmeler sayesinde edindikleri bilgileri nesilden nesile aktararak devamlılığını sağlarlar. Ataerkil toplumlarda bu roller karşımıza kadını daha çok evin duvarlarına hapseden ve temel görev olarak anneliği öne süren bir yapıda çıkar. Buna karşın erkekler ise özgürlüğü ve gücü temsil ederek hiçbir toplumsal sınırlamaya maruz kalmazlar. Bireyler bu normlara uymadığı zaman toplumsal baskıyla yani mahalle baskısıyla karşı karşıya kalırlar ve bu süreç sonunda bulundukları toplumun dışına itilmeye kadar gidebilir. Bu doğrultuda ortaya çıkan feminist hareketler kadının toplumdaki yerini güçlendirerek erkeğin karşısında eşit konuma getirmeyi amaçlayan kadın dayanışma örgütleri olarak tanımlanabilir.

2.3. Dünyada Feminist Hareketin Kısa Tarihçesi

Kadının toplum içerisindeki statüsünü değiştirmek amacıyla başlayan feminist hareketler feminizmin ve feminist kimliğin tarihsel ve sosyal hareketler içerisinde değişimlere neden olmasından dolayı dönemlere ayrılarak incelenebilir. Bu bağlamda farklı mücadeleler ve sonucundaki farklı kazanımlardan dolayı feminist kimliği anlamak istiyorsak feminizmin tarihsel sürecini bilmemiz zorunluluktur. Feminist

hareketlerin tarihi epey geniş bir inceleme alanı olmasının yanı sıra, bu bölümde feminist kimliğin belli tarihi dönemlerde geçirdiği önemli bazı değişimler sınırlı bir şekilde anlatılacaktır. Feminizm hareketleri ile ilgili çalışmaların başlangıcı 18. yüzyıldan günümüze kadar devam etmekle beraber feminist hareketlerin mücadele biçimleri ve kazanımları doğrultusunda bu çalışmaları farklı evrelere ayırabiliriz.

Feminizim hareketlerinin başlangıcı sayılan birinci dalga kadın hareketleri Mary Wolstonecraft'ın *Kadın Hakları Savunucusu* (*Vindication of the Rights of Women*) adlı kitaptaki talepler üzerine kurulmuştur (Taş, 2016). Bu taleplere genel hatlarıyla bakacak olursak kadınlara oy kullanma hakkının verilmesi, kadınların politik alanlarda temsil edilmeleri hakkının verilmesi, kadınlara eğitimde fırsat eşitliğinin sunulması ve kadınların mülkiyet haklarına sahip olmalarını içermekteydi. Ama bunların hepsinin ötesinde kadınların kanun önünde ve toplum nezdinde erkeklerle eşit haklara sahip birer vatandaş olarak görülmeleriydi. Kimi kaynaklarda liberal feminizim olarak adlandırılan birinci dalga feminizm hareketi kadınların bulundukları ülkelere ve dönemin şartlarına göre farklı kazanımlar elde etmelerini sağlamışlardı. Örneklendirecek olursak Amerika'da 19.yüzyılın sonu 20. yüzyılın başına doğru beyaz erkeklerin oy kullanma hakkı varken siyahi insanların ve beyaz kadınların oy kullanma hakkı yoktu. Daha sonra siyahi erkeklere oy kullanma hakkının verilmesi karşısında beyaz kadınların ve siyahi kadınların birlikte oy kullanma mücadelesine başlamalarına neden olmuştur. Aynı dönemde Fransa'daki feminist kadınların mücadelesi ise ev içinde ve toplumsal alanda eşitlik mücadelesiydi. Bu mücadele daha sonra politik alanda söz sahibi olma mücadelesine dönüşecekti. Rusya'da ise ekim devrimine kadar erkekleri ile omuz omuza mücadele eden kadınlar ekim devriminden sonra yine evlerine hapsedilecekti. Bu da Rusya'daki kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği için yeni bir mücadeleye başlamaları anlamına gelmekteydi. Martha Rampton'a göre Birinci dalga feminist hareketlerle kadınların yasal hak taleplerine kısmen de olsa birçok önemli kazanım getirmiştir.

Tüm bu sosyal ve politik ortamın sonucu olarak ikinci dalga feminizm olarak adlandırılan sürecin karakteri de şekillenmişti. İkinci dalga feminist dönemde kadınlar, yeni talepler ve yeni feminist kimliklerle eşitlik ve hak arayışlarına devam etmişlerdir. Ayrıca bu dönemde ideolojik öğretiler temelinde oluşan liberal görüşe karşı sosyalist, Marksist, radikal feminizm gibi farklı ideolojik konumlanışlara sahip feminist akımlar oluşmaya başlamıştır. Bu politik akımlar kadınların hak arayışlarında belirleyici

oluşmuşlardır. Bu dönemde öne çıkan Marksist feminizm, toplumsal cinsiyetin Marksist ideolojinin sınıfsız toplum öğretisindeki sınıf olgusundan farklı olmadığını, dolayısıyla sınıfsal eşitsizliklerin kadınların ezilmesinin asıl sebebi olduğunu iddia etmektedir. 1960'lı yıllarda giderek daha fazla keskinleşerek etkisini arttıran radikal feminizm toplumda kadınların sömürülmesinin ve baskıya uğramasının asıl sebebinin ataerkil yapı olduğunu savunmaktadır. Radikal feministlere göre cinsiyet kimlikleri yeniden düzenlenmeli ve konuşma dili gibi eril yapının güçlü olduğu alanlar dönüştürülmelidir. Radikal feministler, kadınların verdiği hak mücadelesinde kadınların sınıfsal olarak ayrışmalarını reddedip tüm kadınların toplumsal eşitlik ve hak mücadelesinde bir bileşen olduğunu düşünürler. Bu mücadelenin içerisinde kültürel feministler ise siyasal mücadelenin dışında kalarak kültürel dönüşümü hedeflemiş ve toplumda eril değerler yerine dişil değerlerin daha yaygın olmasının kültürel dönüşümü gerçekleştireceğini savunmuşlardır.

Gün Taş'a göre de farklı ideolojik temelleri olan çeşitli feminist yaklaşımların tanımlandığı ve kendini gösterdiği İkinci Dalga Feminizm dönemi erkek egemen sistemin değiştirilmesine yönelik çabaların hızla arttığı, kadınların kürtaj ve doğum kontrolüne dair hak arayışlarının belirginleştiği bir dönem olarak değerlendirilmektedir (Taş, 2016). Bu dönem Simone de Beauvoir'un "kadın doğulmaz, kadın olunur" ifadesinden temellenen, mevcut cinsiyet rollerinin yıkılması gerektiğini ve kadının aşkın yönlerinin yüceltilmesini vurgulayan, kadınların erkeklere göre farklı olan taraflarının kadınların özgürlüğünün anahtarı olduğunu savunan bir anlayış içermektedir.

Kendine daha geniş bir yayılma alanı bulan feminist fikirler, radikalizm, liberalizm, sosyalizm gibi çeşitli ideolojik düşünce akımlarının içinde de yer bulabilmişler, bu sayede politik kimliklerle birlikte etki alanlarını ve amaçlarını şekillendirmişlerdir. Post modern düşüncenin etkisiyle, 1990'ların başında Üçüncü Dalga Feminist hareketler hayat bulmaya başlamıştır. Bu dönemde ideolojik kimlik siyaseti arka plana itilmiş ve feminist değerler daha çok kadına karşı şiddet, pornografiye karşı mücadele ve kadının güçlendirilmesi gibi politikaları savunmuştur. Üçüncü dalga feminist hareketlerin başta sosyoloji olmak üzere, kültürel antropoloji ve post modern bilim anlayışına kucak açan sosyal bilim alanlarında bu dönemde etkileri oldukça belirgin hale gelmiştir.

Alice Munro'ya göre günümüzde birçok düşünür ve akademisyen internetin yaygın kullanımı ile birlikte günümüz feminist hareketini dördüncü dalga feminizm olarak ayırmaktadır. Bu görüşe göre, dördüncü dalga şu an yaşadığımız dönem içerisinde şekillenmeye devam etmektedir (Rampton, 2008). Jessica Valentini 2009 yılında verdiği bir röportajda Dördüncü Dalga feminizm ile internet kullanımı arasındaki bağlara ilişkin önemli görüşleri ortaya koymuş ve bu görüşler Dördüncü Dalga feminist hareketin temel fikirleri olarak kabul edilmiştir. Sanal platformlar üzerinden yürütülen *MeToo* hareketi, *YesAllWomen* etiketiyle paylaşılan söylemler, *TimesUp* etiketi ile kadına yönelik cinsel şiddet ve eşitsizlik örneklerinin paylaşıldığı çevrimiçi gruplar ve Washington'da gerçekleştirilen *Woman's March* eylemleri Dördüncü Dalga Feminizmin günümüzde öne çıkan aktiviteleri olarak sıralanabilir. Feminist hareketteki dönüşümler çerçevesinde, feministlerin oluşturduğu grubun tek tip bir özellik taşımadığını ve dolayısıyla bahsedilen yapı içerisinde tek bir feminist kimlik yerine farklı değerleri benimsemiş feminist kimliklerin bulunduğunu belirtmekte yarar vardır.

2.4. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Son yıllarda ülkemizde ve dünyada cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının birbirinden çok farklı iki kavram olduğunun ortaya konduğu pek çok çalışma yapılmıştır. İngilizcede cinsiyet *'sex'*, toplumsal cinsiyet ise *'gender'* ile ifade edilmektedir. Bizim toplumumuzda ise cinsiyet dendiğinde biyolojik olarak kadın ya da erkek cinsel organına sahip olma durumu kastedilir. Toplumsal cinsiyet kavramını toplumun kadınlık ve erkeklik üzerine belirlemiş olduğu kalıplaşmış normlar için kullanmaktayız. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirlerine çok benzer kavramlar olsalar da aslında toplumun çok farklı beklenti alanlarını ifade etmektedirler. Cinsiyet dediğimizde en basit haliyle kadın ya da erkek olma durumu ifade edilirken toplumsal cinsiyet denildiğinde ise toplumun sizi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı ve sizden nasıl davranmanızı beklediği kastedilmektedir. Cinsiyet toplumların büyük çoğunluğunda aynı anlamı karşılarken ve beklentiler aynıyken toplumsal cinsiyette ise içinde bulunduğunuz toplumun yaşadığı coğrafyadan kültürel seviyesine, ikliminden geçim kaynaklarına kadar pek çok etken size toplumsal cinsiyette biçilen rolü belirler.

"Bir sosyal yapı olan cinsiyet bizleri hayatımızın çok erken dönemlerinden itibaren şekillendirir, bizlerin doğal bir parçası haline gelir. Kız ve erkek arasındaki

farklar kişilerin cinsiyet farklılıklarına dayanan inanışlarına dayanır. Doğduktan hemen sonra bir bebek cinsiyetini "kız" veya "erkek" olduğunun belirtilmesiyle kazanmaya başlar. Bir kız veya oğlan olma durağan olmayıp süregelen bir iştir. Hem kişinin kendisi hem de çevresinde iletişim kurduğu insanlar bu oluşumun gerçekleşmesinde ellerinden geleni yaparlar. Çocuklar çevrelerindeki insanlardan etkilenir ve rol model alırlar. Bu yüzden küçük bir oğlan çocuğunu göğsünü şişirip erkek gibi davranırken babası, kız çocuğu ise annesinin yüksek ökçeli ayakkabısını giyinip makyaj yapıp kırıtırken annesi gibi davranmaya çalışır. Bu duruma dikkat çeken kişilerin başında Simone de Beavour gelir. Ona göre "kadın doğulmaz kadın olunur" (McConnell-Ginet,2011: s.15).

Simon de Beavour, feminist yazarlar içerisinde oldukça önemli bir kişidir. Modern feminist kuramlarının felsefi yönden odak noktasını oluşturan *İkinci Cinsiyet* adlı kitabını 1949 yılında kaleme almıştır. Üç evrede ele alınan feminist hareketlerin ilk evredeki talepleri eşitlik üzerineyken ikinci evrede bu talepler evrilerek eril dilin kadınlar üzerine kurduğu hakimiyeti fark ederek ataerkil sistemde kadının ikinci planda olduğu savunusuyla buna karşı toplumda her alanda mücadele etmeye başlamış ve eril dilin hakimiyetini sorgulamışlardır. Üçüncü evrede ise kadın ve erkek arasındaki cinsiyet farklılığını din, dil, ırk gibi diğer tüm farklılıklardan ayırmadan aynı görerek ele alırlar. Buradan hareketle Simon de Beavour kadın erkek eşitliğinin esası olduğu bir anlayışa sahip olsa da asıl talebi eşitlikler içindeki farklılıkların rahatça yaşanabilmesidir. Simon de Beavour'un farklı bir açıdan yaklaştığı feminizm anlayışı tarihsel süreçte ikinci ve üçüncü dalgada onun görüşlerinden çok etkilenecektir. Simone de Beauvoir kadının toplumda mutlak bir şekilde öteki olan erkek tarafından tekrar tekrar inşa edilerek kültürel bir varlığa dönüştürüldüğünü savunur. Bu tanımlama ile varoluşçuluk felsefesine ait olan "varoluş özden önce gelir" fikrini kadınlar için ifade ederken erkeklerin egemen olduğu toplumlardaki kadınların sadece cinsiyetlerinden dolayı ikinci sınıf olarak görülmesi ve yok sayılmasına karşı meydan okur.

Simon de Beauvoir, erkeklerle kadınlar arasındaki fiziksel farkların farkındadır. Bu farklılıkları doğal olarak görmüş ve kabullenmiştir. Ancak kabullenmediği şey erkeklerin bu farklılıkları kadınların aleyhine kullanarak kadını eve hapsetmesi ve ona ev işlerinden ve annelikten başka bir konumu uygun görmemesidir. Ona göre erkekler evliliği ve anne olmayı süslü hale getirerek kadınları

cezbedip onları eve hapsetmenin yolu olarak kullanmaktadır. Beavour'a göre erkekler bir kadına baktıklarında sadece onun sahip olduğu kadın bedenini görmektedirler. Onun içinde taşıdığı, ruhu, yeteneklerini, duygularını, kırılganlıklarını görmemektedirler. Bu yüzden de kadın onlar için sadece biyolojik bir varlıktır. Beauvoir'a göre insanlık aşkınlık ve içkinlik olarak iki durumda bulunur. İçkinlik durumu rutin bir varoluş ve yaşam şeklidir. İçkinlik sürecinde herhangi bir üretime katılma ya da yaratıcı faaliyette bulunma yoktur. Aşkınlık durumu ise bunun tam tersidir. Aşkınlık boyutunda insanlar sürekli eylem içerisindedir. Yaşadığı dünyada iz bırakabilmek için yaşadığı dünyayı sürekli değiştirmeye ve dönüştürmeye çalışır. Bevaour kadının baskılanarak kendi içkinlik haline hapsedildiğini iddia eder. Ona göre bu noktada erkekler ise aşkın konumdadırlar. Kadınların kendi özlerinden uzaklaştırılarak kadınlık becerilerine yabancılaştırıldığını ve üretebilme meziyetlerinin unutturulduğunu iddia eder.

Beauvoir'a göre kadınların kurtuluş yolu kendileri için oluşturulmuş kalıplardan kurtularak kendi varlıklarını ortaya koymalarından geçer. Kadınlar tüm bu kalıpları yıkarak kendileri için seçilmiş rollere sırtlarını dönmeli ve yeni roller inşa etmelidirler. Şu an kadınlara biçilen roller trajiktir ki kadınların kendilerinin seçmediği ve onlara ataerkil toplumun ve yapının dayattığı rollerdir. Sonuç olarak Simon de Bevour'un "kadın doğulmaz kadın olunur" sözü cinsiyetlerin onun gözünde bir anlam taşımadığını, toplumdaki baskın bir düşünce ile özellikle ataerkil bakış açısının uzantısı olarak inşa edildiğini ve kadınlık durumunun asla biyolojik bir cinsiyet değil bir toplumsal cinsiyet durumu olduğunu ifade etmiştir. Her ne kadar kadınların özgürlüğünün cinsiyetler arasındaki eşitlik olduğunu düşünse de asıl isteği eşitlik içinde farklılıkları yaşayabilmektir. Kadının var oluşunu anlamlı kılabilmesinin yolu erkeklerin önlerine koyduğu barajları yıkarak, zincirleri parçalayarak olabileceğini savunur. Ona göre kadının özgürleşmesi demek erkeği de özgürlüğe ulaştıracak şey demektir. Çünkü özgürlüğün ancak diğerlerinin özgürlüğünden geçtiğini savunur.

Fox Genevese ise toplumsal cinsiyeti biyolojik cinsiyetin tam tersi olarak görür ve toplumların kültürel süreci içerisinde cinsiyetlere biçilen roller olarak tanımlar. Cinsiyetimiz doğal, biyolojik ve değişmez. Fakat toplumsal cinsiyet insanın yaşadığı zamanın şartlarına göre, ailesinin yapısına göre ve toplumdaki kültürel kodlara göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyetimiz biyolojik cinsiyetimizden bağımsız olarak görülür. Kadın ve erkek arsındaki en temel

fark kadının doğurganlığıdır. Bundan başka kadınlar ve erkekler arasında herhangi bir beceri farkı yoktur. Özellikle günümüzde kadınların yapamayıp erkeklerin yapacağı hiçbir şey olmadığı halde kadınların sürekli daha güçsüz ve beceriksiz olduğu mesajı verilmektedir. Bu yüzden günümüzde kadın ya da erkek olmamız, rollerimizin ya da kaderlerimizin değişmesinde etkili bir rol oynamaz. Toplumsal cinsiyet zaman ve mekânın değişkenliğine göre toplumlarda da değişkenlik gösterebilir. Toplumun kültürel gelişimi, siyasal yönelimler, ekonomik zenginlik toplumların toplumsal cinsiyete bakışlarında farklılık nedeni olabilmektedir.

Çağdaş Fransız Feministlerden biri olan Luce Irigaray, cinsel farklılığa dayalı feminizmin teorisyenidir. Irigaray, genel feminist söylemlerin aksine kadın ve erkeğin eşitliği üzerinde çok fazla durmaz. Onun savunduğu temel fikir cinsel farklılık fikridir. Toplumun çoğunluğunun kullandığı toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet kavramlarının yerine cinsel farklılık kavramını kullanır. Irigaray'ın düşüncelerini cinsel fark kavramı üzerinde temellendirmiştir. Onun temel amacı kadına yeni bir kimlik yaratarak kadın kimliğini erkek kimliği karşısına yerleştirmektir. Irigaray diğer pek çok feminist gibi kadın erkek eşitliği üzerinde mücadele etmek yerine yeni bir dişil kimlik inşasının daha önemli olduğunu savunmuştur. Bunun da başlangıç noktasının eril dilin alternatifi olarak kadının öznesini oluşturduğu yeni dişil bir dil yaratmak olduğunu savunmuştur. Irigaray, ilk filozoflardan başlayarak felsefe dilinin kadını nasıl dışladığının ve eril dil kullanımının nasıl meşru hale geldiğini gözlemlemiştir. Buna karşı koymanın yolunun eşitlik savunusundan geçmediğini güçlü erkek öznesinin karşısına yine çok güçlü kadın öznesi koymak gerektiğini savunur. Bunun için de yapılması gereken en temel şey dişil bir dil yapısı oluşturmak ve eril dile alternatif olarak bu dili güçlendirmektir.

Feminist mücadelenin içindeki eşit haklar fikrini yeterli bulmayan Irigaray eşit haklara sahip olunsa bile mevcut eril dil içerisinde kadınların hiçbir zaman eşit olamayacağını savunur. Onun gerçekte istediği şey kadın ve erkeğin yasalar önünde eşit olsalar da cinsiyetlerinden dolayı zorunlu olarak farklı haklara sahip olmaları gerektiğidir. Yani Irigaray'ın felsefesinin temelinin eşitliğe değil farklılıklara dayandığını söylemek abes olmayacaktır. Irigaray insanların biyolojik olarak erkek ve kadın şeklinde iki cinsiyete sahip olduklarını kabul eder. Fakat savunusunda şunun mutlaka göz önünde bulundurulmasını ister. Bireylerin içine doğdukları toplum onların biyolojik cinsiyetine biçilen toplumsal cinsiyet rollerini belirler. O yüzden

biyolojik olarak cinsiyetimiz bizim toplumsal cinsiyetimizde kaderimiz değildir. Toplumsal cinsiyet rollerimiz değişkendir ve değiştirilebilir. İşte tam da bu yüzden bunun için mücadele edilmeli toplumda kadın erkeğin eşiti olarak değil erkeğin karşısında konumlandırılarak bir güç unsuru haline getirilmeli ve hak ettiği saygıyı görmelidir.

Judith Butler ise feminist yazarlar içerisinde feminizme farklı bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Cinsiyet Belası isimli kitabı en önemli eseridir. Butler'a göre feminizm toplumu kadın ve erkek olarak iki cinsiyette görmekte bu da feminizmin anlamının sığ kalmasına yol açmaktadır. Butler feminizmi eleştirirken amacının feminizm düşüncesine zarar vermek değil farklı bakış açılarıyla feminizim düşüncesini güçlendirmek olduğunu savunmuştur.

Tüm bu cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tanımları üzerinden yola çıktığımızda toplumlarda bireyler doğdukları andan itibaren biyolojik cinsiyetlerine göre o toplumun o cinsiyete biçtiği toplumsal cinsiyet rollerine yavaş yavaş ısındırılırlar. Erkekler için bu süreç genellikle çok daha kolay ilerlemektedir. Çünkü toplumlarda erkeklere biçilen toplumsal cinsiyet rolleri genellikle hep erkeğin çıkarı üzerinedir. Eğer dişil bir cinsiyete sahip iseniz durum bundan biraz daha karışık ve zordur. Adeta kurbağanın sıcak bir suya atıldığında vereceği tepkiden dolayı önce soğuk suya atılması ve suyun yavaş yavaş ısıtılarak kaynatılması gibi kız çocukları da doğdukları andan itibaren içinde bulundukları toplumun kendilerine biçtiği toplumsal cinsiyet rollerine yavaş yavaş ısıtılırlar ve yetişkin bir birey olduklarında artık çoktan iş işten geçmiş, düşünemeyen, sorgulayamayan, ev işleri ve annelik arasına sıkıştırılmış bir şeye dönüştürülürler.

2.5. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kaynakları: Klasik Masallar

Daha önceki bölümlerde sıklıkla ifade edildiği gibi başta masallar olmak üzere tüm kültür öğeleri içine doğdukları toplumun kültürel, sosyal, ahlaki tüm açık ve örtülü normlarını içinde barındıran, topluma hâkim olan eril dilin vermek istediği ya da toplumun bilinç altına ekmek istediği tüm mesajları aktaran/yazan yazılı ve sözlü ürünler olarak karşımızda çıkarlar. Tüm bu yazıl ve sözlü kültür öğelerinin içinde bizi ilgilendiren ise klasik masallardır. Klasik masallar da toplumsal cinsiyeti merkeze alan bir sorgulamaya giriştiğimizde bunun emareleri neredeyse tüm masallarda karşımıza çıkmaktadır. Kadının toplumda öteki olarak konumlanmasına sebep olan güzelliğe

dair, itaate dair, ebeveyn rolleri üzerine, evlilik üzerine, namus üzerine cinsellik üzerine olan kavramlar ataerkil düzenin devamını sağlamaya çalışan kadın olma rolleri ve erkek olma rolleri masallarda sıklıkla karşılaştığımız anlatılardır. Kronolojik olarak baktığımızda özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru feminist hareketlerin yükselmesiyle pek çok kadın yazar masallardaki ataerkil dil üzerine farkındalık yaratmışlar ve masallardaki bu dili gözden geçirerek düzeltmeler yapmaya başlamışlardır.

Özellikle son 20-30 yıldır cinsiyet rollerini yeniden üreten metinler olarak masallar feminist eleştirinin odak noktalarından biri olmuştur. Bu bağlamda tez konusu bakımından klasik masallarda cinsiyetlerin aktarımı ve kadın anlatıları noktalarının içerikle ilintili olmasından ötürü bu konular üzerinde durulacaktır**.**

2.6. Klasik Masallarda Toplumsal Cinsiyet

Özellikle on dokuzuncu yüzyılda başlayan masallardaki toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanması kadın hareketi katılımcıları, eğitimciler, haberciler, anne ve babalar, sosyal bilimciler ve profesyoneller tarafından geleneksel cinsiyet rollerinin yeniden değerlendirmesi açısından mercek altına alınmıştır. Tüm masallar gibi 'peri' masalları da eleştirilerden nasibini almıştır. Bu masallarda cinsiyetlere belirlenen rollerinin yeniden oluşturulmasını engellemeye çalışan feminizm savunucusu bazı yazarların çalışmaları takdire şayandır. 70'li yıllarda, çocuklar için yazılan kitaplardaki cinsiyetçi anlatılar üzerine birbirinden farklı disiplinlerden gelen pek çok feminist yazar bu geleneksel masalları çocukların büyüme ve rollerini kavrama aşamasında baskılayıcı, ezberci ve çocukları onlar için belirlenmiş kalıba sokmanın etkili bir aracı olarak görmüşlerdir. Pek çok özgürlükçü kadın 'peri masalları'na erkek eril dilin etkisiyle oluşturuldukları iddiasıyla eleştiride bulunmuşlardır. Bu kadınlara göre küçük yaştaki kız çocuklarına Külkedisi, Pamuk Prenses ve benzeri öyküler vermek çocukları kalıp davranışları öğrenmeye itmektedir. Kız çocuklarının beyni yıkanarak mücadele edemeyen, kendini koruyamayan savunmasız bireyler olarak yetişmelerine neden olmaktadır. Bu masallarda verilen mesajda kızların nazik, evcimen, itaatkâr olma zorunlulukları varmış gibi anlatımlara yer verilmekte ve bu davranışlar onlar için mutluluğa açılan kapı gibi gösterilmektedir. Bu sürecin sonunda bilim literatürüne yeni kelimeler eklenmiştir. Bu kelimeler *Külkedisi* masalından esinlenilerek "*Sindirella Kompleksi*" ve *Uyuyan Güzel* Masalından etkilenerek

"*Uyuyan Güzel*" sendromudur. Angela Vannicopulou "*Resimli Çocuk Kitaplarında Kadın Karakterler*" adlı makalesinde bu görüşü destekleyen fikirlerini paylaşmıştır. Ona göre çocuk kitaplarında içerilen toplumsal cinsiyet biçimlerinin, onların kendi rollerini geliştirme imajına katkı sağladıkları açıkça görülmektedir.

Literatürdeki bir diğer yaklaşım okul öncesi yaştaki çocukların, cinsiyetçi tipleştirmeleri yansıtan hikâyeleri dinlemezlerse, ayrımcı bir toplumsal cinsiyet anlayışı içinde konuşmaya ve davranmaya daha az eğilimli olduklarını göstermiştir. Buna karşın, okul öncesindekiler, cinsiyetçi bir okuma programı izlediklerinde çok daha fazla cinsiyetçi konuşma ve davranış sergilemektedirler. Toplumsal cinsiyet tipleştirmeleriyle çatışan imajları içeren kitapların, çocuklara onların toplumsal cinsiyet inanışları ve kabullerini tekrar gözden geçirme fırsatını sağladığı görülür (Vannicopulou, 2004: 69). Toplumsal cinsiyet konusunu masallar üzerinden incelemeye aldığımızda ataerkil dilin masallarda güçlü bir şekilde hâkim olduğu apaçık ortaya çıkmaktadır. Masallar erkek egemen toplumun devamlılığını sağlamak amacıyla merkezde her zaman erkeklerin bulunduğu ve kadının yan karakter olarak erkeğe göre konumlandırıldığı bir dile sahiptir.

Edebi metinler eril dilin etkisinde olduğu için her zaman politiktirler ve toplum içerisinde kadının yerini inşa etme aşamasında görev alırlar. Masallardaki kadını pasif olarak sunan motifler; kadının başına gelen iyi ve kötü şeyler hep başkaları yüzündendir. Kadınların kurtarılmak için daima bir erkeğe ihtiyacı vardır. Kadın erkeğe sağlanan bir ödüldür. Evlilik bütün çilelerin sonudur gibi mesajlar kadını ondan beklenen toplumsal cinsiyet rollerine hazırlayarak pasif konumunun sürekliliğini sağlar ve bu durum masallar yoluyla normalleştirilir. Topluma uyumun başladığı çocukluk döneminde çocukları eğlendirmek ya da eğitmek amacıyla anlatılan masalların verdiği mesajları çocukların sorgulamaksızın öğrendikleri düşünülürse masalların dilinin ne denli büyük bir güç olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Bu da masallar aracılığıyla ideolojisini yaymaya çalışan ataerkil düşüncenin ne denli güçlü olduğunu gösterir. İşte bu yol kullanılarak masalların içeriğindeki bu türden eril dilin hâkim olduğu toplumsal cinsiyet üzerine mesajlar bireyler üzerinde çocukluk döneminden başlayarak kadını pasif erkeği aktif olarak kodlamalarına ve çocuğun bakış açısında ataerkil ideolojiye hizmet eder şekilde biçimlenmesine etki edecektir. Bu nedenle Feminist bakış açısı masalların dili üzerinden erkek egemen toplumun

şekillendirildiğini savunarak masalların dilinin değiştirilmesi gerektiğini ve bu sayede toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabileceğini ileri sürmektedirler.

2.7. Kadın Temsiliyeti Açısından Klasik Masallar

Feminist düşünceye göre masalların dili kadınların yumuşak başlı kızlar ve itaatkâr eşler haline dönüştürülmesi üzerine oluşturulmuştur. Çocukluktan başlayarak okunan ve dinlenen masalların kadınları pasif hale getirip terbiye etmeyi amaçladığı savunulmaktadır. Ataerkil düşüncenin kadına dair en büyük dileği kadınları kontrol altında tutabilmektir. Masallarda bu amaca hizmet etmektedir. Bu sayede kadınlar birey olmaktan çıkarak pasif birer nesne haline dönüşmektedirler. Toplumun hâkim gücü olan erkekler her türlü yönetme gücünü ellerinde bulundurdukları gibi masallarda da kendilerini aklın, bilginin gücün ve cesaretin sembolü olarak konumlandırarak üstünlüklerini her alanda göstermek istemişlerdir.

2.7.1. Anne/Üvey Anne Olarak Kadın

Annelik müessesesi bir çocuğun dünyaya gelmesinden sonra çocuğun toplumsallaşmasında ve hayata dair öğrenimlerini sağlamasında en önemli unsurdur. Genellikle masallarda anneler ya çocuğunu doğururken ya da çocukları çok küçük yaştayken ölmüş olarak aktarılırlar. Bunun yanında masallarda hayatta olan az sayıda anne ise tüm yaşamını eşi ve çocukları için feda etmiş şekilde tasvir edilir. Annesini küçük yaşta kaybetmiş olan masal karakterleri çoğu masalda bir üvey anne karakteri ile karşı karşıya kalırlar. Masallarda üvey anneler ekseriyetle kötüdür ve bütün kötülük pratiklerini kız çocukları üzerinde hayata geçirirler. Bunun en bariz örneği *Külkedisi* masalında karşımıza çıkar. Külkedisinin hayatı babasının ikinci evliliği ile yerle bir olur. Babasının biricik kızı olan Külkedisi, üvey annesinin eve gelişiyle bir hizmetçiye dönüşür, üvey annesi Külkedisinin hayatını tamamıyla değiştirir.

Üvey anne kötülemesinin bir başka örneğini *Pamuk Prenses* masalında okuruz. Pamuk Prenses'in üvey annesi onu öldürmeye çalışır. Pamuk Prenses bu kötülükler nedeniyle saraydaki hayatını bırakmak zorunda kalır. *Pamuk Prenses ve 7 Cüceler* masalının yazarı olan Grimm Kardeşler, Pamuk Prenses masalının orijinal metninde Pamuk prensese karşı kıskançlık ve kin besleyen öz anneyi değiştirerek üvey anneye çevirmişlerdir. İlk baskılarda Pamuk Prensese kötülük yapan kişi öz annesi olarak verilirken bir annenin kendi çocuğuna eziyet ediyor olarak görünmesi toplumda hoş karşılanmadığı için öz anne üvey anne olarak değiştirilmiştir. Grimm Kardeşler'in bir

başka hikayesi olan "*Hansel ve Gratel*" masalında iki kardeşin de evden gitmesini isteyen ebeveynlerin ikisi de öz iken daha sonra zamanla Grimm Kardeşler masaldaki babayı önce çocuklarını terk etmekte gönülsüz olarak yazmışlar daha sonra da çocukların öz annesini üvey anneye çevirmişlerdir. Böylece babalarının çocuklarına yaptığı kötülük yumuşatılarak verilmiştir

Masallarda vurgulanmak istenen bir diğer unsur ise kadınlar için ikinci kez evliliğin kötü olduğudur. Bunu ikinci eşleri ile evlenip üvey anne konumuna düşen kadınlar üzerinden vurgulamışlardır. Masallarda ikinci evliliği yapan kadın kötü olarak vurgulanıp üvey anne tiplemesi altı çizilerek anlatıldığı halde, ikinci evliliğini yapan erkeğe herhangi bir sorumluluk yüklenmediği gibi çocuklarının iyiliği için evleniyormuş ve başka çaresi yokmuş gibi anlatılır. Toplumda çocukları küçük yaştayken eşini kaybeden bir kadının kısa bir süre içinde yeniden evlenmesi düşünülmez, hatta ayıplanır. Fakat tam aksine eşini kaybetmiş bir erkeğin küçük yaşta çocukları varsa etraftan "çocuklara kim bakacak" kaygıları yükselir. Bunun üzerine erkek vakit kaybetmeksizin yeni bir evlilik yapma yoluna koyulabilir. Çocuklara bakmak, çocukların öz babası yerine herhangi bir kadına daha çok yakıştırılır. Buradan da anlayabileceğimiz gibi babalar çocukları üzerinde tamamen sorumsuzdur ve ilgisiz olmaları son derece normaldir.

2.7.2. Çirkinden Peri Kızı'na Olağanüstü Kadınlar

Kadının sinsiliğin, gizli kötülüğün kaynağı olduğunu vurgulayan, dişi figürlerin hain, erkek figürleri saf resmeden masallarla büyüyen toplum her durumda kadını suçlamaya meyilli hale gelir. Kadınların nedensiz ve kolayca kötülük yapabileceği fikri masallarda verilen yaygın bir mesajdır. Erkeğe karşı güzelliğini kullanan, bu yolla etkili olamazsa hileye başvurarak erkeği yoldan çıkaran ve kötülüğe götüren kadın ise cadıdır. Tıpkı mitolojide olduğu gibi masallarda da özel güçleri olan, güçlü karakterli, korkusuz ve cüretkâr kadınlar cadı olarak tasvir edilirler.

Orta çağ Avrupası'nın cadı avlarında güçlü, gizemli, şifa veren kadınlar cadılıkla suçlanmış ve yakılmışlardır. Erkeklerin cadı diye adlandırıldığına pek şahit olunmaz. Özel yetenekleri olan erkekler cadı değil büyücüdürler ve masallarda büyücüler genellikle iyi olarak tasvir edilirler. Duygu Demirer Şahin'in de belirttiği üzere, cadılar, şeytanla iş birliği yaptıkları için yakılmışlardı ve onlar yakıldığında tehditler de ortadan kalkardı. Semavi dinlerin meşhur hikayesindeki gibi nefsine yenik düşüp,

yasak meyveyi yiyerek insanlığın cennetten kovulmasına yol açan Havva Ana'dır yani bir kadındır.

Anaerkil dönemde oluşan masallarda kadınlar tanrıça özelliklerine sahip iken zamanla toplumlar erkek egemen hale döndüklerinde bu tanrıçalar masalların dışında bırakılmış ve onların yerini korkulması gereken nefret edilen ve kötülüğün sembolü olan cadılar almıştır. Cadılar tüm bu özelliklerinin dışında ataerkil düzenin kadınlardan beklediği tüm normların dışında uygunsuz davranışlar sergileyen kadınlardır. Cadılar tehlikelidirler, büyü yaparlar, şekil değiştirebilirler. Sıradan bir insanın baş edemeyeceği güçleri vardır. Bu sebeple sıradan yollarla onlarla baş etmek mümkün değildir. Bu yüzden yakılmalıdırlar. Ancak geriye onlardan hiçbir iz kalmadığında güvende olunabilir. Bu kadınlar erkeklerin koruması altında olmayı kabul etmemiş, kendi başlarına yaşayabilen, toplumun normlarını sorgulayan ve eril dilin kendileri için biçtiği rollerin dışına çıkan kadınlardır. Bu yüzden erkek egemen yapının devamı için uygun değildirler ve masalların sonunda cadılar mutlaka cezalarını çeker. Yakılır, uçurumdan atılır ya da uzuvlarını kaybeder.

Masallar, anaerkil toplumdan ataerkil topluma geçiş sürecinde önemli yapı taşlarıdır. Ataerkil yapı içerisinde masallarda farklı olanlar garip ve korkunç olarak etiketlenir. Toplumsal rollerinden sıyrılmış kadınlar ise, deyim yerindeyse, garipliğin ve korkunçluğun zirvesi olarak görülerek doğrudan cadı yaftası yerler. Masallarda kız çocuklarına daha küçük yaşlardan itibaren farklı olmanın ya da toplum kurallarının dışına çıkmanın kötü olduğu empoze edilir. Masallarda genellikle üvey anne tipleri de cadılıkla bir tutulmuştur. Üvey anneler ya gerçekten cadıdır ya da cadılık mertebesinde kötüdürler.

Masallarda cadı karakterler masalın kahramanının genellikle en büyük rakibidir. Masal boyunca kahramanın karşısına türlü hile ve kötülükle zorluklar çıkarır. Kahraman tüm bu zorlukları aşarak macerayı çok daha güçlenmiş ve olgunlaşmış olarak tamamlar ve cadıyı er ya da geç mutlaka cezalandırır. Fulya İçöz'ün cadılar için yaptığı tanımlama ilgi çekicidir. Masallarda cadıların kendilerine ait herhangi bir hikâye bulunmamaktadır. Onların tek görevi kahramanın karşısında konumlanarak sürekli kötülük yapmaktır. Bu yüzden er ya da geç cadıların sonu da kötü olacaktır. Burada verilmek istenen mesaj hayatta güç elde etmek isteyen kadınlar toplum dışına itilerek ve ötekileştirilerek cezalandırılır. Bu yüzden masallarda toplumun dışına

itilmiş ormanda yalnız yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Topluma herhangi bir aidiyet hissetmedikleri gibi toplumda onlara herhangi bir sevgi ya da bağlılık hissetmez. Masallardaki iyi ve kötü çatışması eril ahlakın dayattığı gibi her zaman iyinin kazanması ve kötünün kaybetmesiyle son bulur. Eril dilin burada vermek istediği mesaj beklenilenden farklı davranan ve toplumun huzurunu bozan cadılardan olmamalı, düzene uyum sağlayan, itaat eden iyi kızlar gibi davranmalısınız.

2.7.3. Bağımlı ve Bağımsız Kadın Tiplemeleri

Masallarda kadınların tek ve en büyük meziyeti güzellikleri olarak resmedilir. Ev işlerinde hamarat olmak ve güzel olmak dışında çok fazla bilgi ve beceriye sahip olmaları beklenmez. Masallarda okuyucunun kendisiyle özdeşleştirebileceği ana karakter olan kadınlarda herhangi bir üstün yetenek ya da özel bir zekâ kapasitesine sahip oldukları görülmez. Bu da eril dilin kadınlar için uygun gördüğü kalıplaşmış roldür. Masallarda süper güçleri olan ya da büyü yapabilen kadın karakterlerin güçlü görünmelerine izin verilmez. Bu karakterler okuyucuların rol model olarak tercih etmeyeceği ya da kendileriyle özdeşleştirmeyeceği karakterler olarak tasvir edilirler. Masalların özenilen karakterleri olan *Külkedisi, Pamuk Prenses, Rapunzel, Uyuyan Güzel* ve daha birçoğu fiziksel güzellikleri dışında hiçbir özelliği olmayan, sürekli iyi kalpli oldukları vurgulanan (iyi kalpli olan güzeldir), zeki olmak bir kenara, çoğunlukla kolay kandırılabilen, saflık derecesinde iyi niyetli resmedilmiş karakterlerdir.

İyi kalpli ve güzel olma meziyeti dışında masallarda prensesler her zaman kırılgan kadınlardır. Uyuyan Güzel küçük bir iğne ile incinerek uykuya dalar, Pamuk Prenses'in ismindeki "pamuk", Külkedisinin ismindeki "kedi" dahi bu narinliği, yumuşaklığı, uysallığı sembolize eder. Masallardaki kadınlar bir erkek tarafından korunması ve kollanması gereken bireyler olarak anlatılmıştır. Aksi halde başlarına mutlaka bir kötülük gelir ve bu kötülüklere tek başlarına karşı koyamayacak kadar zayıftırlar. İyi kalpli olmanın eşdeğeri olarak sunulan güzellik iyi bir evlilik yapabilmelerinin tek şartı olarak sunulmaktadır. Şahin bu hususa şöyle değinmektedir. Çirkin kadınlar doğuştan sahip olmaları gereken özelliklerin birinden yoksundur. Bundan dolayı da günümüzde birçok kadın gereksiz yere makyaj malzemeleri kullanmaktadır. Onlar masalların etkisiyle zorunlu olarak güzel olmaları gerektiğini düşünürler ve kendilerinde eksik gördükleri bu yanları makyajla kapatıp masallardaki

güzel prensese dönüşmeyi hayal ederler. Çünkü ancak güzel olurlarsa çoğu masalın kadınlara sunduğu evlilik ve onun getirdiği sosyal statü gibi önemli faydalardan yararlanabilirler.

Kadını narin, kırılgan kabul eden görüş bir başka açıdan baktığımızda bu özelliği sadece kadının baskılanması ve özgürlüğünün kısıtlanması gerektiğini düşündüğü hallerde kullanır. Altıncı katta oturan bir kadının akrobatik hareketlerle camları silmesi göz ardı edilirken, aracın vites kolu sert olduğu için ağır vasıta kullanamayacağı iddia edilir. Bu narinlik ve kırılganlık anlayışı kendi içinde de son derece çelişkilidir. Gerçek hayatta "başımızda bir erkek olsun" ifadesinin kadınlar için sürekli kullanıldığını duyarız. Erkekler bir kadının varlığına muhtaç olmaksızın yaşayabiliyorken, toplum, bir kadın maddi ve manevi tüm ihtiyaçlarını bizzat kendisi karşılasa bile baba\koca\ağabey veya başka herhangi bir sıfatla bir erkeğin hanede bulunmasını gerekli görür. Kadınlar tehlikeye açık ve kendisini koruyamaz olarak nitelendirilirler. Tüm bu mesajların dışında hareket eden kadınların ise masallarda mutlaka başına bir felaket gelir. Bu sınır ihlali neticesinde cezalandırılmanın en somut örneği *Kırmızı Başlıklı Kız* masalında karşımıza çıkar. Kırmızı Başlıklı Kız'a ormandan geçmemesi söylenmiştir fakat o bu uyarıyı dinlemez. Kendisi için çizilen sınırların dışına çıkar bu sebeple de kurt tarafından tuzağa düşürülür.

Masallarda çizilen söz dinlemez kadınlar bağımsız kadınlardır fakat onlar hep kötüdür ve tekin değildirler. Masalların bu bağımsız kadınları gerektiğinde süpürgesine atlayıp istediği yere seyahat edebilen, ıssız bir ormanın içerisinde ya da bir dağ başında hiçbir erkeğin korumasına ihtiyaç duymadan tek başlarına yaşayabilen, kadında makbul görülen suskunluğu reddederek konuşan cadı kadınlardır. Bu kötü kadınlar Kinem TOKDEMİR'in tanımlamasında olduğu gibi, erkeğe ait yönetim gücünü paylaşmak isteyen, doğası gereği zayıf olmayı kabullenmeyen ve erkeğin ötekisi olmak istemeyen bağımsız kadınları cadı olarak tanımlamıştır (Tokdemir, 2023). Bu kadınlar hiç şüphesiz ki masallarda resmedildikleri şekliyle toplum için tehlike oluştururlar ve masalın sonunda acı şekilde cezalandırılırlar. Eril iktidarı paylaşmak istemenin cezası büyüktür.

2.7.4. Masal Kadınlarının Fiziksel Özellikleri

Masalda kadınların iyi ve kötü olarak sunulması fiziksel özellikleriyle de eşdeğerdir. Güzellik ve gençlik tasvir edilirken her zaman iyi kadınlarda bulunan bir

özellik olarak sunulur çirkinlik ve yaşlı olmak ise masallarda kötü olarak temsil edilen kadına özgüdür. Masallardaki kötü karakterler (genellikle cadılar) çirkin olmalarının yanı sıra çoğu zaman yaşlıdırlar. Bir kimsenin güzel olması için aynı zamanda genç olması gerekir. Gençlik masallarda güzellenirken yaşlanmak kötü olarak sunulur. Örneğin Uyuyan Güzel'e kötü büyüyü yapan, baloya çağırılmayan yaşlı cadıdır. Ya da yaşlı ve çirkin cadı, genç ve güzel Rapunzel'in güzelliğinin kimse tarafından görülmesini istemez ve onu kimsenin ulaşamayacağı bir kuleye hapseder. Yaşlılık ve çirkinlik üzerinden yaratılan bu algının gerçek hayatta bir karşılını da görürüz. Kozmetik pazarında *anti-aging* (yaşlanma karşıtı) ürünler çok rağbet görür. Bu algının sonucu olarak yaşlanma mutlaka önüne geçilmesi, karşıt olunması gereken bir şey olarak sunulur. Yaşlılığa yüklenen bu olumsuz anlam kişileri ondan kaçmaya iter. Bunun dışında genç olmak güzel olmanın birinci koşuluymuş gibi görünse de maalesef yeterli değildir.

Erkekler kadınların dış görünüşüne zekalarından daha çok fazla verdikleri öne sürülür. Güzellik ve zarafet kavramları incelik olarak resmedilmiştir. Masallardaki güzel kadınlar iyi olmalarının yanı sıra uzun boyları, incecik belleri, simsiyah ya da sapsarı saçları, kar gibi tenleri, kiraz gibi dudaklarıyla tasvir edilir. Kadınlar bu güzel görüntüye sahip olmak için demir korseler takar, camdan ayakkabılar giyerler. Gerçek hayatta kadınlar için ön görülenler de masallardakinden farklı değildir. Korsenin yeniden hortladığı, topuklu ayakkabının zaten etkisini hiç yitirmediği dünyamızda tüm bu rahatsız edici ürünlerin tek bir işlevi vardır; daha güzel ve daha çekici görünmek. Güzel görünmek pahasına kullanılan bu ürünler eril dilin etkisiyle hep kadınlar için tasarlanır. Erkeklerin böyle acılara katlandıklarına pek rastlamazsınız.

Masallarda kadınlar için sürekli vurgulanan bir diğer özellik ise zayıf olmanın önemidir. Çünkü cadılar çoğunlukla çirkin ve şişmandır. Ayrıca şişman olmak obur olmakla eş değer tutulur. Sadece çok yemek yiyenlerin şişman oldukları şeklinde bir anlatımla şişmanlık ve aç gözlülük ilişkilendirilir. Masallarda yakışıklı prensler için ise fiziksel görüntü bakımından çok fazla detaya yer verildiğine rastlamayız. O prensler sadece "yakışıklıdır" ve bu durum tek bir satırla geçilir. Öte yandan güzel kadınların, prenseslerin ince beli, selvi boyu, al yanağı, kalem kaşı, bembeyaz teni mutlaka ayrıntılarıyla vurgulanır. Kadını okuyucunun gözünde canlandıracak kadar fiziksel bilgi sağlanır. Böylece bir güzellik standardı oluşturulmuş olur. Güzel olmak

için belinin ince olması, boyunun uzun olması, dudaklarının yanaklarının kırmızı olması bir gereklilik olarak karşımıza çıkar.

Birçok masalda prensler yakışıklı ve zeki, prensesler ise güzeldir. Peki ama masallarda anlatılan bu prenses çok çirkin ve aptal olsaydı prens ise yakışıklılıktan nasibini almamış biçimsiz, çok şişman ya da kel olsaydı ve bu şekilde birbirleriyle karşılaşsalardı? Onların niyetleri masalların çoğunda baskın olan klasik ilk görüşte aşk fikrinden nasıl farklılık gösterirdi?

2.8. Feminist Söylemin Dil Eleştirisi

Tarih boyunca tüm toplumlarda kadın her zaman baskı altında tutulmuştur. Toplumlar kadını baskı altında tutarken ellerinde her yönden çok güçlü araçlar vardır. Yaşanılan toplumun geleneklerinin etkisiyle başta yasalar olmak üzere tüm medya organları, edebi eserler kadını baskı altında tutmanın aracı olarak kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak da toplumda ikincil olarak sınıflandırılmışlardır. Kadının ikinci sınıf birey olarak görülmesinde önemli bir etkiye sahip olan bir diğer unsur dildir.

Dil toplumun şekillenmesinde oldukça etkili ve güçlü bir araçtır. Feminist bakış açısının en büyük savunularından biri, kadınların erkeklerce oluşturulan bir dil yapısının içinde var olma savaşı vermeleridir. Sibel Irzık ve Jale Parla '*Kadınlar Dile Düşünce*' kitabında feministlerin erkek egemen toplumun dayattığı ideolojiye karşı verdikleri mücadelenin neden dil üzerinde yoğunlaştığını net olarak ifade etmiştir. Çünkü kadınlar hayatın her alanında erkeklerin kendilerini önemsiz, güçsüz ve değersiz gösteren cinsiyetçi sözlerinin muhatabı olarak bulurlar. Erkeklerin diğer erkeklere karşı kullandığı neredeyse tüm küfür ve hakaretler kadın bedeni üzerindendir. Örneklendirecek olursak; karı gibi ağlama, erkek gibi kadın (övgü amaçlı), karı kılıklı, karı gibi dedikodu yapma, kız almak, kız vermek sözlerini etrafımızda çoğu zaman duyarız. Bu söylemlerin yanı sıra toplumda kullanılan atasözlerine bile bu cinsiyetçilik fazlasıyla kendini göstermektedir. Örneğin "karının karnından sıpayı sırtından sopayı eksik etmeyeceksin", "kızı başı boş bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya" gibi.

Ataerkil toplumun dili kadın bedenini bir nesne olarak görüp erkek egemen toplum düzenini bir araç olarak kullanır. Bu açıdan bakacak olursak ataerkil dille olan mücadele kadının birey olma mücadelesinin başlangıcıdır. Toplumların dilini kontrol edebilenler o toplumun düşüncelerini de kontrol ederler. Düşüncelerimizin çerçevesi

kullandığımız dille çizilir ve kadın ya da erkek hiç kimsenin bu çerçevenin dışına çıkması mümkün değildir. Edward Sapir ve Benjamin Lee Whorf'un "dilsel determinizm" kuramına göre dil sadece gerçekliği ortaya koymaz, o dili konuşmanın düşünme sürecine de etkisi vardır (Alyaz, 2008). Whorf'a göre, insan dil ile sadece iletişim kurmaz dildeki yapılar insanın bilincini oluşturmasına da katkı sağlar. O zaman şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki insanların ideolojilerini yönlendirebilmek ya da düşünce şekillerini biçimlendirebilmek için dil çok uygun bir araçtır. Bu açıdan baktığımızda en önemli ideoloji aracının dil olduğunu anlarız. En basitinden her toplumun dili kendi içinde bir ideolojinin ürünüdür. O dille birlikte o toplumun yaşayışı, algıları, yargıları yani tüm gerçekliği belirlenir. Bu nedenle tüm toplumlar için "dil" çok önemli bir unsurdur. Bir başka deyişle, düşüncelerimizin ve dünyayı algılayışımızın altında kullandığımız dil yatar. Dil, kültürel kimliği yaratan araçtır.

Feminist söyleme göre toplumların kullandığı diller o toplumdaki erkeklerin egemenliğinin devamını sağlamayı amaçlarken kadınların yaşam alanlarını sınırlayarak bir çerçeve içine alır. Mary Daly'nin *Elemental Feminist Philosophy* kitabında bu konuda erkek egemen toplumlarda kadınlara din ve dil de dahil olmak üzere pek çok farklı unsur kullanılarak baskı kurulduğunu söylemiştir. Dil unsuru olarak günlük konuşma dili dışında yazılı ve sözlü edebiyat ürünleri olan masallar, hikayeler, romanlar vb yer almaktadır. Ona göre kadınların bu baskıdan kurtulmak için dil ve din de dahil olmak üzere tüm bu araçları reddetmesi gerekmektedir. Daly'nin eril dile olan vurgusu İkinci Dalga Feminizm hareketlerinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ona göre kadınlar erkek egemen toplumlarda dilsizdirler. Bundan kurtulmalarının tek yolu ataerkil söylemi yapı bozuma uğratmaktır. Kadınlar için yeni bir gerçeklik yaratmanın yolu dili erillikten sıyırarak yeni kelimelerle nötr bir hale getirmektir.

Daha çok 20. yüzyılda hareketlenen eril dille yazılmış edebiyat eleştirisi edebiyat tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Feministlerin edebiyat eleştirisi beraberinde yeniden yazım sürecinin başlamasını getirmiştir. Susturulmuş kadınların seslerini duyurma ve hiç dinlenmemiş hikayelerini kendi dillerinden anlatma çabasıyla karşımıza çıkmıştır. Kadınlar bu sürece yazılı ve sözlü edebiyatın başlangıç noktası olan mitler, destanlar ve masallar üzerinden bakmayı uygun görmüşlerdir ve bu aşamadan sonra hiçe sayılmış kadınların kendilerine tarihte ve edebiyatta yer açmalarını sağlamıştır. Maggie Humm'un *Feminist Edebiyat Eleştirisi*'nde ifade ettiği

gibi egemen sınıfın ataerkil ideolojinin devamını sağlamak amacıyla toplumun her türlü edebi eserinde gücünü göstermesi ve bunun toplumda belirli bir grubun çıkarları için kullanılır hale dönüşmesi feministlere göre toplumda kadın yazarların kaleminden çıkmış kadın edebiyatının oluşması için yeterli bir sebepti (Humm, 2002:19) .

Feministler oluşturdukları yeni dille eserleri kadın olarak değil dişi olarak okumaları gerektiğini öne sürüyorlardı. Çünkü onlara göre dişi, kadının toplumdaki toplumsal cinsiyet rollerinde ne anlama geldiğini bilen kişi anlamına geliyordu. Bu sayede dişi okurlar erkeklerin yazdığı eserlerdeki ataerkil ideolojiyi deşifre eder ve eleştirebilirlerdi. Edebiyat eserlerinin büyük çoğunluğuna baktığımızda bazı kadın tiplemeleri öne çıkmaktadır. Bu tiplemeler sayesinde kadınlar tekrara ve yeniden üretime dayalı ataerkil ideolojinin kendilerine dayattığı iki kategori arasında seçim yapmak zorunda bırakılmaktadır. Sandra M. Gilbert ve Suzan Gubar, *The Madwoman in the Attic* adlı eserde bu tiplerden bahsetmişlerdir. Bu tiplerden ilki evdeki melek, ikincisi ise canavar tiplemesidir. Evdeki melek tiplemesinde ataerkil toplumlarda erkeğin ideal kadınları nasıl betimlediği ilgi çekicidir. Bu tiplemelerde öne çıkan kadınlar güzelliklerinin yanı sıra uysal, alçakgönüllü, namuslu, kocalarının sözünden çıkmayan kadınlardır. İkinci tipleme olan canavar tiplemesi ise evdeki melek tiplemesinin tam tersi bağımsızlığının peşinde, kendine güvenen, mücadeleci yani erkeklerin istemeyeceği karaktere sahip olan canavar kadınlardır (Gubar & Gilbert 1979:20-23). Bu iki kadın tiplemesi doğal olan şeklinde sunulduğu için bu doğal olan kadınlık rollerinin dışında kalan kadınlar ise kendilerinde kusur bulur ve doğal olanın dışında anlaşılamayan olarak toplumda silik bir şekilde yaşamına devam eder. Tüm bu sebeplerden dolayı kadınların kendi tecrübelerini yansıtan ve dünyayı onların gözünden gören ayrı bir edebiyata ihtiyaç duydular.

Kadınların uğradıkları baskılar sonucunda ortaya koydukları edebi yazımlar kendilerine özgü bir dil ve estetikle yazılmalıydı. Bu noktada karşımıza Fransız Feminist eleştirisi çıkmaktadır. Bu harekete göre toplumun cinsiyet rollerini toplumun kültürünün belirlemesi gayet doğaldı. Çünkü toplum içerisinde kadın ve erkek rollerini öğrenme sürecinde dil ile sınırlandırılmışlardı. Julia Kristeva, Helene Cixous ve Luce Irigaray gibi Fransız Feminizm hareketinin önde gelen isimleri bu dil sınırlandırmasını şu şekilde açıklamışlardır. *Pre-ödipal* dönemdeki çocuklar henüz dilin etkisi altına girmemişken tam bir bütünlük içerisindedirler. Fakat *ödipal* döneme geçerken bu bütünlüklerini ve anneleriyle aralarında oluşan fiziksel ve duygusal bütünlüğü

kaybetmeye başlarlar. Bu süreç oldukça sancılı bir süreçtir. Çocuk kendi öznelliğine doğru bir yolculuğa başlar. Fakat bu öznellik arayış sürecinde hep kaybettiği bütünlüğü tamamlamanın peşinde olacaktır. Bu eksikliğini tamamlamak için kullanabileceği araç olarak karşısına dil çıkar. Fakat bu dil babanın temsilcisi olduğu ataerkil dildir. Bu dille beraber çocuk cinsiyet farklarını daha iyi algılar ve bu farklılığın ayrı yaşantılar gerektirdiğini de sezinler. Erkek çocuklar bu sınırlandırmayı iktidar kurmanın peşine düşerek telafi etmeye çalışırlar. Kendilerine örnek olarak baba figürünü seçerler ve babanın egemen dilini sürdürürler. Kız çocukları ise bu egemen söyleme ulaşmaya çalışırlar ama söylem kudretin sahibi olan erkekte kalır. Erkek dili belirleyip söyleme hâkim olduğu için diğer tüm kuralları da koyandır. Erkeğin koyduğu bu kurallar içinde kadının kültürel cinsiyeti farklı rollere bürünerek tekrar tekrar üretilir (Winders, 1991:120-142).

Helene Cixous ve Luce Irigaray'ın düşüncelerine göre erkek egemen söylem tarafından sindirilmiş de olsa aslında kadına has bir dil mevcuttu ve kadınlar için bu dili keşfetmek oldukça önemliydi. Ama bu dili keşfetmenin yanında güçlü olmak için eril dilin söylemini deşifre etmeleri ve daha sonra bu dilden uzak durarak yerine daha yapıcı bir dil yani kendi dillerini oluşturmalıydılar. Ellerinde eril güce karşı çıkmak için dil kadar öne çıkan başka bir vasıta yoktu. Bu amaçla Fransız Feminist eleştirisi Derrida'nın yapı söküm yöntemine başvurarak erkeğin yücelttiği metinler arasında çatlaklar yaratmak kadın hareketleri için önemli bir başlangıç noktası olmuştur (Parla, 2020).

Luce Irigaray ise temelde öznellik ve kadına ait cinsellik arasındaki ilişkiye odaklanır. Yaşamımızda kullandığımız dil bütünüyle erkekler tarafından esir alınmış ve yine bu dile erkekler tarafından şekil verilmiştir. Kadının ise cinselliği onun bir bakıma dilidir. Bu sebeple Feminist eleştiri bedene dayalı bir dil oluştururken Julia Kristeva'nın kadınların bedene ve duygulara dayanan toplum tarafından baskılanmamış bir konuşma şekli bulmaları gerektiği cümlesinden hareketle kadın cinselliğini göz ardı etmemelidir. Bu bağlamda Irigaray için temel soru şudur: Yapısı gereği kadına karşı konumlanmış bir dilde kadın nasıl konuşabilir ya da daha ileri gidelim nasıl düşünebilir? Bu sebeple dildeki temsilleri dili oluşturan sözcükleri ve hatta dilin şeklini değiştirmek şarttır. Irigaray, *"This Sex Which is Not One"* eserinde kadınların bir dil icat etmedikleri takdirde ya da bedenlerinin dilini bulamadıkları takdirde öykülerine çok az eşlik eden jestlerinin olacağını ifade etmiştir. Yine aynı

eserde Irigaray erkek ve kadın arasındaki karşıtlıkların eril dili beslediğini belirtmiştir. Kadın dilinin bu tür karşıtlıklardan uzak durması gerektiğini belirtir. "Artık bölünme olmamalı: cinsiyet/dil bir yanda, beden/madde öbür yanda. O zaman belki başka bir tarih mümkün olabilecektir" der (Irigaray, 1985:62-77).

Dil toplumlardaki cinsiyet rollerini belirler. Bunu yaparken edebi metinler sürdürülen bu egemen düzenin en kuvvetli araçlarıdır. Fransız Feminist eleştirmenleri dile saldırarak ve dili yapı söküme uğratarak yeniden yaratmaya ve bunun sonucu olarak da bir kadın kültürü oluşmasına olanak sunmayı amaçlamışlardır. Tüm bunların ışığında egemen dilin oluşturduğu kadını ikinci plana atan bu dilin kurgudan başka bir şey olmadığını ve feminist kadınların tek amacının er geç toplumsal cinsiyeti yaradılışın gerçeğiymiş gibi zihinlere sokmaya çalışan bu dilin yapı bozuma uğratarak yıkılmasını sağlamak olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Weedon'a göre dili kadının yararına etkili bir silah olarak kullanabilmek için biyolojik dişilikten arınmış politik bir mücadele aracı şeklinde yeniden inşa etme fikri ön planda tutulmalıdır (Weedon, 1992). Erkek egemen ideolojinin gücünü korumak amacıyla dil üzerinden her türlü çabası, kadınların bu dili yıkarak kendi ideolojilerini güçlendirip yaygınlaştırmak için verdikleri çabalarla çatışacaktır. Bu alan iki farklı dünya görüşünün savaş alanı olarak varlığını sürdürmeye devam edecektir. Kadının ikincil konumunu sabitlemeye çalışan egemen dil ile kadınların özgür birer özne olmaları için mücadele eden feminist bakış açısı arasında yeni bir mücadele alanı doğmuş olacaktır.

2.9. Feminist Kuramın Masal Eleştirisi

1940 ve 50'li yıllarda pek çok Amerikalı kadın yazar kadınların tarihini ortaya koymak amacıyla masalları kullanmışlardır. Masal eleştirisi üzerine herhangi bir disiplin olmasa da masalların toplumun kültür yapısını ve edebiyatındaki yerini düşündüğümüzde göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden de bu feminist yazarların toplumun yapısını anlayabilmek için masalları inceleme zorunluluğu duymuşlardır. Masalların alenen eril bakış açısından sunulması ve edebiyat aracılığıyla yeniden üretilmesi kadınların masal içerisinde çizilen geleneksel rollerine karşı çıkabilmek için feminist yazarlara iyi bir fırsat oluşturmuştur. Öyle ki masallarda kadınlar sürekli olarak ev içinde tasvir edilen, masaldaki kahramanın (erkek karakterin) eşi, annesi ya da sevgilisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınları masallarda ev içine sıkıştırılmış sesi kesilmiş karakterler olarak

görmemize feminist yazarlar ve eleştirmenler kayıtsız kalmadılar. Bu masalların erkek ya da kadın karakterleri sunarken geleneksel anlatılar içerisinde olması hiç şüphesiz ki feminist yazarlar açısından oldukça ilgi çekiciydi.

Masallar aracılığıyla inşa edilen annelik kavramlarında feminist filozof Mary Daly'nin fikirleri ön plana çıkmaktadır. Daly, *Gyn-Ecology* adlı kitabında her ne kadar mitlerden bahsetse de masal ve mitleri köken olarak birlikte gördüğüm için bu eserinden bahsetmenin yararlı olacağını düşünüyorum. Üç bölümden oluşan bu eserde Hristiyanlık dininde var olan mitleri ve bu mitlerde kullanılan dilin kadın düşmanı bir dil olduğunu öne sürer. İkinci bölümde ise farklı coğrafyalarda gelenek kılıfına uydurularak kadınlara karşı uygulanan şiddet biçimlerini ifade eder. Örneklendirecek olursak Avrupa'daki cadı avları, Hindistan'da kadınların ölen kocalarıyla birlikte yakılması bahsettiği geleneksel şiddet uygulamalarıdır. Üçüncü ve son kısımda ise kadınlara karşı nefret dolu söylemler içeren mitlere alternatifler sunar. Bu bağlamda Daly'e göre sorunun esas kaynağı masal, destan ya da mit fark etmeksizin tüm eserlerin oluşturulurken dillerinin eril olan dinlerden etkilenmesidir (Daly, 1978). Eril dilin evrensel kodlarını ve simgelerini yok etmek için kadınların kendi eserlerini ortaya koymaları gerekir.

Dünya'da feminist söylemin güçlenmesiyle cinsiyet rollerini eril dilin istediği şekilde toplumlara empoze eden masallar, kadınların kadınlara ya da kadınların erkeklere karşı konumlandırıldığı metinler olarak eleştirilerin odağı olmuşlardır. Kadınları pasif, bağımlı, beceriksiz ve güzel ya da toplumun dışlanmış, öteki olarak konumlandırıldığı kötü, başına buyruk, inatçı, çirkin gibi karakterlerle iki farklı kutup olarak betimlemeleri feministlerin peri masallarını ayrıntılı bir şekilde incelemelerine sebep olmuştur. 1970'lerdeki ikinci dalga feminist hareketi ile feministlerin masal eleştirileri başlamıştır. Olga Braumas'tan başlayarak Fay Weldon'a kadar feminist yazarlar annelerimizden miras kalmış masal geleneği ile uğraşmış olup kadınlara dayatılan otoriteye itaat kültürünü reddederek masalların yeniden yazılması gerektiğini savunmuşlardır.

Feminist kuramın masalları eleştirirken esas amaçları masalların eril dilini temsil ederek kadınları ikinci plana atan ve kadınları pasif birer nesne konumuna düşüren cinsiyetçi ifadelerden masalları temizlemekti. 1950'li ve 60'lı yıllardaki ilk feminist yazılarda, Grimm masallarının, kadınların potansiyeline engel olan ve onları eril dilin

sunduğu toplum normlarına mahkûm eden dillerden biri olduğu yönünde değerlendirmeler vardır. Betty Freidan ve Simone de Beauvoir Külkedisini ve Uyuyan güzeli artık uyanmaları için teşvik eder ve masallarda kadınların artık harekete geçerek prens beklemeyi bırakmaları ve kendi hayat sorumluluklarını ele almaları gerektiğini savunurlar. Toplumun kadınlardan beklentisi olan davranış biçimleri kadınlar fark etmeden çevrelerini sarmalayan bir örümcek ağına benzer. Kadınlar sübliminal olarak verilen bu mesajları farkında olmadan kabul ederek kendi gerçekliklerine çevirirler ve masallarda tarif edilen kadın tipine dönüşerek ve onlar gibi davranarak mutluluğu aramaya başlarlar. Bu dönüşümde başarı sağlamaları için kadınların kendilerini erkeklere göre pasif ve güçsüz kendi başına herhangi bir şey başaramayan özne olmayı beceremememiş ikincil kişiler olarak konumlandırıp prensler ya da erkek kahramanlar tarafından kurtarılmayı bekleyen olarak görmelidirler. Prenses karakterinin karşılığı olan cadı tiplemeleri ise kadınların her zaman uzak durması gereken özellikleri temsil eder. Kadınların bu masallarda kendi ayakları üzerinde durmayı başaran, erkeklerin bile korktuğu güçlü kadın (cadı) imajına ihtiyaçları yoktur. Çünkü doğru davranırlarsa onları sevecek, koruyacak ve hatta onların yerine düşünecek birer prensleri olabilir. Çocukluk çağından itibaren karşımıza sürekli çıkan bu masallar aracılığıyla eril dilin topluma ve kadınlara dayattığı sübliminal mesajları normal karşılayarak kabul etmeleri beklenir. Buna karşın feministler ise masallarda oluşturulan kadın algısını değiştirmek ve oluşturulacak yeni masallar aracılığıyla kadının toplumda hak ettiği saygıyı kazanabilmesi için yola çıkarlar.

1970'lerin ilk yıllarında feminist tartışmalar çocukların sosyal ve kültürel gelişiminde masalların etkisine odaklandı. Feminist bir eleştirmen olan Maria Lieberman, peri masallarının insanlığa mal olmuş evrensel bir kültür ürünü olduğunu reddederek bu masallarla kız çocuklarının uyumlu, pasif, savunmasız ve fiziksel güzellik takıntılarına itildiğini ve onları toplumdaki beklentiye göre bir kültürleşme sürecine götürdüğünü iddia etti (Ulu Aslan, 2018). Buna benzer bir şekilde Karen Rowe'de *The Little Greenbrier School* kitabında, masallardaki kadınların toplumsal rollerinin sınırlandırılmış olduğunu ve ödül ceza kavramının fantezi haline dönüştürüldüğünü söylemiştir. Bu peri masallarında kadınların itaatkâr, pasif, çaresiz ve güzel olmaları zenginlik, statü ve evlilikle ödüllendirilmeyi sağlarken, bilinçli, cesur ve başarılı kadınların aşağılanarak toplumun dışına itilme durumu ile karşı karşıya kaldığı sonucuna varmıştır. Masallardaki kadın tasvirleri ataerkil toplumun

kültürel norm roller konusundaki beklentileri ile paralel bir düzlemde giderek, kadınların bu rollerin dışına çıkmalarını engellemeyi amaçlamaktadır. Eğer kadınlar bu rollerin dışına çıkarlarsa toplum tarafından dışlanacak, toplumun ötekisi olacak, mutsuz ve tehlikelerle dolu bir yaşamın sonunda muhakkak cezalandırılacaklardır. Güzellik yarışı kadınlar için çok önemli konudur. Ataerkil toplumlarda iyi huylu ve uysal olan güzeldir, itaat etmeyen, hakkını arayan kadın ise çirkindir. Güzel olan kadının ödülü eninde sonunda evliliktir. Güzel olan kadın beğenilir. Evlilik, neredeyse bütün peri masallarında sunulan en büyük ödül ve en önemli olaydır. Güzel bir kadının yaşlandığı masallarda neredeyse hiç vurgulanmaz. Masallarda yaşlı bir kadın varsa o ya bir peri annedir ya da büyü yapan kötü bir cadıdır.

Çocuklar için yaşadıkları toplumda aileleri ve toplumun diğer fertleri tarafından kabul görmek ve sevilmek çok önemlidir. Bunun yolu olarak ise onlara öğretilen şeyler toplumda verilen gizli mesajlarla kız çocuklarının güzel olması için iyi kalpli ve itaatkâr olmaları ve ataerkil sistemin dayattığı tüm toplumsal kadınlık rollerini sorgulamadan kabul etmeleri gerekir. Feministlere göre bunu başarmanın yolu çocuklarda masallardan geçmektedir. Kadını bedeni üzerinden bir kalıpta tutmaya çalışan bu gizli mesajlar en çok da kız çocukları için tehlike unsuru olmaktadırlar. İşte tam bu noktada ataerkil sistemin ne denli sinsice varlığını sürdürmeye çalıştığını anlamak hiç de zor değildir. Vannicopulou da *Resimli Çocuk Kitaplarında Kadın Karakterler* adlı makalesinde aynı görüşü paylaşır. Çocuk kitaplarında sunulan toplumsal cinsiyet şekilleri, çocukların onlardan beklenen rolleri anlamalarında ve geliştirmelerinde açık bir şekilde katkı sağlamaktadır. Eğitim literatüründeki bir yaklaşıma göre çocuk kitaplarında herhangi bir cinsiyet üzerinde baskıcı bir dil kullanılmadığında çocukların da bir süre sonra toplumun onlara dayattığı baskıcı dilden sıyrıldığı görülmektedir. Buna karşın başka bir grupta ise eril dilin fazlaca kullanıldığı masallar anlatıldığında sınıfın dilinin gittikçe eril hale geldiği görülmektedir. Alternatif olarak içerisinde sürekli toplumsal cinsiyet tiplerine karşı çatışan imajların bulunduğu bir dilin kullanıldığı kitapların etkisi ile ise çocukların bir süre sonra kendilerine dayatılan toplumsal cinsiyet kurallarını ve toplumsal cinsiyet dilini sorgulamaya başladıkları fark edilmiştir. Bu konuda Irigaray'ın da önerdiği gibi masalların altındaki gizli ideolojiler yeniden irdelenmeli ve tüm bu klasik masallar eril dilden arındırılarak yeniden kaleme alınmalıdır. Bu konuda bir başka öneri ise Madonna Kolbenschlag'ın *Uyuyan Güzele Veda Öpücüğü* isimli kitabında da

savunduğu toplumdaki gerçeklik algısını değiştirmek için masallardaki kalıpları dönüştürmek gerektiği fikridir. Masal içerisindeki eril unsurlar ortadan kaldırılmalı ve gerekirse bunu için geriye doğru gidilmeli, dil onarılmalı ve dişillik imajı değiştirilerek iyileştirilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE METODOLOJİSİ

3.1. TEZİN PROBLEMİ

Masallar, Dünya Edebiyatı'nın ve Türk Edebiyatı'nın en sevilen halk anlatılarından biridir. Masal; kahramanları hayvanlar, insanlar, tabiatüstü varlıklardan oluşan; olayları masal diyarında geçen, halkın ortak geçmişinden doğmuş; ağızdan ağıza, nesilden nesile sürüp gelen; hayal mahsulü birtakım olayların anlatıldığı sözlü halk edebiyatı ürünlerinden biridir. Masallarda masal kahramanlarından biri de kadınlardır. Fakat masallarda kadınlar daha zayıf karakterli, yardıma ya da kurtarılmaya muhtaç olarak görülen ve kurgulanan karakterlerdir. Bu araştırmanın ana problemi masallarda kullanılan kadınları zayıf gösteren erkek egemen dile masal anlatıcılarının bakış açısı üzerinden toplumun kadına bakışı üzerinde nasıl bir algı yarattığı sorusuna cevap aramaktır.

Araştırmanın alt problemleri ise;

1. Masallarda kullanılan eril dile ait kodlar nelerdir?
2. Masal anlatıcıları anlattıkları masallarda bu eril dile ne kadar sadık kalıyorlar?
3. Toplumun inşasının ana unsurlarından biri olan masallarda problemli gördükleri kelime ya da kelime gruplarını değiştirme eğilimine giriyorlar mı?
4. Toplumun yeniden inşası için en küçük yaş grubundan en büyük yaş grubuna kadar herkese hitap eden masalların egemen dilden kurtularak yeniden kurgulanmasına bakış açıları nelerdir?

3.2.TEZİN AMACI

İnsanlığın varoluşundan beri sözlü kültürün önemli bir öğesi olan masallar kültürel aktarımlarda etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Özellikle günümüz teknolojisine henüz ulaşılmamış iken eğlence ve eğitim amacı ile kullanılan masallar bir dönem popülerliğini yitirmiş gibi görünse de özellikle Walt Disney stüdyolarının film ve çizgi film haline getirdiği *Sindrella, Pamuk Prenses, Rapunzel* gibi masallarla popüler kültüre fazlasıyla hizmet etmiş ve içerisinde bulundurduğu eril ya da dişil mesajları dünyanın en ücra köşesindeki çocuklara dahi iletmeyi başarmıştır. Bu kadar büyük bir

sosyal kitleye ulaşmayı başaran masallar hiç şüphesiz ki dünyada hâkim olan dil tarafından kullanılmaya açık birer hedef konumundadır. Bu popüler masallardan türemiş olan *Barbie* kültürü ise bambaşka sorunsala neden olmuş ve ekonomik ranta dönüşmüştür. Ama topluma verdiği tek zarar ekonomi ile sınırlı kalmamış, çocukları tek tipleşmeye özendiren kendi özgün özelliklerini kaybettiren yıkıcı bir güce dönüşmüştür.

Benim masallarla tanışmam pandemi döneminde aldığım masal anlatıcılığı eğitimi ile başlamıştır. Eğitimimi tamamladıktan sonra pandemi döneminde evde olmanın da rahatlığıyla bol bol masal kitabı okuyacak zamanım olmuştur. O güne kadar benim için *Pamuk Prenses, Külkedisi, Kırmızı Başlıklı Kız ya da Rapunzel* gibi popüler masallardan oluşan masal dünyamın aslında ne kadar fakir olduğunu ve masal dünyasının ne denli zengin ve geniş olduğunu fark ettim. Fakat masalları okudukça çok beğendiğim masallar olsa da büyük çoğunluğunun çok fazla şiddet içerdiğini ya da eril dille yazıldığını fark ettim. Pandemiden sonraki anlatıcılık dönemlerimde bu şiddet ve eril dilinden uzak durmaya çalıştım. Daha sonraki süreçte başladığım sosyoloji bölümü yüksek lisans eğitimi sırasında masal anlatıcılığına bir süre ara verdim. Ara verdiğim süreçte masallardaki hoşlanmadığım şiddet dilinden ve eril dilden uzaklaşmıştım ki yüksek lisans eğitimim sırasında aldığım derslerden özellikle *Toplumsal Cinsiyet Çatışmaları* dersinde masallardaki dili yeniden düşünmeye başladım. Daha sonra Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Gözde MOCAN hocamızdan aldığım *Klasik Sosyoloji Kuramları* dersinde öğrenmiş olduğum yapı bozumu kavramı bende masalların yapı bozumuna uğratılıp uğratılamayacağı sorusunun oluşmasına neden oldu ve daha sonraki günlerde bu konuda bir tez çalışması yaparak masallardaki rahatsız edici eril dilden ya da şiddet içeren dilden diğer masal anlatıcılarının da rahatsız olup olmadıklarını araştırmak üzere tez konumu bu şekilde belirlemeyi uygun gördüm. Bu fikrimi tez danışmanı hocamla paylaştıktan sonra tez danışmanı hocamın da uygun görmesiyle masal anlatıcılarının gözünden masalların diline dair düşüncelerini belirten bir araştırma yaparak literatüre katkı sağlamayı hedefledim.

3.3.TEZİN ÖNEMİ

Tezin amacında da bahsetmiş olduğum gibi masallardaki ataerkil dilin toplumun dinamiklerini yönlendirme konusunda ne kadar güçlü olduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Eril dilin gücü o kadar büyüktür ki başta medyanın unsurları olan televizyon,

gazete, dergi gibi pek çok alanda gücünü orantısız kullanmaktadır. Masallar ise eril dilin kendi ideolojisini yaydığı alanlardan sadece bir tanesidir. Fakat muhatabı çocuklar olduğu için en savunmasız grubu hedef almaktadır.

Toplumlar gelecek nesillere aktarmak istedikleri gelenek, görenek, örf, adet, anane gibi unsurları çocuklara aktarmanın en iyi yolu olarak masalların içine gizlemeyi seçmişlerdir. Gerek anne babaların evde yatmadan önce çocuklarına okuduğu masallar, gerekse eğitimcilerin öğrencilerini eğlendirmek ve güzel mesajlar vermek adına dersliklerinde anlattıkları masallar iyi niyetli çabalar taşımaktadır. Fakat masalları daha yakından ve daha bilinçli şekilde incelediğimizde içinde barındırdıkları gerçek tehlikeleri fark edebiliriz. İşte tam da bu noktada bu çalışma oldukça önem kazanmaktadır. Çünkü bu çalışmada masala dair en temel bilgileri verdikten sonra başta Feministlerin olmak üzere masalların dilinden rahatsız olan insanların masallarla ilgili olan eleştirileri bu konudaki en ehliyet sahibi olan kişilere yani eğitimli masal anlatıcılarına yöneltilmiştir. Onların masallara dair sorulan sorulara verdikleri cevaplar bu eleştirilerin ne denli gerçekçi olup olmadığına dair bizlere bir fikir sunduktan sonra masalların sorunlu olan bölgelerinin tespitinde de bize ışık tutacaktır. Tıp biliminin genel felsefesi olan hastayı tedavi edebilmek için önce hastalığın teşhisini koymak gereklidir mantığıyla bu tez çalışması sayesinde masallardaki sorunlu görülen alanlar görece tespit edilmiş yani hastalığa teşhis konmuş olacaktır.

Yapılan literatür taramasında Dünya'da ve özellikle Türkiye'de masallarda büyük çoğunlukla eril bir dilin kullanıldığı, toplumda güçlü erkek imajının oluşturulduğu, kadına ise güçsüz, savunmasız ve korunmaya muhtaç imajının verildiği gözlemlenmektedir. Dünya'da ve ülkemizde özellikle son dönemlerde sıkça yaşanan kadına şiddet olayları ve kadın cinayetlerinin erkek egemen toplumun kadına biçtiği rolden kaynaklandığı düşünülmektedir. Gerek ailede gerekse okulda toplumun en küçük bireyleri olan çocukların eğitiminde masallardaki eril dili değiştirerek toplumun kadına bakışında değişimler yaratılabileceğini ortaya konmak istenmektedir. Bu konuda geleceğe dair bir çeşit toplumun benliğini değiştirme çalışması yapılabileceği düşünülmektedir.

Masallardaki eril dili merkez alan bu araştırmanın önemi masallardaki dil değişimi ile bir çeşit toplum mühendisliği yaparak güçlü kadın imajı oluşturmak ve toplumda kadınlara yönelik bulunan negatif bakış açısının önüne geçmektir. Bu tezin

verilerinden yararlanılarak masal diline katkı sunmak isteyen gerek masal anlatıcıları gerekse masal yazarları yazacakları masalların anlatım dilini seçerken daha hassas davranacakları inancındayız. Bu hassasiyetler elbette ki masalların çocuklara anlatıldığı göz önünde bulundurularak şiddet ve korku unsurlarından uzak durmaları ve eril dilin cinsiyetçi dilinden sıyrılmaları olacaktır. Fakat bu tezin bir amacı da eril dilin cinsiyetçi dilinden uzaklaşıp dişil dilin ağır bastığı masalların da aynı ölçüde yanlı ve tehlikeli olduğunu göstermektir.

3.4.SINIRLILIKLAR

Bu araştırma kapsam olarak erkek egemen dille hazırlanmış masalların toplumun kadına bakışı üzerindeki etkisini ele almaktadır. Toplumda kadınlara yönelik davranışları etkileme olasılığı olan diğer faktörler göz ardı edilmiştir. Bu araştırmanın evrenini masal anlatıcılığı eğitimi almış ve aktif olarak masal anlatıcılığı yapan kişiler oluşturmaktadır. Örneklemi ise ülke sınırları içerisinde aktif olarak masal anlatıcılığı yapan, yaş ya da cinsiyet sınırlaması olmayan anlatıcı grubu oluşturmaktadır. Bu grubun seçilmesinde masal anlatıcılarının dil kullanımındaki becerileri ve toplumun inşasında en temel unsur olan çocuklar üzerinde bıraktıkları güçlü etkilerinin göz önünde bulundurulması etkili olmuştur. Ayrıca araştırmacının da bir masal anlatıcısı olması nedeniyle gözlem grubuna kolay ulaşabilecek olması göz önünde tutulmuştur. Masal anlatıcılarının genellikle kadınlardan oluşması katılımcı grubunun cinsiyet dağılımında dengesizlik oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca anlatıcıların araştırmacıdan farklı il ve ilçelerde yaşamalarından dolayı görüşmeler yüz yüze değil online ortamda yapılabilmiştir. Anlatıcı grubu içerisinden katılımcı seçimi kartopu tekniği kullanılarak yapılmıştır.

3.5.TEZDE KULLANILAN YÖNTEM

Araştırmamız esnasında araştırma yöntemleri içerisinde araştırmamıza en uygun veri elde etme yönteminin nitel araştırma olduğu görülmüştür. Nitel araştırma yöntemi görüşme ve odak grup görüşmeleri gibi farklı tekniklerle katılımcıların sorular karşısında tepkilerini, deneyimlerini, tutum ve davranışlarını analiz etmek amacıyla kullanılmaktadır. Ele alınan konu hakkında görüşmecilerden derinlemesine fikir elde etmeyi amaçlayan bir yöntemdir. Araştırma kapsamında önemli olan görüşmecilerin davranış, deneyim ve tutumlarını detaylı analiz etmek olduğu için daha az insan yer alır; ancak belirtilen kişilerle temas kurmak uzun sürebilir (Dawson, 2016: 19).

Çalışmada katılımcılara sorulan sorularda yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, nitel araştırmalarda en sık kullanılan görüşme tekniklerinden biridir. Araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanırken yapacağı görüşmeleri diğer görüşmelerle karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Bu sebeple aynı sorular farklı bireylere her bir görüşmede sorulmaktadır. Ancak araştırmacı görüşmenin gidişatına bağlı olarak farklı önemli bilgilere rastlanılması durumunda soruları esneterek sorabilmektedir.

3.6.ARAŞTIRMANIN DESENİ

Çalışmada nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alan fenomenoloji kullanılmıştır. Fenomenolojik çalışma birkaç kişinin bir kavram ya da bir fenomenle ilgili olarak yaşanmış deneyimlerini ele almaktadır (Creswell, 2013: 77). Fenomenoloji, çalışma grubu tarafından bir fenomenin derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Fenomenolojik çalışmalarda genel bir anlayış ortaya çıkarılabilmesi için, çalışma grubunun söz konusu fenomeni deneyimlemiş kişilerden oluşması önem taşımaktadır (Creswell, 2013: 77). Bu nedenle çalışma grubunun masal anlatıcılığı eğitimi almış ve aktif olarak masal anlatıcılığı yapan bireylerden oluşması görülmüştür. Masal anlatıcılarıyla yapılan görüşmeler neticesinde verdikleri cevaplardan yola çıkarak masalların dilini sorunlu bulup bulmadıkları, gördükleri sorunun nelerden kaynaklandığı, sorun olarak gördükleri durumlara karşı ne gibi çözümler ürettiklerini ayrıntılı olarak tespit edebilmek amacıyla fenomenoloji deseni tercih edilmiştir.

3.7.ÇALIŞMA GRUBU

Araştırma amacından yola çıkarak amaçlı örnekleme tekniğinin kullanılması uygun görülmüştür. Amaçlı örneklem, genellemelerden ziyade betimleme odaklı analizi içerdiği için amaçlı örneklem yöntemine başvurulmuştur (Dawson, 2016: 42). Amaçlı örneklem tekniğinin kullanılması araştırmanın en başında kaç katılımcı ile görüşüleceğinin belirlenmesini zorunlu hale getirmektedir. Araştırma kapsamında kartopu örnekleme yöntemiyle doyma noktasına ulaşılana kadar görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Glaser ve Strauss'un (1967) belirttiği üzere artık yeni bilgi elde edilmediği, verilerin tekrarlandığı noktayı anlamak için kullanılan kavram doyma noktasıdır (Dawson, 2016: 46). Yapılan araştırma için 20 katılımcı ile görüşüldüğünde yeterince veri elde edildiği görülmüştür.

Masal anlatıcılığını daha ziyade eğitimcilerin tercih ettiğinden dolayı katılımcıların çok büyük çoğunluğunu öğretmenler oluşturmaktadır. Eğitim seviyesi olarak dağılım lisans ve yüksek lisans şeklindedir. Masal anlatıcılığını çoğunlukla kadınların tercih etmesinden dolayı katılımcılar arasında cinsiyet faktörü 17 kadın, 3 erkek olarak cinsiyetin eşit dağılımı konusunda araştırmacıya güçlük çıkarmıştır.

3.8.VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Sürece ilk olarak kapsamlı bir literatür taraması yapılarak başlanmıştır. Literatür taraması tamamlandıktan sonra bir sonraki aşama olan yarı yapılandırılmış görüşme sorularının hazırlanmasına geçilmiştir. Araştırmacı tarafından hazırlanan soru formu Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Gözde MOCAN tarafından incelenip üzerinde gerekli görülen değişiklikler yapılarak sahadan veri toplamaya hazır hale getirilmiştir. Çalışmanın veri toplama sürecinde masal anlatıcılığı eğitimi almış ve aktif olarak masal anlatıcılığı yapan 20 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yeterli sayıda katılımcıya ulaşabilmek amacıyla kartopu ya da zincirleme olarak adlandırılan örneklem türü kullanılmıştır. Kartopu; kişiden kişiye, kişiden de olaylara ulaşılmasını sağlayan araştırmanın zenginleşmesine yardımcı olan bir örneklem türüdür (Creswell, 2013: 158). Görüşme sona erdiğinde katılımcıya başka masal anlatıcısı tanıdığı olup olmadığı sorulmuş ve bu sayede yeni katılımcılara ulaşılmıştır.

Araştırma sırasında ilk katılımcıdan 7. katılımcıya kadar tüm katılımcıların 8. ve 14. soruya aynı cevabı verdikleri fark edilmiş araştırmanın vakit kaybına uğramaması amacıyla 14. soru iptal edilmiştir. Katılımcıların yöneltilen sorulara özgün cevaplar vererek araştırmanın içeriğinin zenginleştirmeleri amacıyla sorular zaman zaman derinleştirilerek ve örneklendirilerek farklı biçimlerde tekrar sorulmuştur. Görüşmeler 2023 Kasım ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların araştırmacıdan farklı il ve ilçelerde olmalarından dolayı online platformda gerçekleştirilmiş, görüşme saatlerinde ise katılımcıların istekleri ön planda tutulmuştur.

Katılımcılara soruların yöneltilmesi aşamasına geçmeden önce katılımcılardan elde edilen bilgilerin yalnızca bilimsel araştırma dahilinde kullanılacağına ve gizlilik ilkesinin gözetileceğine dair ön bilgilendirme yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcının onayı olması halinde görüşmelerin ses kaydının alınacağının bilgisi katılımcılarla paylaşılmış ve tüm katılımcılar onay vermiştir. Görüşmeler ortalama 25

ila 35 dakika aralığında gerçekleşmiştir. Görüşme sonrasında betimsel analiz yapılırken katılımcılara K1, K2, K3… şeklinde kodlar verilmiştir. Yapılan görüşmelerin etik ilkeler doğrultusunda olmasına önem verilmiştir.

Araştırmada veriler online mülakat yöntemi ile toplanmıştır. Nitel yöntemlerden en sık kullanılan görüşme yöntemidir. Katılımcıların farklı şehirlerde yaşamaları, iş durumları ve müsaitlik durumlarından dolayı görüşmeler online olarak yapılmıştır. Görüşme insanların bakış açılarını, öznel deneyimlerini, duygularını, değerlerini ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir yöntemdir. Araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini arttırmak için görüşme süresince, gözlem yapılarak, yazılı dokümanlar tutularak ve ses kaydı alınarak desteklenmiştir.

Araştırmada görüşmelere başlanmadan önce literatür taraması yapılarak konu ile ilgili kavramlar belirlenmiş, bu kavramlar doğrultusunda on sekiz soru hazırlanmıştır. Hazırlanan bu sorular tez danışmanı olan Gelişim Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Fikriye Gözde MOCAN'a sunularak görüşleri alınmıştır. Görüşme yapılacak masal anlatıcılarına konu hakkında bilgi verilmiş, gönüllü olarak görüşmeyi kabul edenlerden randevu alınmıştır. Görüşmeler katılımcıların izni dahilinde ses kayıt cihazına kaydedilmiş, her bir görüşme yaklaşık 25-40 dakika sürmüştür. Görüşme sırasında katılımcıları yönlendirici, araştırmanın veri toplama sürecini olumsuz etkileyebilecek durumlardan kaçınılmıştır. Fakat görüşmenin daha nitelikli olması amacıyla sorular zaman zaman birkaç farklı şekilde örneklendirilerek sorulmak zorunda kalınmıştır. Araştırmacının rolü ele alınan olgu bağlamında verilerin toplanması, analizi ve bulguların yorumlanmasıyla sınırlı kalmıştır.

3.9.VARSAYIMLAR

Araştırmanın örnekleminin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır. Çalışmaya katılan kişilerin ölçekte bulunun sorulara cevap verirken gerçek duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri varsayılacaktır. Katılımcıların görüşmeye kendi istekleri ile katıldıkları, soruları doğru ve eksiksiz bir şekilde yanıtladıkları ve sorulara yanıt verirken kelimeleri gerçek anlamları ile anladıkları varsayılacaktır. Bu sebeple ortaya çıkabilecek kavramsal hatalar göz ardı edilmektedir.

3.10.VERİ ANALİZİ

Araştırmanın kavramsal yapısı ve analizine esas oluşturacak temalar önceden planlandığından araştırma sürecinde elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz, verilerin özgün biçimlerine dokunmadan bireylerin sözlerinden doğrudan alıntılar yaparak tanımlayıcı bir analize dayanmaktadır (Kümbetoğlu, 2005). Verilerin çözümlenmesi aşamasında öncelikle görüşme kayıtları bilgisayara aktarılarak bir metin haline dönüştürülmüştür. Ses kayıtlarının yazılı metin halinde deşifresi için *Transkriptor* adlı program kullanılmıştır. Yazılı hale dönüştürülen metinler birkaç defa okunmuş ve üzerinde kodlamalar yapılmıştır. Kodlamalardan sonra ana ve alt temalar belirlenmiş, katılımcıların cevapları bu temalarla eşleştirilmiştir. Ana ve alt temaları daha anlaşılır hale getirmek için tablolar oluşturulmuştur. Kişisel bilgilerin korunması açısından katılımcıların kimlik bilgileri kullanılmamış, bunun yerine katılımcılara "K1, K2..." şeklinde kodlar verilmiştir.

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenirlilik konusunda farklı boyutta tartışmalar vardır. Nitel araştırmada geçerlilik, verinin sunumu ve analizinde kontrol edilmesi gereken bir öge iken, güvenilirlik 'uygunluk' (yöntemin amaçla uygunluğu), 'tartışma' (araştırma verisinin tartışılması, verilerin birlikte yorumlanması) gibi sözcükleri dikkate alma ile ilgilidir (Kümbetoğlu, 2005). Bunu göz önünde bulundurarak güvenilirlik için alınan ses kayıtları birkaç kez dinlenmiş ve yazıma aktarıldıktan sonra kontrol edilmiş ve tüm veriler birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca seçilen yöntemin araştırma amacına uygun olduğu düşünülmektedir.

3.11.ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırma sürecinin başlangıcında gönüllü katılımcı bulmakta bir hayli zorlanılmıştır. Araştırmacının eğitim aldığı dönemden dahil olduğu masal anlatıcıları grubunda belirttiği görüşme talebindeki ısrarlardan sonra grubun üyesi olan 12 katılımcı görüşmeyi kabul etmiş, daha sonra görüşülen bu katılımcıların tavsiyesi üzerine 8 katılımcı ile daha görüşülerek toplam 20 katılımcıya ulaşılmıştır.

Araştırmacının mesleki durumundan dolayı görüşmeler ancak öğleden sonra 15.00'da başlayabilmiştir. Bu durum bazı katılımcıların müsaitlik durumlarıyla uyuşmamıştır. Bunun dışında katılımcıların bazılarının aynı zamanda aktif olarak anlatıcılık yapmalarından bazılarının ise anlatıcılık yanında anlatıcılık eğitimi de

vermelerinden dolayı zamansal olarak sorun yaşanmasıdır. Bu yüzden görüşmeler, katılımcıların müsaitlik durumlarına göre gün içerisinde çok geç saatlerde de olsa yapılabilmiştir. Ayrıca katılımcıların bir kısmının araştırmacının yaşadığı şehir olan İstanbul'un çok farklı ilçelerinde yaşıyor olmaları, bir kısmının ise Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşıyor olmalarından dolayı katılımcılarla yüz yüze görüşme imkânı ancak online olarak *Meet* programı ile sağlanabilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. BULGULARIN ANALİZİ

Çalışmadan elde edilen bulgular katılımcıların çocuklukları süresince masal dinleyerek mi büyüdükleri, neden masal anlatıcılığına yöneldikleri, masalların toplumun şekillendirilmesinde bir rolü olup olmadığına dair düşünceleri, feminist dilin masalların özel dizayn edilmiş metinler olduğu savunusu hakkındaki düşünceleri, masal anlatısı yaparken özellikle kullanmaktan kaçındıkları kelimeler olup olmadığı, anlatacakları masalı neye göre seçtikleri, masalın dilinin revize edilmesine gerek duyup duymadıkları, feminist masallar hakkındaki düşünceleri, masallarda kadınların güçsüz birer birey olarak gösterildiği eleştirisine katılıp katılmadıkları, masallarda evliliğin kadınlara ödül olarak sunulduğu fikrine katılıp katılmadıkları, masallarda kadınlara iyi bir gelecek için iyi huyluluk saygılı davranma ve fiziksel güzelliğin şart koşulduğu düşüncesine katılıp katılmadıkları, masallarda güçlü kadınların cadılık ve kötülükle eş değer tutulup tutulmadığı sorularına cevap aranarak beş ana temada sunulmuştur.

4.2.KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Araştırmanın çalışma grubu Türkiye'nin farklı illerinde aktif olarak çocuklara ya da yetişkinlere masal anlatıcılığı yapan, masal anlatıcılığı eğitimi almış kişilerden oluşmuştur. Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçsal örnekleme yöntemi esas alınmıştır. Amaçsal örnekleme, araştırma amacına dayanan belirli bir ölçüt ve özelliğe bağlı olarak birey ya da grupların seçimine dayanır (Kümbetoğlu, 2005).

Tablo 1 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	**Cinsiyet**	**Eğitim Durumu**	**Masal Anlatıcılığı Eğitimi Almış mı**	**Aktif Anlatıcı mı**
K1	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K2	Erkek	Yüksek Lisans	Almış	Evet
K3	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K4	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K5	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K6	Kadın	Lisans	Almış	Evet

K7	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K8	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K9	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K10	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K11	Kadın	Yüksek Lisans	Almış	Evet
K12	Kadın	Yüksek Lisans	Almış	Evet
K13	Kadın	Yüksek Lisans	Almış	Evet
K14	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K15	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K16	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K17	Kadın	Yüksek Lisans	Almış	Evet
K18	Kadın	Lisans	Almış	Evet
K19	Erkek	Lisans	Almış	Evet
K20	Erkek	Yüksek Lisans	Almış	Evet

Araştırma sırasında görüşme yapılan katılımcıların 17'si kadın, 3'ü erkektir. Katılımcıların eğitim durumları 3'ü Yüksek Lisans, 17'si Lisans mezunudur. Katılımcıların 15'inin aktif olarak masal anlatıcılık eğitimi aldığı, 5'i ise masal anlatıcılığı eğitimi almanın yanı sıra ayrıca masal anlatıcılığı eğitimi vermektedirler. Katılımcıların tamamı halen aktif olarak masal anlatıcılığı yapmaktadır.

4.3. MASAL ANLATICILIĞINA YÖNLENDİREN ETMENLER

Bu temada, masal anlatıcılığı yapan kişilerin çocukluk dönemlerinde masallara aşina olmalarının bu alana yönelmelerinde herhangi bir etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Bunun yanı sıra çocukken masal dinlesin ya da dinlemesin masal anlatıcılığı yapan kişilerin hangi motivasyonla bu alana yöneldikleri araştırılmıştır.

4.3.1. Büyüme Sürecinde Ebeveynlerden Masal Dinlenildi mi?

Katılımcılara yöneltilen çocukluk dönemlerinde ebeveynleri tarafından masal anlatılıp anlatılmadığı sorulduğunda, büyüme dönemlerinde ebeveynleri tarafından kendilerine masal anlatıldığını ifade eden katılımcılar ile masal anlatılan bir ailede büyümediklerini ifade eden katılımcıların oranının birbirine çok yakın olduğu görülmüştür.

Katılımcılardan biri konu ile ilgili olarak "Çocukluğum daha çok babaannem, büyükbabamla geçti. Babaannemin anlattıklarını hatırlıyorum. Daha çok fantastik masallardı. Sanıyorum belki de şimdiki seçtiğim masallar ya da izlediğim filmlerde bu etkili olmuş olabilir. Fantastik şeyleri çok seviyorum. Olmayanı olduran, görmeyeni gördüren, gidilmeyecek yola giren insanlara hayranlık duyuyorum. Sanıyorum bu masallardan etkilenmiş olabilirim. (K6)" diyerek çocukluğunda büyüklerinden masal dinlediğini ve bu masalların kendisine olan etkilerini anlatmıştır.

Katılımcılardan biri "anneannem farklı kültürden babamlar farklı kültürden masallar anlatırlardı. Bir de ailemizde yabancı biri vardı o da masal anlatırdı. Farklı kültürden masallarla büyüdüm. Kazakistan'da büyüdüm ben ailem çalıştığı için Rus kökenli bakıcılar vardı. Onlardan yabancı masallar dinleme şansım oldu. (K8)" diyerek masalların kültürel zenginlikleri yansıttığını vurgulamış ve böyle bir ortamda büyümüş olmanın kendisine olumlu katkıları olduğundan bahsetmiştir. Yine bir başka katılımcı "ben bir Kafkas göçmeniyim. Doğduğum büyüdüğüm köyde sürekli elektrikler kesilirdi. Elektrik kesildiğinde annem sürekli bize masal anlatırdı. Özellikle Kafkas masallarıyla büyüdüm (K12)" diyerek farklı kültürlere ait masallarla büyüdüğünden masal yelpazesinin oldukça geniş olduğundan bahsetmiştir.

Masal dinleyerek büyüyen katılımcıların bazıları çocuklukta dinledikleri masalların yetişkinlik sürecinde masal anlatıcılığını seçmelerinde büyük rolü olduğunu söylerken masal dinlemeden büyüyen katılımcıların bir bölümü ise çocuklukta dinleyemedikleri masalların yetişkinlikte masala dair bir açlık yarattığını bu yüzden de masal anlatıcılığını seçtiklerini belirtmişlerdir. Çocuklukta masal dinleyerek büyüdüğünü ifade eden katılımcılardan biri bu dönemi şu şekilde ifade etmiştir: "Ben köyde büyüdüm. Bulunduğum köy normal köylerden daha geride bir köydü. Elektrik de bazen giderdi. Geceleri elektrik gidince biz gaz lambası yakardık. Köy yerinde gece zaman çok uzar elektrik olmayınca. Zaman çok uzayınca insanlar zamanı eğlenceli hale getirmek için çeşitli oyunlar oynanırdı ve masallar anlatılırdı." (K19).

Başka bir katılımcı ise "Yazın köye giderdik. Bahçe börek çörek yapılan tandır denilen bir alan vardı. Komşularla orada toplanılırdı. Anneannem tandırın başında börek çörek yaparken ya da akşam süt sağıp getirdiğinde içirirken yöresel masallar anlattığını hatırlıyorum. Ama annem spesifik olarak gel sana kırmızı başlıklı kızı

anlatayım, şunu anlatayım, bunu anlatayım demedi. Ama kendi uydurduğu masala benzeyen korku hikayelerini anlatırdı." (K20) şeklinde konuşmuştur.

4.3.2. Masal Anlatıcılığına Yönelten Şey Neydi?

Katılımcıların bir kısmı masal anlatıcılığına yönelmelerinin nedeni olarak arkadaş tavsiyesini, bir kısmı kişisel gelişimi, bazıları ise içlerindeki anlatma ihtiyacını göstermişlerdir. Katılımcıların büyük bir bölümü eğitim sektörünün içerisinde oldukları için (özellikle ilkokul ve anaokulu) mesleki olarak gelişimlerini de kişisel gelişim olarak ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan biri "Kendi eksikliklerime bakarken masal dinlemeden büyüdüğümü fark ettim. Masalları sevdiğimi biliyordum. O yüzden eğitimini alayım. Hem kendimi anlatayım hem de aynı zamanda öğretmenim öğrencilerime anlatırım diye öyle bir şekilde yola çıktım." (K4).

Bir diğer katılımcı "ben aslında yaratıcılığı desteklemek amacıyla masallara bulaştım. Sonraki süreçte yaratıcılıktan daha öteye giderek kültürel aktarıma önem vermem gerektiğini fark ettim. Ama önceliğim yaratıcılıktı. Lise öğrencileriyle bir proje yaptık. Proje konumuz da masallar yaratıcılığı destekler mi idi. Bu şekilde başladım (K13)" diyerek masal anlatıcılığına yönelme sebebinin kişisel yaratıcılığını geliştirme çabası olduğunu vurgulamıştır.

Bir diğer katılımcı ise "Drama eğitiminde masal anlatıcılığı eğitimi aldığım hocalarımla bir oturum yapmıştık. Kendimi yakın hissettin onlara bir şeyler vardı ve kendilerinde keşfetmek istedikleri bir yola girmişlerdi. Ben de öyle bir yoldaydım ve bu süreci tamamlamak istedim (K6)" diyerek kişisel bakımdan kendini arama ve kendini keşfetme yolculuğu olarak tanımlayabileceğini ve bu nedenle anlatıcılığa yöneldiğini söylemiştir.

Masalın özellikle çocukların eğitiminde oldukça önemli bir yer tuttuğu bir gerçektir. Masallarla iç içe olmak çocuklarda yaratıcı düşünme becerisi, somut düşünceden soyut düşünceye geçiş ve duygusal gelişim açısından oldukça önemlidir. Ayrıca kültürel yapılarını fark etmelerinde ve anadillerinin zenginliklerini öğrenmelerinde yeri doldurulamaz bir kaynaktır. Türk dil bilgini ve sözlük yazarı olan Ferit Develioğlu *Osmanlıca-Türkçe* olarak hazırladığı sözlükte, masal yerine "mesel"

kelimesini kullanmış ve şu şekilde tanımlamıştır: "İnsanların terbiyesinde ve toplumun ahlakında, faydası bulunan hikayeler" (Develioğlu, 1986:747).

"Ben Judith'in kitabıyla başladım ilk. Bir masal iyi gelir kitabıydı. Ben onu kendimi çok bunalmış hissettiğim zamanlarda rastgele bir sayfa açıyordum ve kitap adeta sihirliymiş gibi o gün hissettiğim duyguya karşılık gelen bir masala denk geliyordum. Zamanla dedemden ve babaannemden de dinlediğimi hatırladım. Yoluma ışık tuttuğunu düşünüyorum çoğu masalın...Çalıştığım yerde de belki korkusuyla baş edemeyen bir çocuk vardır. Çocuk benim masalımı dinlediğinde belki korkularını yönetmeyi öğrenir. Biraz daha duyguları yönetmek adına masallar beni kendine çekti diyebilirim." (K1)

Bir diğer katılımcı "çalıştığım kurumda küçük yaş grubuyla çalışıyorum. Masal dinlediklerinde ne kadar etkilendiklerini ve masalın içine girdiklerini gördüm. Onlarla birlikte ben de masalın içine giriyorum. Bu beni çok etkiledi. Daha sonra eğitim alıp masal anlatıcılığı yapmaya karar verdim (K7)" diyerek masal anlatıcılığına yönelme sebebinin masalın çocuklar üzerindeki büyülü etkisi olduğunu söylemiştir.

Öte yandan az sayıda katılımcı ise kendini ifade etmek için ve içlerindeki anlatma duygusunu bastırabilmek için masal anlatıcılığına başladıklarını söylemişlerdir. Katılımcılardan birinin bununla ilgili görüşleri şöyledir: "İçimde fazla duygu birikmişti. Bunun dışarı çıkma olasılığını arıyordum. O sırada yolum masalla kesişti." (K9).

Tarih boyunca insanlar kendilerini ifade etmeye ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyaçlarını ilk insanlar mağara duvarlarına çizdikleri resimler ve hiyerogliflerle gidermeye çalışırken dilin gelişmesinden sonra kendini ifade etmek için sözcüklerin gücünü kullanmışlardır. Sözcüklerin gücünü zaman içerisinde daha iyi kavrayarak sürekli geliştirmiş ve çeşitli anlatı türleri ile ifade becerilerini güçlendirmişlerdir. Bu anlatı türleri içerisinde en eğlenceli ve güçlü olanlarından biri de masaldır.

Elde edilen veriler gösteriyor ki çocukluk döneminde masallara aşina olarak büyümenin ya da masal dinlemeden büyümenin kişilerin masal anlatıcılığına yönelmelerinde doğrudan bir etkisi yoktur. Masal anlatıcılığına yönelmekteki en belirgin unsurun mesleki ve kişisel gelişim ihtiyacı ve cinsiyet olduğu ifade edilebilir. Çünkü masal anlatıcılığına yönelen kişilerin büyük çoğunluğu öğretmen kökenlidir ve

mesleki gelişim adına bu alana yönelmişlerdir. Bu alana yönelen bireylerde cinsiyet olarak kadınların ağır bastığı gözlemlenmektedir.

4.4. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ AÇISINDAN MASALLARIN GÜCÜ

Toplumların dilini kontrol edebilenler o toplumun düşüncelerini de kontrol ederler. Düşüncelerimizin çerçevesi kullandığımız dille çizilir ve kadın ya da erkek hiç kimsenin bu çerçevenin dışına çıkması mümkün değildir. Edward Sapir ve Benjamin Lee Whorf'un "dilsel determinizm" kuramına göre dil sadece gerçekliği ortaya koymaz, o dili konuşmanın düşünme sürecine de etkisi vardır (Alyaz, 2008). Whorf'a göre, insan dil ile sadece iletişim kurmaz dildeki yapılar insanın bilincini oluşturmasına da katkı sağlar. O zaman şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki insanların ideolojilerini yönlendirebilmek ya da düşünce şekillerini biçimlendirebilmek için dil etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu temada, masallar aracılığıyla eril dilin söylemlerinin yeni kuşaklara aktarılıp aktarılmadığı katılımcılara sorulmuş ve toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde masalların ne ölçüde etkili olduğu konusundaki görüşleri alınmıştır.

4.4.1.Masalların Toplumun Şekillendirilmesinde Rolü Nedir?

Katılımcılara masalların toplumun şekillendirilmesindeki rolüne dair görüşleri sorulduğunda katılımcıların tamamının masalların toplumun şekillendirilmesinde rolü olduğuna inandıkları görülmüştür. Bu soruya sadece K1 ilk sorulduğunda "hayır" cevabını vermiştir. Fakat ilerleyen sorularda fikrinin değiştiğini ve cevabını "evet" olarak değiştirmek istediğini söylemiştir.

Konu ile ilgili olarak katılımcılardan biri "ben kesinlikle inanıyorum. Sınıf kurallarım mesela benim masallar yoluyla çocuklara aktarılır. Çocuklar taleplerini, isteklerini, şikayetlerini daha çok küçük küçük masallaştırılmış oyunlarla aktarırlar bana okulda. Bizim iletişim dilimiz gibi bir şeydir. O yüzden özellikle çocukların şekillendirilmesinde ben gerçekten etkili olduğunu düşünüyorum. (K2)" şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Bir diğer katılımcı "masalların sonu hep iyi bitiyor ve hep iyiler kazanıyor sonunda. Tıpkı Kemal Sunal filmleri gibi. Masallardaki absürd olaylar, hayal dünyasından gelen yaratıklar, olağanüstü olaylar… Bunlar yaşanır yaşanır sonunda o

koskocaman dev yenilir o küçücük kahramana. Sonunun iyi bitmesinin insanlara umut aşıladığını düşünüyorum (K18)" şeklinde görüş belirtmiş ve masalların insanlarda olumlu duygular ve bakış açıları geliştirdiğini düşündüğünü ifade etmiştir.

Bir başka katılımcı da bu görüşe katıldığını belirterek "bireyi şekillendiriyorsun. Bireye atalarının bilgeliğini, atalarının sesini aktarıyorsun. Şöyle bir şey de var…Toplumun şekillendirilmesi için bir araç ve silah gibi de kullanılabilir. (K3)" diyerek toplumun masallar aracılığıyla şekillendirilebileceğini ifade etmiştir.

Katılımcılara göre toplumun ürünü olan masallar içinde yaşanılan toplumun gelenek, görenek örf ve ananelerinden muhakkak izler taşımaktadır. Masallar oluşturulurken de bu gelenek ve göreneklerin etkisinde kalınarak oluşturulmuştur ya da dönüşüme uğramıştır. Masalların en çok muhatabı olan çocukların etkilenmelerinin daha kolay olduğu düşünüldüğünde bugünün küçükleri yarının büyükleridir mantığı ile masallardaki öğretiler gizil olarak bir süre sonra toplumun gerçeğine dönüşebilmektedir. Dil, ait olduğu toplumun bilinç yapısını yansıtan, toplumların örf, adet, gelenek ve göreneklerinden tutunda doğaya, hayvanlara, kadın-erkek ilişkisine kısaca yaşamın her alanına dair anlamlar bulabileceğimiz; biçimsel ve işlevsel özellikleriyle zamana ve mekâna göre pek çok yeni kelimenin katılımıyla ya da süreç içerisinde bazı kelimelerin kullanımının terkedilmesiyle canlı diyebileceğimiz bir kavramdır. Toplumların dilini kontrol edebilenler o toplumun düşüncelerini de kontrol ederler. Düşüncelerimizin çerçevesi kullandığımız dille çizilir ve kadın ya da erkek hiç kimsenin bu çerçevenin dışına çıkması mümkün değildir. Edward Sapir ve Benjamin Lee Whorf'un "dilsel determinizm" kuramına göre dil sadece gerçekliği ortaya koymaz, o dili konuşmanın düşünme sürecine de etkisi vardır. Whorf'a göre, insan dil ile sadece iletişim kurmaz dildeki yapılar insanın bilincini oluşturmasına da katkı sağlar. O zaman şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki insanların ideolojilerini yönlendirebilmek ya da düşünce şekillerini biçimlendirebilmek için dil çok uygun bir araçtır. Hatta yönetenlerin halkı yönlendirmek için bu masalların içerisindeki unsurlara müdahale ettiği ve bazı unsurları özel olarak yerleştirdiği fikri masal anlatıcıları arasında yaygın bir fikirdir.

Gerek sözlü edebiyat döneminde gerekse yazılı edebiyata geçtikten sonra masalların toplumların aynası olduğu fikri masalcılar içinde kökleşmiş bir fikirdir. Bu konuda katılımcılardan K10 "Biz yıllardır masallarla şekillendirilmişiz. Ama bu

masalların doğru olduğunu düşünmüyorum. *Hansel ile Gratel* dinliyoruz. Biz orada ölümü meşrulaştırıyoruz. Cadıyı kazana atıyor ve biz diyoruz ki normal. Çocuğa bu mesajı veriyoruz."

Bir başka katılımcı ise "Masallar toplumun aynası. Toplumda olan yaşanan şeylerin turnusol kâğıdı aslında masallar. Yani şekillenen toplumun izdüşümü masallar. Bunu bilinçli kullanırsak toplumun şekillenmesine katkı sağlarız. Mesela *Çiğdem Çiçeği* masalını anlatırken aynı sofranın etrafında toplanan insanları vurgulayıp birliğin önemini vurgularsam, toplumun şekillenmesine katkı sunabilirim." (K15).

4.4.2.Masallar Eril Gücün Devamı İçin Hazırlanmış Özel Metinler Midir?

Katılımcılara masalların toplumdaki eril gücün devamlılığını sağlamak için oluşturulan özel metinler midir şeklinde soru yöneltilmiş, masalların toplumdaki eril dilin devamlılığını sağlamak için oluşturulan özel sözlü metinler mi olduğu konusunda katılımcılar dengeli sayılabilecek bir dağılım göstermişlerdir. Masalın toplumun şekillendirilmesini sağlayan metinler olduğu konusunda tüm katılımcılar hem fikirken özel olarak dizayn edildikleri konusunda ise az sayıda katılımcı "evet, özel olarak dizayn edildiğini düşünüyorum" demiştir. Katılımcılardan biri "*Anadolu Masalları* da eril dille anlatılıyor. Pek çok yazılı metni anlatmak istemiyorum mesela. Çünkü oradaki yazılı dil evet gerçekten de hem eril dilin kullandığı metinler özellikle kız çocuklarına ve kadınlara olan tutumlar, kullanılan diller benim anlatmak istemediğim bir üslup (K15)." şeklinde bu görüşünü açıklamıştır. Feminist söyleme göre toplumların kullandığı diller o toplumdaki erkeklerin egemenliğinin devamını sağlamayı amaçlarken kadınların yaşam alanlarını sınırlayarak bir çerçeve içine alır. Mary Daly'in bu konudaki düşüncesine göre erkek egemen toplumlarda kadınlara din unsuru ve dil unsurları da dahil olmak üzere pek çok farklı unsur kullanılarak baskı kurulmaktadır. Dil unsuru olarak günlük konuşma dili dışında yazılı ve sözlü edebiyat ürünleri olan masallar, hikayeler, romanlar vb yer almaktadır.

Katılımcıların bir kısmı ise "hayır, özel olarak dizayn edildiklerini düşünmüyorum" demişlerdir. Bu görüşlerini masal metinlerinin özel olarak herhangi bir güç tarafından dizayn edilemeyecek kadar kadim metinler olduklarını savunmuşlardır ve masallarda anlatılanların anlatıldığı dönemi yansıttığı için toplumun ihtiyaç ve beklentilerine göre yine ancak toplum tarafından dizayn edilebileceklerini söylemişlerdir. Ayrıca masalları anlatanların daha çok masal anası

olduklarını ve bu nedenle erkek egemen bakış açısının gerçekçi olmadığını söylemişlerdir. Katılımcılardan biri "Anlatıcıların çoğunun kadın olduğunu biliyoruz. Ayrıca o kadar çok masal var ki kadınla ilgili olan, dişil tarafını daha çok güçlü tutan, bütün sihirler, bütün büyüler, bütün yaratanlar kadınlar, miras bırakanlar kadınlar. Masallarda bize elmayı ya da anahtarı bırakanlar anneler (K11)" şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Bu fikre katılmadığını söyleyen katılımcılardan bazıları masalların dilinin eril olmadığını fakat anlatıcıların kendi dünya görüşlerine göre masalları eril olarak anlatmayı tercih ettikleri ya da dinleyicilerin değişken duygu durumlarına göre masallarda anlatılanları bu şekilde yorumluyor olabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu görüşü destekleyen katılımcılardan biri "masalın yorumlama ve duyma şekline göre değişeceğini düşünüyorum. Belki bizim bakış açımız ve algımız bunu eril bir yerden yorumluyor olabilir ama o masaldaki her bir dil, her bir öge, her bir sahne, her bir karakter herkese başka şey fısıldar. Bu bizim ne duyduğumuzla alakalı (K14)" şeklinde yorum yapmıştır.

Bu görüşe katılmadığını söyleyen bir diğer katılımcı "Ben buna katılmıyorum. İlk masallarımı annemden, halamdan ve TRT'de Adile Naşit'ten dinledim. Ben masal deyince eril bir güç düşünmüyorum. Daha çok anaç, bir entariyi bir yazmayı nasıl bir kadınla eşleştirebiliyorsam masal deyince de aklıma ana, bacı, anneanne gibi unsurlar geliyor. (K19)" şeklinde görüş belirterek masallarda eril bir söylem hissetmediğini vurgulamıştır.

Bir başka katılımcı da bu görüşe katılmadığını belirtirken "ben çok öyle düşünmüyorum. Bunu öyle kullanmak istersen bir silah haline getirebilirsin elbette. Kültürel farklılıklar gösterebilir ama masalı böyle etiketlemeyi doğru bulmuyorum. Oradaki söz konusu olan şey cinsiyet üzerinden gitmiyor… Masallarda aslolan olay değil aslında kahramanların erkek ya da kadın olması da değil…Masallardaki eril de dişil de biyolojik kimliğinden bağımsızdır aslında…(K3)" diyerek masallardaki cinsiyetlerin örneklem olduğunu ve gerçek biyolojik kimliklerden bahsetmediğini düşündüğünü ifade etmiştir.

4.4.3.Feminist Masallar Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

Katılımcılara feminist masallar hakkında ne düşündükleri sorulmuş katılımcıların bir kısmı feminist masalları desteklediklerini ve bu tarz masalların

toplumun bakış açısını değiştirmede önemli bir rol üstlenebileceğini söylemişlerdir. Bu noktada araştırmamızda yer verdiğimiz Irigaray'ın diğer pek çok feminist gibi kadın erkek eşitliği üzerinde mücadele etmek yerine yeni bir dişil kimlik inşasının daha önemli olduğu savunusuna dönmekte yarar görüyoruz. Irigaray başlangıç noktasının eril dilin alternatifi olarak kadının öznesini oluşturduğu yeni dişil bir dil yaratmak olduğunu savunmuştur. Irigaray, ilk filozoflardan başlayarak felsefe dilinin kadını nasıl dışladığının ve eril dil kullanımının nasıl meşru hale geldiğini gözlemlemiştir. Buna karşı koymanın yolunun eşitlik savunusundan geçmediğini güçlü erkek öznesinin karşısına yine çok güçlü kadın öznesi koymak gerektiğini savunur. Bunun için de yapılması gereken en temel şey dişil bir dil yapısı oluşturmak ve eril dile alternatif olarak bu dili güçlendirmektir.

Katılımcılardan biri "Aslında tam olarak feminizmle bağdaştırmasam da bir noktada bağlıyorum. Mesela bir şey anlattığım zaman anne mutfakta yemek yapıyor, baba işten gelmiş televizyon izliyor, çocuk da ödevlerini yapıyor…Hiçbir zaman bunu kullanmıyorum anlatılarımda. Çocuk babasıyla mutlu bir şekilde yemeği mutfakta babasıyla yapabilir bunu vermeye çalışıyorum (K6)" diyerek toplumda kalıplaşmış bakış açılarını değiştirmeye yönelik çalışmaları olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılardan biri "masalın gidişatının değiştirildiği bir Japon masalına denk geldim. Burada illaki prensle kızın evlenmemesi ya da kahraman orada kızdı prens ona yardımcı oluyor ve masalın sonunda prensle kızın evlenmesi bekleniyor ama masal öyle gitmemişti. Masalların illaki böyle gitmesi gerekmiyor. İllaki evlilikle, prensin fakir kızı sevmesiyle bitmemesi gerektiğini anlatan bir masal örneğiydi buna denk geldim ve masal bana daha gerçekçi geldi. Bakış açımı değiştirebilecek bir masal olarak gördüm (K8)." şeklinde bir masal dinletisinden sonra yaşadığı duyguları paylaşmıştır. Katılımcının verdiği örnek bizlere Madonna Kolbenschlag'ın da savunduğu, toplumdaki gerçeklik algısını değiştirmek için masallardaki kalıpları dönüştürmek gerekir. Masal içerisindeki eril unsurlar ortadan kaldırılmalı ve gerekirse bunu için geriye doğru gidilerek dili onarmalı ve dişillik imajı değiştirilerek iyileştirilmelidir savunusunu hatırlatmıştır.

Görüşme yapılan bazı katılımcılar ise feminist masalları gereksiz bulduklarını ve bu tarz masalların genellikle siyasi amaçla yazıldığını bu yüzden bu tarz masalları hoş karşılamadıklarını ifade ettiler. Katılımcılardan biri "bir şeyi amaçlayarak illaki

ben şunu kazandırayım diye anlatılan hiçbir şey çocuğun kalbine dokunmuyor. O yüzden de feministliği yüceltmek için anlatılan bir şeyin işe yaramadığını düşünüyorum (K17).” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Bir diğer katılımcı ise “Feminist masal diye bir şey olmaz. Feminist ya da eril ya da dişil falan gibi masalın bizim anladığımız şekliyle biyolojik cinsiyeti olmaz. Masal kahramanı kadın ya da erkek olsun orada anlattığı benimdir dinleyen kadın ya da erkek…(K3)” diyerek böyle bir ayrıma katılmadığını belirtmiştir.

Bir başka katılımcı ise “Feminist bağlamdaki anlatıyı destekliyorum açıkçası o açıdan da bakmak gerekiyor hayatta ben her zaman çok yönlü bakış açısını severim tercih de ederim açıkçası. Desteklediğim tarafları elbette var. Lazım mı elbette lazım. Hayatta her farklılığı görmek tatmak lazım. Ama tabi maksadın ne olduğu ya da ne kadar uçlara yöneldiğini de bir gözden geçirmek gerekiyor bence (K2)” diyerek Feminist masallara karşı önyargılı olmadığını belirtmiştir.

Aynı soru ile ilgili bir başka katılımcı ise “Bu masallarda kadın her şeyi kendisi yapar gibi bir noktaya taşınırsa o da bir uç. Yardımlaşarak kendi özgünlüğünü ifade etme şeklinde bir yere taşınırsa olabilir. Uç diye bir şey olduğunu düşünmüyorum o yüzden uçların hiçbirini desteklemiyorum. Eleştirdiğimiz şeye dönüşürsek eleştirilerimiz gerçekçiliğini yitirmiş olur. Çok eril dil kullanıldığı için masalları eleştirirken biz de bunun tam tersini yapıp dişil unsurlara çok yer verirsek eleştirdiğimiz şeylere dönüşürüz (K15).” şeklinde konuşmuştur.

Katılımcılardan biri bu konuda herhangi bir fikri olmadığını belirtmiştir fakat ilerleyen sorularda cinsiyetsiz olarak yazılan masalların toplumun gelişimi için çok önemli olduğunu belirterek aslında gizil bir destek sunmuştur.

Katılımcıların tamamı masalların toplumun şekillendirilmesinde etkisinin olduğu fikrini desteklemektedirler. Katılımcılara göre masallarda vereceğiniz olumlu ya da olumsuz mesajlar genç kuşakların zihninde yer etmektedir ve karakterlerinin oluşum sürecinde etkili olmaktadır. Fakat Feminist söylemin eleştirisi olan masalların eril gücün oluşturduğu özel sözlü metinler olup olmadığı sorusunda ise katılımcıların çoğunluğu bu fikre katılmadıklarını ifade ederek özel bir dizayn olmadığını, masalların toplumun aynası olduğunu ve o gün toplumda ne yaşanıyorsa masallarda da onun anlatıldığını ifade etmişlerdir.

Feminist masallara bakış açısı olarak ise katılımcıların büyük çoğunluğu çok uç noktalara gidilmediği sürece feminist masalları zenginlik olarak gördüklerini ve farklı bakış açılarının insanlarda farkındalık yaratacağını düşündüklerini vurgulamışlardır. Konu ile ilgili olumsuz düşünen katılımcılar ise masallarda anlatılanların cinsiyetçi bir yaklaşımla yorumlanmaması gerektiğini, aslında kullanılan dilin sembolik olduğunu düşündüklerini söylemişlerdir. Burada çarpıcı olan bulgu ise feminist masalların gerekliliğini erkek katılımcıların destekliyor olması ve olumsuz bakan katılımcıların ise kadın olmasıdır.

4.5.MASAL İÇİN YENİ BİR DİL

Helene Cixous ve Luce Irigaray'ın düşüncelerine göre erkek egemen söylem tarafından sindirilmiş de olsa aslında kadına has bir dil mevcuttu ve kadınlar için bu dili keşfetmek oldukça önemliydi. Ama bu dili keşfetmenin yanında güçlü olmak için eril dilin söylemini deşifre etmeleri ve daha sonra bu dilden uzak durarak yerine daha yapıcı bir dil yani kendi dillerini oluşturmalıydılar. Ellerinde eril güce karşı çıkmak için dil kadar öne çıkan başka bir vasıta yoktu. Bu amaçla Fransız Feminist eleştirisi Derrida'nın yapı söküm yöntemine başvurarak erkeğin yücelttiği metinler arasında çatlaklar yaratmak kadın hareketleri için önemli bir başlangıç noktası olmuştur (Parla, 2020). Masal anlatıcılarının anlatacakları masalı seçerken nelere dikkat ettikleri sorulmuş, masal anlatımından önce masala hazırlanırken ya da anlatı sırasında masala dair değiştirdikleri kelimeler veya cümleler olup olmadığı araştırılmıştır.

4.5.1.Masallarda Kullanılmaktan Kaçınılan Kelimeler

Katılımcılara, anlatılardan önce ya da anlatılar sırasında kullanmaktan kaçındıkları kelimeler olup olmadığı sorusu yöneltilmiş, katılımcılardan biri bu konudaki görüşlerini şöyle belirtmiştir:

"Şu mesela 'Ayakkabıcı ve Küçük Cinler' diye bir masal var. Bu masal aslında benim hoşuma gidiyor ama küçük çocuklara anlatamıyorum. Çünkü bazı aileler cin aslında masalda var ama aile farklı bir bakış açısıyla baktığı zaman bu masalı anlatmıyorum. Ben çocuğa cini nasıl açıklayacağım. Ben de bunu Ayakkabıcı ve Küçük Yardımcıları şeklinde kullanıyorum. Çünkü orada cin bir şeyi temsil ediyor. Çok çalışmayı ve yardım etmeyi, o arketipi temsil ediyor. Evet masal biraz özgünlüğünü yitiriyor ama genellikle küçük çocuklara açıklayamayacağım ya da ailelerin hoş bakmadığı şeyleri anlatmaktan kaçınıyorum." (K1).

Literatür çalışmamızın toplumun şekillenmesinde dilin ne denli önemli bir unsur olduğunu belirttiğimiz bir bölümde Sibel Irzık ve Jale Parla'nın feministlerin erkek egemen toplumun dayattığı ideolojiye karşı verdikleri mücadelenin neden dil üzerinde yoğunlaştığını anlattığımız bölümünde "Çünkü kadınlar hayatın her alanında erkeklerin kendilerini önemsiz, güçsüz ve değersiz gösteren cinsiyetçi sözlerinin muhatabı olarak bulurlar. Erkeklerin diğer erkeklere karşı kullandığı neredeyse tüm küfür ve hakaretler kadın bedeni üzerindendir. Örneklendirecek olursak: karı gibi ağlama, Erkek gibi kadın (övgü amaçlı), karı kılıklı, karı gibi dedi kodu yapma, kız almak, kız vermek. Bu söylemlerinin yanı sıra toplumda kullanılan atasözlerine bile bu cinsiyetçilik fazlasıyla kendini göstermektedir. Örneğin "karının karnından sıpayı sırtından sopayı eksik etmeyeceksin", "kızı başı boş bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya" gibi. Ataerkil toplumun dili kadın bedenini bir nesne olarak görüp erkek egemen toplum düzenini bir araç olarak kullanır." şeklindeki ifadelerine yer vermiştik. Ancak katılımcılardan ikisi hiçbir şekilde masalın anlatım dilini değiştirmediklerini söyleyerek dinleyicilerin masaldaki her türlü olumlu ve olumsuz duyguyu yaşamaları gerektiğini doğru bulduklarını söylemişlerdir. Katılımcılardan biri "masal bende nasıl oluşmuş, nasıl bir araya gelmiş, nasıl demlenmişse bende nasıl oturmuşsa hiçbir sansür kullanmadan kendimi hiçbir şekilde bir dikkat noktasında tutmadan olduğu gibi aktarıyorum. Küfür, argo, cinsellik içeren kelimelerden sakınmıyorum (K11)" ifadelerini kullanmıştır.

Katılımcıların çok büyük bir çoğunluğu masal anlatırken özellikle kaçındıkları ya da değiştirdikleri kelimeler olduğunu söylemişlerdir. Bu katılımcıların tamamı çocuk anlatılarında çok daha dikkatli olarak pedagojik unsurlara dikkat ederek masal anlatısı yaptıklarını vurgulamışlardır. Katılımcılardan biri "bazen masalları mecburen filtreliyorum. Küçük yaş grubunda ya da yetişkinlerde bazen şehirlerde de çok fark ediyor. Mesela Bursa'ya festivale gittiğimizde oradaki insanlar ezan okunurken hiçbir şeyin olmasını istemiyorlar. Devam edince tepki gösteriyorlar. Orası daha muhafazakâr bir şehir ve dini hassasiyetler var. Bunu ters yüz eden ya da eleştiren bir şeyi orada ortaya koyamazsınız, filtrelemek gerekiyor. Ya da Kadıköy'de bir masal akşamı yaptığınızda orada daha özgür şeyler anlatabilirsiniz (K20)" şeklinde yaşadıklarını örneklendirmiştir.

Katılımcıların bazıları ise ancak masal anlatacakları kitlede özel durumu olan bir dinleyici bulunacaksa o zaman masal dilinde değişiklik yapabileceklerini ifade

etmişlerdir. Katılımcılardan biri şöyle demiştir: "sınıflarda anlatırken anne ya da babasını kaybetmiş yetim ya da öksüz çocuk varsa, anne ya da baba vurgusunun çok fazla olduğu bir masal seçmemeye gayret gösteriyorum. Duygu durumunu dikkate alıyorum. Anlatacağım kitlede yarası olan bir dinleyici varsa onu dikkate alıyorum. Özellikle şu ya da bu kelimeyi değiştiriyorum diyemem. Tanımadığım bir kitleye masal anlatacaktım bir ara. 15-20 kadar insandı. Anlatacağım masalda çocuğunu kaybeden bir anneden söz ediyordu. Sonra kitle ile ilgili öğrenmem gereken ne var dediğimde arkadaşlar evladını kaybetmiş bir arkadaşın olduğunu söylediler. Orada mesela kelimeyi kaybetmek yerine hastalanmak ya da kaza geçirmek olarak değiştirmek zorunda kaldım. (K2)".

Bir diğer katılımcı ise "mesela *Kırmızı Başlıklı Kız* masalında bazı ebeveynler anlatırken kurt büyükanneyi yutmamış da dolaba kilitlemiş ya da kırmızı Başlıklı Kız kurdun karnını yarıp çıkmamış da falan gibi yerlere takılıyorlar. Ama o zaman masal vereceği mesajdan uzaklaşıyor. Yani sözde ebeveyn çocuğunu vahşetten uzak tutuyor ama oradaki yutulmak çok evrensel bir imge. Biz de öyle hissetmez miyiz bir bela bizi içine alır. Burada masalın anlatmak istediği budur. Bir kötülük seni yutabilir ama sen onun içinden sıyrılıp çıkarsın (K3)" diyerek masallarda bazı kelimelerin değiştirilmesinin, masalın vereceği mesajın etkisini zayıflattığını düşündüğünü ifade etmiştir ve pedagojik kaygılarla masallarda değişiklik yapılmasının masalın özünden uzaklaşılmasına neden olduğunu belirtmiştir.

4.5.2.Anlatılacak Masal Neye Göre Seçiliyor

Katılımcılara anlatacakları masalı neye göre seçtikleri sorulmuştur. Soru ile ilgili olarak katılımcılardan biri "kitleyle ilgili, ruh halimle ilgili ama tabi masalı seçerken bir de o masalı kime anlatacağım. Burada kitle giriyor devreye, yaş grubu, onların öğrenebildiğim kadarıyla kişilik özellikleri…(K2)" şeklinde görüş bildirmiş ve masalın anlatılacağı kitlenin özelliklerinin önemli olabileceğini vurgulamıştır.

Araştırmamızın ilk bölümünde masalın tanımını yaparken Orhan Hançerlioğlu'na göre masal; genellikle çocuklar için anlatılan, zaman zaman hayal ürünü zaman zaman ise gerçek olaylara dayandırılan fakat gerçek olaylara dayandırıldığında da içerisinde doğa üstü süslemeler bulunduran, karakterlerin kesin biçimde ya çok iyi ya çok kötü olduğu, içerisinde konuşan hayvanların, cinlerin perilerin ve pek çok doğa üstü varlığın bulunduğu kulaktan kulağa anlatılan sözlü bir

halk anlatısıdır (Hançerlioğlu,2000:306) demiştik. Tanımda yer alan ifadelere bakacak olursak "cinler, periler, doğaüstü varlıklar" kimi zaman çocukların yaş grubu düşünüldüğünde uygunluk içermeyebilmektedir. Görüşülen Katılımcıların bazıları bu noktadan hareketle masal anlatırken yaş grubunu göz önünde bulundurarak masalı buna göre seçtiklerini, çocuklara masal anlatacakları zaman farklı hassasiyetleri göz önünde bulundurduklarını fakat yetişkinlere masal anlatacaklarsa daha rahat masal seçiminde bulunabildiklerini söylemişlerdir.

Katılımcıların diğer bir kısmı ise anlatmadan önce masalı seçerken kendi duygu durumlarını önemsediklerini, öncelikle masalı kendilerinin benimsemeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Hatta bazı katılımcılar masal seçerken kendilerinin masalı değil masalların kendilerini seçtiğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri "ilk başta dediğim gibi benim ruhsal olarak masala yerleşmem lazım, giyinebilmem lazım masalı ki böylelikle içerden bir yerden anlatabileyim. İlk kriterim böyle oluyor (K14)."

Katılımcılardan K16 ise anlatacağı masalları verdiği mesajlara göre seçtiğini belirtmiştir. "Son seçtiğim masalda koca nine ile tilki vardı onu özellikle seçtim çünkü hep içerisinde dolu dolu affetme ile iyi niyet ve hep çaba vardı".

4.5.3.Masalların Dili Revize Edilerek Yeniden Yazılmalı Mıdır?

Katılımcılara masalların dilini revize ederek yeniden yazmak gerekir mi sorusu yöneltilmiş, katılımcıların büyük çoğunluğu masalların dilinin özüne dokunulmadığı sürece ya da orijinal masallar muhafaza edildiği sürece rahatlıkla değiştirilebileceğini söylemişlerdir. Diğer katılımcılar ise masalın tamamen değişmesinin bir kültür mirasını yok edeceğini ama süreç içerisinde özellikle eril dilin çok baskın şekilde hâkim olduğu masalların bu işin uzmanları tarafından yeniden kaleme alınabileceğini söylemişlerdir. Bu yorumlar literatür çalışmamızda yer verdiğimiz Olga Braumas'tan başlayarak Fay Weldon'a kadar feminist yazarların annelerimizden miras kalmış masal geleneği ile uğraşmış olup kadınlara dayatılan otoriteye itaat kültürünü reddederek masalların yeniden yazılması gerektiği savunularıyla ortak noktada buluşmaktadır. Ayrıca yine literatürümüzde yer verdiğimiz Daly'nin eril dile olan vurgusuna atıfta bulunmak da uygun olacaktır. Ona göre kadınlar erkek egemen toplumlarda dilsizdirler. Bundan kurtulmalarının tek yolu ataerkil söylemi yapı bozuma uğratmaktır. Kadınlar için yeni bir gerçeklik yaratmanın yolu dili erillikten sıyırarak yeni kelimelerle nötr bir hale getirmektir.

Katılımcılardan biri "birlikte tarih atölyesi yaptığım hocam o da benim yaşlarımda ama dili çok ağır. Eski Arapça ve Farsça kelimeleri çok kullanıyor. Eski zamanda yazılmış söylenen hikayeleri aktarıyor. Onu dinlerken net olarak farkına vardım ki yeni nesil bunları anlayamıyor. Onların dilleri çok farklı (K6)." diyerek dilin yaşayan bir varlık olduğunu, eski Türkçe ile günümüz Türkçesi arasında çok büyük farklılıklar oluştuğunu, bu nedenle de çocuklara anlatılırken onların anlayabilmesi için günümüz kelimeleri kullanılarak anlatılması gerektiğini belirtmiştir.

Bir başka katılımcı "özellikle sorunlu masallar için gerekiyor bence. Zaten görüşmenin başında da bahsettiğim pedagojik ve akademik çalışmalarda da öyle yaptılar. Masalları aldılar orada işlenebilecek bir cevher olanları seçtiler ve o masalları çocukları rahatsız etmeyecek şekilde yeniden yazdılar. İskeleti özü aynı kaldığı sürece diğer detaylar değiştirilebilir (K2)." Diyerek masalların dilinde pedagojik sıkıntılar olduğu düşünülüyorsa değiştirilebileceğini vurgulamıştır.

Bir başka katılımcı "bir yetişkine anlatıyorsan bence değiştirilmemeli ama bir çocuğa anlatıyorsan mutlaka onun içeriğini gözden geçirmeliyiz. Ben öğretmen olarak mutlaka gözden geçiriyorum. Olumsuz gördüğüm cümleleri kendi cümlelerimle değiştiriyorum ve çocuğun etkilenmeyeceği şekilde anlatmaya özen gösteriyorum (K12)" diyerek çocuklara anlatılan masallarda dile dikkat edilmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Katılımcıların çoğunluğu masalların özü ve iskeletini aynı tutulduğu sürece masalcıların masalları sürekli olarak değiştirerek anlattıklarını yani bu değişimin hayatın olağan akışında normal olarak gerçekleştiğini söylemişlerdir. Masallara günlük yaşamdan eklentiler yapılarak sürekli güncel tutulduğu savunulmuştur. "Şuna inanıyorum aslında izlediğimiz diziler masalların çok çok modernleştirilmiş hali. Baktığımızda dizilerdeki plazalar holdingler birer saray, onların sahipleri birer padişah, orada çalışan bir beyaz yakalı ise gariban bir Keloğlan olabilir kız ya da erkek. Biz aslında masalları izliyoruz. Mesela *Ali Baba ve Kırk Haramile*ri düşünüldüğünde açıl susam açıl deniyor ama bizim otomatik kapılarımız var (K1)."

Katılımcıların bazıları ise masalları değiştirmediklerini ve değiştirmeyi doğru bulmadıklarını savunmuşlardır. Katılımcılardan biri "Pedagojik olacağız bilmem ne diye masalın özünden uzaklaşılmaması gerektiğini düşünüyorum. Hikâyeden farklıdır masal. Mesela *Kırmızı Başlıklı Kız*. Kırmızı başlıklı kızda kurt büyükanneyi yutar,

sonra avcı gelir kurdun karnını açar ya da benim sevdiğim versiyonuyla kırmızı başlıklı kız kendi çakısıyla kurdun karnını yarar ve dışarı çıkar. Bazı ebeveynler masalı anlatırken kurt yutmamış da büyükanneyi dolaba kilitlemiş. O zaman masal vereceği mesajdan uzaklaşıyor. Oradaki yutulmak evrensel bir imge. Masalın orada anlattığı bir gün kötü bir olay gelip seni yutabilir ama sen onun içinden çıkarsın (K3).” diyerek bazı ebeveynlerin çocuklarını masaldaki vahşetten uzak tutmak adına dilde yaptıkları değişikliklerin aslında masalda verilmek istenen evrensel mesajları yok ettiğini ve çocukları hayata karşı korumasız bıraktığını savunmuştur.

Masal anlatıcılarının büyük çoğunluğu masalı seçerken anlatacakları grubun dinamiğine göre masalı belirlediklerini ifade etmişlerdir. Dinleyici kitlesinin yaşı ya da özel hassasiyetlerinin olup olmadığı ön plana çıkmıştır. Masal anlatıcıları arasında genel kanı masalların kadim kültür mirası olduğu ve bu yüzden orijinal hallerinin mutlaka muhafaza edilmesi gerektiğidir. Ama masalların zamanın ruhuna göre yeniden revize edilebilecekleri konusunda katılımcıların büyük çoğunluğunda fikir birliği vardır. Bunun dışında anlatıcılar dinleyicilerin yaş seviyesine ya da özel durumlarına göre pek çok defa masallarda güncelleme yaptıklarını söylemişlerdir. Bu da masalların güncellenmesinin doğal bir süreç olarak zaten yapıldığı fikrini vermiştir.

4.6.MASALLARDA DAYATILAN GÜZELLİK

Feminist düşünceye göre masalların dili kadınların yumuşak başlı kızlar ve itaatkâr eşler haline dönüştürülmesi üzerine oluşturulmuştur. Çocukluktan başlayarak okunan ve dinlenen masalların kadınları pasif hale getirip terbiye etmeyi amaçladığı savunulmaktadır. Ataerkil düşüncenin kadına dair en büyük dileği kadınları kontrol altında tutabilmektir. Masallarda bu amaca hizmet etmektedir. Bu sayede kadınlar birey olmaktan çıkarak pasif birer nesne haline dönüşmektedirler. Toplumun hâkim gücü olan erkekler her türlü yönetme gücünü ellerinde bulundurdukları gibi masallarda da kendilerini aklın, bilginin gücün ve cesaretin sembolü olarak konumlandırarak üstünlüklerini her alanda göstermek istemişlerdir.

4.6.1.Kadınlar Masallarda Güçsüz ve Aciz mi Anlatılıyor?

Katılımcılara dünya çapında ün yapmış *Uyuyan Güzel, Pamuk Prenses, Külkedisi* gibi popüler masallarda ve Anadolu masallarında kadınların kurtarılmayı bekleyen zayıf karakterler olarak gösterilmesi ile ilgili ne düşünüyorsunuz şeklinde soru yöneltilmiş, katılımcıların çoğunluğu masallarda kadınların erkeklere oranla daha

güçsüz gösterildiği, sürekli bir erkek tarafından kurtarılmayı bekleyen kurbanmış gibi lanse edilerek çaresizliğe doğru itildiği ve bunun da toplum nezdinde kadınları koruma adı altında kadınları zayıf bırakmayı amaçladığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri "niye sadece erkeğe at çıkıyor da ben erkeğin atına biniyorum ne münasebet bana da at çıksın (K13)" şeklinde görüş belirterek masallarda kurtarıcıların erkek olması durumunu eleştirmiştir. Katılımcının bu yorumu literatür kısmında değindiğimiz Betty Freidan ve Simone de Beauvoir Külkedisini ve Uyuyan güzeli artık uyanmaları için teşvik ettiği ve masallarda kadınların artık harekete geçerek prens beklemeyi bırakmaları ve kendi hayat sorumluluklarını ele almaları gerektiğini savunusuyla örtüşmektedir.

Bunun yanında bir diğer katılımcı "masallara zaten insanın düş dünyasının ürünü diye bakınca, zaten toplumun aynası diye bakınca bunu anlatıyor çünkü böyle yaşıyor. Çünkü kadına bu ataerkil düzenlerde hep böyle davranılmış, bunu yapan masal değil. Biz masalı böyle anlattığımızda çocuklar ben prensimi bekliyorum deyip prensini beklemeyecek. Zaten toplum böyle yaşıyor böyle yaşatıyor. Masallar topluma ayna tutuyor. Zaten sen kız çocuklarını prensini beklemesi için büyütüyorsun (K15)." şeklinde ifade etmiştir.

Başka bir katılımcı ise "Şuna inanıyorum evet kurtarılmayı bekleyen bir nevi zayıf karakterleriz. Her şeyin üstesinden gelemeyebiliyoruz. Anlatıcının yorumlamasına bağlı, kadınların da hayatında erkeklere ihtiyaç duyduğu anlar olabilir kavanoz kapağını açmak gibi. Aslında bu da kurtarılmayı bekleyen prenses gibi değil mi kavanoz kapağını açamıyorum ve eşime götürüyorum. O zaman benim ne farkım var uyuyan güzelden? Şişe kapağını açmasıyla, beni öpüp uyandırması aynı şey. O yüzden yoruma bağlı olduğunu düşünüyorum ben aslında.(K1)"

Öte yandan toplumun kadınlardan beklentisi olan davranış biçimleri kadınlar fark etmeden çevrelerini sarmalayan bir örümcek ağına benzer. Kadınlar sübliminal olarak verilen bu mesajları farkında olmadan kabul ederek kendi gerçekliklerine çevirirler ve masallarda tarif edilen kadın tipine dönüşerek ve onlar gibi davranarak mutluluğu aramaya başlarlar. Bu dönüşümde başarı sağlamaları için kadınların kendilerini erkeklere göre pasif ve güçsüz kendi başına herhangi bir şey başaramayan özne olmayı becerememiş ikincil kişiler olarak konumlandırıp prensler ya da erkek kahramanlar tarafından kurtarılmayı bekleyen olarak görmelidirler savını

desteklercesine katılımcıların bir kısmının masallarda kadınların güçsüz anlatıldığı fikrine katılmadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Bir katılımcı "Biz kadınlar zayıf değiliz ama bir naif tarafımız var. İşte o masallarda benim algım olarak bence naiflik vurgulanıyor. Korunmaya ya da kurtarılmaya ihtiyacımız yok ama bir destekçimiz olsun, bizi koruyup kollayacağını belirtsin biz de filizlenelim olarak algılıyorum (K9)." diyerek aslında kadınları zayıf değil naif olarak tasvir ettiklerini belirtti.

Bir diğer katılımcı "masallardaki er kişi erkek değil, bayan olanda kadın değil aslında. Eril ve dişil yanlarımızı simgeliyor bazen çok daha başka bir şey oluyor katılmıyorum (K14)." demiştir. Başka bir katılımcı "yo kadınlar sürekli kurtarılmayı beklemiyor. Benim anlatmayı sevdiğim birçok Anadolu masalında ve halk hikayesinde kadın kahramanlar varlıklarını çok net gösteriyorlar hikâyenin ya da masalın içinde. Yeri geliyor erkek kahramandan çok daha fedakâr ve gözü pek işler yapabiliyorlar (K2)." diyerek tüm masalları bu şekilde genelleyemeyeceğimizi düşündüğünü belirtmiştir.

4.6.2.Masallarda Evlilik Kadınlara Ödül Müdür?

Katılımcılara, masallarda evliliğin kadınlara bir ödül olarak sunulduğu fikrine katılıp katılmadıkları sorulmuş katılımcıların çoğunluğu masallarda evliliğin bir ödül olarak sunulduğu fikrine katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu görüşler literatür çalışmamızda yer verdiğimiz Duygu Demirer ŞAHİN'in "çirkin kadınlar doğuştan sahip olmaları gereken özelliklerin birinden yoksundur. Bundan dolayı da günümüzde birçok kadın gereksiz yere makyaj malzemeleri kullanmaktadır. Onlar masalların etkisiyle zorunlu olarak güzel olmaları gerektiğini düşünürler ve kendilerinde eksik gördükleri bu yanları makyajla kapatıp masallardaki güzel prensese dönüşmeyi hayal ederler. Çünkü ancak güzel olurlarsa çoğu masalın kadınlara sunduğu evlilik ve onun getirdiği sosyal statü gibi önemli faydalardan yararlanabilirler." şeklindeki görüşüyle benzeşmektedir.

Bunun yanı sıra katılımcılar kadınların hiçbir şekilde fikrinin alınmadığı, evlenmek isteyip istemediklerinin sorulmadığı konusunda benzer cevaplar vermişlerdir. Katılımcılardan biri kadınların eşya muamelesi gördükleri ile ilgili şu paylaşımda bulundu: "mesela bir masal okumuştum ben. Padişahın çocukları kendilerine eş beğenecekler bütün şehre haber salıyorlar. Kızlarda güzellik yarışına

giriyorlar. En güzel elbiselerini giyip en güzel olmaya çalışıyorlar. Orada şehzadelerin önünden geçiyorlar ve şehzadeler onlardan birini beğeniyor (K4).”

Evet evlilik bir ödül olarak sunuluyor diyen katılımcılardan biri ise konuya farklı bir yerden yaklaşarak “Toplumumuzda cenazeler nasıl üzücü ve doğal bir olaysa evlilikler de toplumda mutlu olan bir şey ve mutlu evlilik evet bir ödüldür. Çünkü insanın iç dünyasındaki sevgi ihtiyacını tamamlayan bir şey. Nasıl yemek yeme ihtiyacımız varsa sevilme ve aşk ihtiyacımız da var bunun mutlu sonla bitmesi ve umut vermesi kötü bir şey değil (K17).” Şeklinde ifade etmiştir.

Bir diğer katılımcı “evlilik masallarda sadece kadınlara değil aslında erkeklere de dayatılıyor gibi düşünüyorum. Çünkü bir prensi ele aldığımızda o da büyüyüp belli bir yaşa geldiğinde evleneceği kişiyi bulmak için farklı mücadelelere yönlendiriliyor. Bazen balolar düzenleniyor, bazen ejderhalarla savaşmak zorunda kalıyor. Demek ki evlilik sadece kadınlara değil erkeklere de bir zorunluluk olarak dayatılıyor (K7)” diyerek aslında toplumsal bakış açısının masallar aracılığıyla bireylere dayatıldığını düşündüğünü söylemiştir.

Katılımcılardan biri de “mesela evlilik danışmanlarını dinlediğim kadarıyla kadınlar boşandıklarında şunu söylüyorlar genelde ben başarısız oldum diyorlar. Belki masalların da bunda etkisi olabilir. Masalın sonunda evliliğin ödül olarak verilmesi gerçek hayatta evlilik bittiğinde başarısızlık olarak görülebilir (K6)” diyerek evliliğin toplumda başarı olarak görülebildiğini ve boşanma durumlarında kadınların kendilerini başarısız hissettiklerini belirtmiştir.

Katılımcılardan bazıları ise masallarda evliliğin kadınlara ödül olarak sunulduğu fikrine katılmadıklarını, evliliğin iki cins arasında gerçekleştiği için kadınlara ödül olarak verilen şeyin erkeklere de ödül olduğu üzerinde durmuşlardır. Katılımcılardan biri “genelde öyle ama erkeklere de ödül değil mi sadece kadınlara mı ödül düşünüyorum şu anda. Sonuçta kadınla erkek birbiriyle evleniyor. Anadolu masallarını düşünüyorum kırk gün kırk gece düğün yapıyorlar…Benim masallarımda kadının ödülü değil yani birlik (K15).” şeklinde görüş belirtmiştir.

4.6.3.İyi Bir Geleceğe Açılan Kapının Anahtarı Güzellik Midir?

Katılımcılara masallarda kadınlara atfedilen iyi huyluluk, saygılı davranma, fiziksel güzelliğe sahip olmanın iyi bir geleceğin anahtar olarak sunulduğu fikrine

katılıp katılmadıkları sorulmuş, katılımcıların tamamına yakını masallarda kadınlara atfedilen iyi huyluluk, saygılı davranma, fiziksel güzelliğe sahip olmanın iyi bir geleceğin anahtarı olarak sunulduğu fikrine katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan biri "evet aslında toplumsal bir şeyi yansıtıyor yine o bakış açısını yansıttığını düşünüyorum ben. Bir de masalda kötü bir karakterse kadınsa çirkin olması gerekiyor aynı zamanda. Güzel görünümlü kötü karakterli bir masal kahramanı yok (K4)" diyerek toplumsal bakış açısında da buna yatkın bir tutum olduğunu ve masallarda işlenen durumun toplumun bakış açısını yansıttığını düşündüğünü belirtmiştir.

Katılımcılardan bir diğeri "kesinlikle çocukları, kız çocuklarına ve hatta belki yetişkin kadınlara bile etki edebilen bir şey, güzel olursam, iyi huylu olursam sevilirim, beğenilirim. Ya da örneğin bir hikâyede bir kız çocuğu ölmüş çok güzel bir kızdı, çok uslu hanım hanımcık iyi bir kızdı… Bu aslında onu daha değerli yapmıyor ama biz ona daha iyi imajı veriyoruz masallarımızda ve bununda, güzel olmanın da bir baskı olduğunu düşünüyorum kız çocuğu ve kadınlar üzerinde (K5)" diyerek toplumdaki bakış açısının masallar aracılığıyla kadınlar üzerinde güzellik algısına yönelik baskı unsuru oluşturduğunu düşündüğünü belirtmiştir.

Çalışmamızda yer verdiğimiz Karen Rowe'de masallardaki kadınların toplumsal rollerinin sınırlandırılmış olduğunu ve ödül ceza kavramının fantezi haline dönüştürüldüğünü söylemiştir. Ona göre bu peri masallarında kadınların itaatkâr, pasif, çaresiz ve güzel olmaları zenginlik, statü ve evlilikle ödüllendirilmeyi sağlar. Katılımcılardan biri bu soruyu "öyle ya da böyle idealleştirdiğimiz tiplere genellikle güzel karaktere yediriyoruz. Çünkü estetik duygusu bizler için önemli. Ama bu güzellik duygusunu sadece bedensel estetik olarak somutlaştırırsak zararı var. Bir ev yaparken de estetiğe önem veriyoruz çok güzel yapmak istiyoruz. Bir şeyleri somutlaştırıyoruz. Somutlaştırdığımızda istiyoruz ki gözünü kapattığında en güzelini hayal edebilsin. Masallar görsellerle değil sözlerle resmedildiği için bizim anlattığımız güzel ile onun anlattığı güzel aynı mı? (K17)" şeklinde cevaplamıştır.

Bu konuda benzer bir düşünceyi literatür bölümümüzde yer verdiğimiz Maria Lieberman da savunmuştur. Ona göre peri masalları insanlığa mal olmuş evrensel bir kültür ürünü değildir. Bu masallarda kız çocukları uyumlu, pasif, savunmasız ve

fiziksel güzellik takıntılarına itilen toplumdaki beklentiye göre kültürleşme sürecine sürüklenen bireylerdir.

Katılımcılardan bir diğeri "ezberlediğim masallarda bu hep böyle mesela Ak kız masalında tel tel saçları, elma elma yanakları, güzel gözleri var diyor bu kız ak kız, adı da Ak kız zaten büyük ihtimalle kalbi tertemiz olduğu için. Kara kızda da bunun tam tersi saçları karışık, yüzü kırışık fiziksel özelliklerinin kişiyi yansıtmakta kullanıldığına şahit oldum. (K19)" şeklinde örnek vermiştir.

Başka bir katılımcı da çağımızda da aslında bunun böyle olduğunu belirterek "hep güzellerin, hep iyilerin, hep güçlülerin maalesef hikayesi ya da masalı hep zekilerin hikayesi ya da masalı yazılıyor. Ama onun yanında kendi hayatımızda da normal çağda da, toplumda da öyle değil mi zaten. O anlamda isim yapmış, tanınmış ya da bilinmiş insanların ya da liderlerin ortak özelliklerine baktığımızda benzer şeyleri söyleriz. (K20)" şeklinde düşüncelerini belirtmiştir.

Katılımcılardan yalnızca ikisi bu fikre katılmadıklarını ifade ederek okudukları ya da anlattıkları hiçbir masalda çirkin kadın algısı oluşmadığını o nedenle masallardaki bütün kadınların zaten güzel olduğunu söylemişlerdir.

4.7. MASALLARIN BİLGE ERKEKLERİ CADI KADINLARI

Masallardaki kadın tasvirleri ataerkil toplumun kültürel norm roller konusundaki beklentileri ile paralel bir düzlemde giderek, kadınların bu rollerin dışına çıkmalarını engellemeyi amaçlamaktadır. Eğer kadınlar bu rollerin dışına çıkarlarsa toplum tarafından dışlanacak, toplumun ötekisi olacak, mutsuz ve tehlikelerle dolu bir yaşamın sonunda muhakkak cezalandırılacaklardır. Güzellik yarışı kadınlar için çok önemli konudur. Ataerkil toplumlarda iyi huylu ve uysal olan güzeldir, itaat etmeyen, hakkını arayan kadın ise çirkindir.

4.7.1.Masallarda Mücadeleci Güçlü Karakterli Kadınlar Çirkin ya da Cadı Mıdır?

Katılımcılara masallarda mücadele eden, kendini savunan, konuşan, güçlü karakterli kadınların çirkinlik ve cadılıkla eş tutulduğunu savunan bakış açısına katılıp katılmadıkları sorulmuş katılımcıların büyük çoğunluğu genellikle masallarda mücadeleci karakterdeki kadınların çirkin ya da cadı olarak vurgulanması fikrine katıldıklarını belirtmiştir. Bu fikre paralel olarak literatür çalışmamızda yer verdiğimiz

Kinem TOKDEMİR'in bu konudaki ifadesi de şu şekildedir: "Erkeğe ait yönetim gücünü paylaşmak isteyen, doğası gereği zayıf olmayı kabullenmeyen ve erkeğin ötekisi olmak istemeyen kadınlar cadı olarak tanımlanmıştır. Bu kadınlar hiç şüphesiz ki masallardaki resmedildikleri şekliyle toplum için tehlike oluştururlar ve masalın sonunda acı şekilde cezalandırılırlar. Eril iktidarı paylaşmak istemenin cezası büyüktür. Katılımcılardan biri "toplumda en temel dinamiklerden bir tanesi aile. Bizim dedelerimize baktığımızda çok küçük yaşta evlenmiş yuvalarını kurmuş çoğu. Orada eve kalma korkusu diye bir şey var. O insanlar için daha korkunç daha karanlık hapis düşüncesi gibi bir şey. Büyük bir korku, büyük bir travma. Ama günümüzde bu çok başka bir özgürlük. Bence orada temel faktör şu eğer sen yuvanı kurmazsan, buna dair bir eylemin olmazsa her önüne geleni beğenmezsen buna dönüşürsünün gizli bir değneği. Çirkinleşirsin cadıya dönüşürsün. (K20)" şeklindeki ifadesiyle bu savunuyu desteklemiştir.

Bir diğer katılımcı "evet insanlar böyle anlatmışlar, kendini ifade edenlere cadı demişler zamanında. Böyle anlatılanları var ama tamamı böyle diyemeyiz. Mesela Keloğlan tembel, uyuz, kel ama padişahın kızıyla evlenebiliyor. Dünyanın bakışı ataerkil olduğu için ve masallarda insanların düş ürünü olduğu için insanlardan ayrı olmadığı için insanın bakışı neyse öyle anlatılmış (K15)" diyerek genelleme yapılamasa da bu tür anlatımların olduğunu ifade etmiştir.

Başka bir katılımcı "masalları gözden geçirdiğimizde bu profille karşılaşabiliyoruz. Cadıların tek yaşadıklarından ve çirkin olduklarından bahsedebiliyoruz. Eğer buradan bakarsak evet doğru. Ama ben anlatıcı olarak oradan bakmıyorum. Çocuğa böyle anlatırsanız böyle yedirirsiniz. Siz ne anlatırsanız çocuk öyle inanır. Ben orada cadılığı anlatırken kötü olduğu için yalnız kaldı şeklinde anlatıyorum. Kötü insanlar yalnız kalır mesajını veriyorum…Oradaki çirkinlik somut bir çirkinlikten daha ziyade kalp çirkinliğidir ve o yüzden yalnızlaşma var. (K17)"

Katılımcılardan bazıları ise bu fikre katılmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri "toplumdan kaynaklanıyor. Bugün sadece kadınlar için değil erkekler için de toplum aynı baskıyı yapıyor. Yalnız yaşıyorsa evlenmiyorsa *gay*dir, sorunludur, kusurludur. (K2)" şeklinde görüş belirtmiştir.

Bir diğer katılımcı "bu kadar genelleme yapacak kadar yalnız yaşayan vs bahsettiğimiz karakterlerin çirkin olduğuna inanmıyorum. Mesela 'Hakikat ve

Hikaye'nin masalında Hakikat çok yaşlı ve çirkin görünüyor masal başladığında ama sonrasında Hikaye kendinden bir şeyleri Hakikat'le paylaşınca güzelleşiyor. Güzellik masallarda tamamen bizim anlatımımızla şekillenir. Bence dağ başında ya da ormanda tek başına yaşayan yalnız kalmış cadı denen o kadınlar gümüş saçlı şifacı kadınlardır (K11)" diyerek bu görüşe katılmadığını belirtmiştir.

4.7.2.Masallarda Doğaüstü Güçleri Olan Kadınlar Cadı, Erkekler Kahin Midir?

Katılımcılara masallarda doğaüstü güçlerle uğraşan kadınların cadılıkla yani kötülükle eş değer tutulup buna karşın yine doğaüstü güçlerle uğraşan erkeklerin ise büyücülükle yani bilgelik ve iyilikle eş değer tutulduğu fikrine katılıp katılmadıkları sorulmuş katılımcıların çok büyük çoğunluğu masallarda doğaüstü güçlerle uğraşan kadınların cadılıklar yani kötülükle eş değer tutulduğu buna karşın yine aynı şekilde doğaüstü güçlerle uğraşan erkeklerin ise büyücülük ve kahinlikle yani bilgelikle eş değer tutulduğu fikrine katıldıklarını söylemiştir.

Katılımcılardan biri "Bu konuda masallarda çok doğru bir yerleştirme var arketipler konusunda. Buna ben de inanıyorum neden bilmiyorum ama bir erkek hiçbir zaman egoyla, art niyetle, kötülükle uğraşmıyor gerçek hayatta…Bunu ben fıtratımızla da yorumluyorum kadınlar olarak bazen biz duygularımızla hareket ettiğimiz için başkasına kötülük yapabilme ihtimali var mı? Evet olabiliyor…Ben hiçbir erkek arkadaşımdan zarar görmedim ama kadın arkadaşlarımdan çok zarar gördüm. Bunları bir masala yerleştirip anlatacak olsam elbette ki kadınları cadı, erkekleri kâhin yapıp anlatırdım…" (K1).

Bir diğer katılımcı "bir masala feminist bir bakış açısıyla yaklaştığımızda çok fazla boşluk buluruz. Bence bu bir bakış açısı ama başka bakış açıları da var. Masallardaki anlatılardaki çoğu şey semboller üzerinden okunması gereken unsurlardır. Sembolik dilde eril ve dişil olarak yaklaşırsak o zaman farklı anlamlara ulaşabiliriz. Ama düz bir feminist bakış açısıyla yaklaşırsak haklılık payı olduğunu düşünebiliriz (K20)" diyerek feminist bakış açısıyla yorumlandığında bu görüşe katıldığını belirtmiştir.

Bir başka katılımcının "kadınları her yerde kötülüyorlar, doğru. Erkekler her yerde mükemmel, iyi, bilge insan. Bilge kadın görmedim ben bilge genelde hep erkek oluyor…masallarda yaşlı bir teyze olur ama bilge kadın olmaz baykuşun bile bilgesi

olur ama kadının olmaz (K13).” şeklindeki ifadesi literatür bölümümüzde bahsettiğimiz “Orta çağ Avrupası’nın cadı avlarında güçlü, gizemli, şifa veren kadınlar cadılıkla suçlanmış ve yakılmışlardır. Erkeklerin cadı diye adlandırıldığına pek şahit olunmaz. Özel yetenekleri olan erkekler cadı değil büyücüdürler ve masallarda büyücüler genellikle iyi olarak tasvir edilirler. Duygu Demirer Şahin’in de belirttiği üzere, cadılar, şeytanla iş birliği yaptıkları için yakılmışlardı ve onlar yakıldığında tehditler de ortadan kalkardı. Semavi dinlerin meşhur hikayesindeki gibi nefsine yenik düşüp, yasak meyveyi yiyerek insanlığın cennetten kovulmasına yol açan Havva Ana’dır yani bir kadındır” savunusuyla örtüşmektedir.

Başka bir katılımcı “çünkü güç erkekte, kadından korkuluyor. Kadının konuşanından, kadının sesini duyup seveninden, sesini kullananından, kadının bedeninden korkulduğu için bunlar hep büyü gibi algılanıyor ve kendine mukayyet olamayan eril bunu yönetemiyor. Yönetemediği şey kötüdür. O zaman o bir cadıdır, o zaman o lanetlidir. (K15)” şeklinde katılma nedenini açıklamıştır.

Katılımcılardan bazıları ise masallarda sihirle uğraşan kadınların cadı, erkeklerin ise kâhin olarak gösterildiği fikrine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu fikri savunan katılımcıların tamamı özellikle Anadolu masallarında büyücü vasfı taşıyan şifacı kadınların sıklıkla yer aldığını ve bu şifacı kadınların da genellikle iyi olarak tasvir edildiklerini savunmuşlardır. Katılımcılardan biri “cadılık iyi bir şey olduğunu düşündüğüm için ve cadılığın tamamen bizim toplumumuzla alakası olmadığını düşündüğümden, orta çağ ve cadılar başka bir şey, biz kendi toplumumuz üzerinden konuşuyorsak tam tersi. Bizim toplumumuzda cadı olarak adlandırılan kadınların hepsi şifacı (K11).” diyerek bu düşüncesini belirtmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Araştırmanın çıkış noktası belirlenirken dünya çapında ün yapmış masallarda ya da Anadolu masallarında kadınlara dair ayrımcı ve küçümseyici bir dilin kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili olarak alan taraması yapılmış ve bu konuya odaklanmış pek çok çalışma olduğu görüldükten sonra farklı bir bakış açısı sunabilmek adına masal anlatıcılığı eğitimi almış ve aktif olarak masal anlatıcılığı yapan kişilerin gözünden masallardaki mesajların araştırılmasına karar verilmiştir. Yapılan yazın taramasında bu konuda yapılan araştırmaların çoğunda nicel araştırma yöntemi kullanıldığı görülmüş bunun üzerine araştırmanın direk katılımcıların hislerini ve birebir deneyimlerini yansıtması açısından nitel bir araştırma olmasına karar verilmiştir.

Bu araştırmada masal anlatıcılarının uluslararası ün yapmış masalları ya da Anadolu masallarını anlatma süreçlerinde yaşadıkları deneyimlere ve bu deneyimlerin sonucunda yaşadıkları fikirsel değişimlere ulaşılmak istenmiştir. Bu bağlamda masal anlatıcılığı eğitimi almış, çocuk ya da yetişkin gruplarına aktif olarak anlatıcılık yapan masal anlatıcılarına kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılarak yirmi kişilik bir grup oluşturulmuştur. Grup üyeleriyle yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar katılımcıların araştırmacıdan farklı il ve ilçelerde yaşamalarından dolayı online görüşmeler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kimlik bilgilerinin ifşa edilmeyeceğine dair ön bilgi verilmiş ve çalışmada katılımcıların onayı alınarak ses kaydı alınmıştır. Bu kayıtlar tekrar tekrar dinlenerek deşifre edilmiştir. Gerekli görülen yerlerde katılımcılarla tekrar iletişime geçilerek ulaşılan bilgiler teyit edilmiştir. Bunun yanı sıra mülakatlar sırasında katılımcılara sıklıkla "bu söylediğinizden şu sonuca varıyorum, doğru mu" gibi netleştirici sorular sorularak araştırmaya dair güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin analizinde katılımcılara K1, K2 şeklinde kodlar verilmiştir. Böylece mülakatın sonucunda ulaşılan veriler olgubilim yöntemiyle analiz edilerek kodlarına ayrılmış ve elde edilen bulgular tablolaştırılarak sunulmuştur.

Çalışma grubundaki katılımcılar 3 erkek 17 kadından oluşmaktadır. Aktif olarak masal anlatıcılığı yapan kişilerin büyük çoğunluğunun kadın olması sayısal veri olarak araştırma grubuna da yansımıştır. Bunun dışında katılımcıların 14'ü Lisans, 6'sı Yüksek lisans mezunudur.

Katılımcıların çocukluk dönemlerinde ebeveynlerinden masal dinleme durumları konusunda dengeli bir dağılım olduğu gözlenmiştir. Buna göre elde edilen bulgulardan çocukluk döneminde masal dinleyerek büyümenin ya da çocukluk döneminde masal dinlemeden büyümenin masal anlatıcılığı yapma seçimlerinde doğrudan olumlu ya da olumsuz bir etkisi olmadığı görülmüştür. Katılımcıların masal anlatıcılığına yönelme nedenlerine bakıldığında sıralamanın kişisel ya da mesleki gelişim, arkadaş tavsiyesi ve anlatma ihtiyacı şeklinde oluştuğu görülmektedir. Burada bir veri olarak paylaşılmasa da masal anlatıcılarının büyük çoğunluğu eğitimci kökenlidir. Bu nedenle kişisel ve mesleki gelişimi birlikte görmektedirler. Araştırmadan elde edilen verilerden anlaşılacağı üzere masal anlatıcılığı tercihinde kişisel ve mesleki eğilimler daha ön plandadır. Burada dikkat çekici temel unsurlardan biri geçmişten günümüze tarih boyunca masal anlatıcılığı ile daha çok kadınların ilgilendiği gerçeğidir. Gerek topluluklara ya da gerekse uyku öncesi çocuklarına masal anlatanlar kadınlardır. Ortada böyle bir gerçeklik varken masallarda hâkim olan dilin dişil bir dil değil de eril bir dil olması ilgi çekicidir.

Çocuk kitaplarında sunulan toplumsal cinsiyet şekilleri, çocukların onlardan beklenen rolleri anlamalarında ve geliştirmelerinde açık bir şekilde katkı sağlamaktadır (Vannicopulou, 2004). Masalların toplumun şekillendirilmesinde herhangi bir etkisinin olup olmadığına dair sorulan soruda masal anlatıcıları özellikle çocuklar üzerinden verilen mesajlarla toplumun olumlu ya da olumsuz yönde şekillendirilebileceği konusunda fikir birliğine varmışlardır. Katılımcıların tamamı masalların toplumun şekillendirilmesi konusunda etkili bir rolü olduğuna inandıklarını söylemişlerdir. Whorf'a göre, insan dil ile sadece iletişim kurmaz dildeki yapılar insanın bilincini oluşturmasına da katkı sağlar (Smeller&Baltes, 1968).

Katılımcıların tamamı masalların toplumun şekillendirilmesinde rolü olduğunu savunsalar da masalların eril gücün devamlılığı için hazırlanmış özel metinler olup olmadığı sorusunda katılımcıların büyük bölümü buna inanmadıklarını, masalların toplumun aynası olarak anlatıldığı dönemin toplumsal özelliklerini taşıdığını, birileri tarafından özel olarak dizayn edilmediklerini, ilkel toplulukların gerçekliklerini doğrudan anlatan açıklamalar niteliği taşıdığını (Malinowski, 1984) ve sadece toplum gerçekliklerinden doğduklarını ifade etmişlerdir. Bu da Feminist eleştirinin masallar eril dilin özel oluşturduğu metinlerdir savunusuna masal anlatıcılarının büyük çoğunluğunun katılmadığını göstermektedir.

Bir diğer soruda katılımcıların büyük çoğunluğu masal anlatırken ya da masal öncesinde masala hazırlanırken masal içerisinde kullanmaktan kaçındıkları kelimeler olduğunu ve bu kelimelerin daha ziyade şiddet içerikli olduğunu belirtmişlerdir. Toplumdaki gerçeklik algısını değiştirmek için masallardaki kalıpları dönüştürmek gerekir (Kolbenschlag, 1988). Katılımcılar arasından bazı kelimeleri kullanmaktan kaçındıklarını ifade edenlerin büyük çoğunluğu yetişkinlere masal anlatıları yaptıklarında ise masallara dair herhangi bir sansür yapmadan masalları olduğu gibi anlatmayı tercih ettiklerini söylemişlerdir. Anlatıcılardan kitleye göre cevabını verenler ise dinleyici grubu içerisinde özel hassasiyeti olan kişileri bildikleri durumlarda masallarda bu hassasiyetlere dikkat ettiklerini ifade etmişler, onun dışında masallara sansür uygulamadıklarını belirtmişlerdir. Masal anlatımında herhangi bir şekilde sansür uygulamadığını ifade eden iki katılımcı ise çocuk da olsa yetişkin de olsa herkesin hayata dair her türlü duyguyla yüzleşmesi gerektiğini savunarak masallara dair herhangi bir sansür uygulamaktan kaçındıklarını belirtmişlerdir.

Anlatacağınız masalı neye göre seçiyorsunuz sorusuna yaş grubu ve masalın mesajları cevabını veren katılımcılar dışında çoğu katılımcı ruh halim cevabını vermiştir ve daha önce dinledikleri ya da okudukları masalların kendilerine iyi hissettirdiklerini fark ettiklerinde bunu diğer insanlarla paylaşmak istediklerini ifade etmişlerdir. Okuma ya da dinlemeleri esnasında gerek dili gerekse verdiği mesajları hoşlarına gitmeyen masallardan uzak durduklarını çünkü bu masalları içlerine sindiremediklerinden masalcı deyimiyle "üzerlerine giyinemedikleri" için anlatırken dinleyici üzerinde etkili olamayacaklarını savunmuşlardır. Katılımcıların büyük çoğunluğu anlatı öncesinde kendilerinin masalı değil masalın onları seçtiğini ifade etmişlerdir.

Masalların dilinin revize edilerek yeniden yazılıp yazılmaması konusunda buna gerek olmadığını savunanlar azınlıkta kalmış, buna karşın katılımcıların çoğunluğu ise masalların dilinin revize edilerek yeniden yazılmasında iskeletine sadık kalındığı sürece herhangi bir sorun olmadığını ama orijinal hallerinin bir kadim kültür mirası olarak mutlaka muhafaza edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca katılımcıların tamamı masalların anlatı öncesi çalışırken iskeleti alınarak her masalcı tarafından ete kemiğe büründürüldüğü bu yüzden her masalcının iskelete sadık kalsa da anlattığı masal kendinden unsurlar taşıdığı için kendisine özel olduğunu söylemişlerdir. Sonuç olarak da masalların her anlatı sırasında zaten revize edildiğini ifade etmişlerdir.

Benzer bir savunuyu da İkinci Dalga Feminist Hareketin temsilcisi olan yazarlardan Olga Braumas'tan başlayarak Fay Weldon'a kadar feminist yazarlar annelerimizden miras kalmış masal geleneği ile uğraşmış olup kadınlara dayatılan otoriteye itaat kültürünü reddederek masalların yeniden yazılması gerektiğini ortaya koymuşlardır.

Diğer bir soruda günümüzde popülerleşen Feminist masal akımına destek olup olmadıkları sorulmuş, katılımcıların büyük bir kısmı desteklediklerini söylerken desteklemediğini söyleyen katılımcılar azınlıkta kalmıştır. Katılımcılardan biri ise bu konuda fikri olmadığını ifade etmiştir. Feminist masalları desteklemediğini söyleyen katılımcıların ortak kanısı, Feminist masal yazımının samimi bir girişim değil siyasi argümanlarla yapılmış olduğunu düşünmeleridir. Ayrıca Feminist masalları desteklediğini söyleyen katılımcılardan bazıları Feminist masallarda aşırı uçlara gidilmesini eleştirdiklerini bu davranışın Feminist masalları eleştirdikleri eril masallara dönüştürdüğünü söylemişlerdir.

Araştırma sorularından bir diğerinde katılımcılara kadınların masallarda güçsüz ve aciz anlatıldığına katılıyor musunuz şeklinde sorulmuş katılımcıların çoğunluğu buna evet cevabı verirken, hayır cevabı veren katılımcılar oldukça az olmuştur. Evet cevabı veren katılımcıların genel bakış açısı olarak toplumda kadınların güçsüz ve aciz olarak algılandığı, bu gerçekliğin toplumun aynası olan masallarda da aynen vücut bulduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü kadınlar hayatın her alanında erkeklerin kendilerini önemsiz, güçsüz ve değersiz gösteren cinsiyetçi sözlerinin muhatabı olarak bulurlar (Irzık ve Parla, 2009). Buna karşın hayır cevabı veren katılımcıların ortak kanısı ise kadınların yapısal olarak naif olduklarından bunun da masallara yansıtıldığından bahsetmişlerdir. Ayrıca hayır cevabı veren katılımcılar az da olsa kadın karakterlerin ön planda olduğu masalların da var olduğunu bu yüzden bir genelleme yapılamayacağını söylemişlerdir.

Katılımcılara masallarda evliliğin kadınlara ödül gibi sunulduğu fikrine katılıp katılmadıkları sorulduğunda katılımcıların çoğunun bu fikre katıldıkları bazı katılımcıların ise bu fikre katılmadıkları görülmüştür. Evet bu fikre katılıyorum diyen katılımcıların büyük çoğunluğunun masalların sonunun mutlaka evlilikle ya da 40 gün 40 gece düğünle sonuçlanmasının eleştirdikleri masalın sonunda prensesin mutlaka kendini kurtaran prensle evlenmek zorundaymış gibi anlatıldığını kadınlara masallarda hiçbir şekilde seçme hakkı verilmediğini bunun da kadını bir eşyadan farksız kıldığını

söylemişlerdir. Masallardaki kadınların toplumsal rollerinin sınırlandırılmış olduğu ve ödül ceza kavramının fantezi haline dönüştürüldüğü fikrinden yola çıkılarak bu peri masallarında kadınların itaatkâr, pasif, çaresiz ve güzel olmaları zenginlik, statü ve evlilikle ödüllendirilmeyi sağlarken, bilinçli, cesur ve başarılı kadınların aşağılanarak toplumun dışına itilme durumu ile karşı karşıya kaldığı sonucuna varılabilir (Rowe, 2021). Buna karşın hayır bu fikre katılmıyoruz diyen katılımcıların ise genel bakış açıları evliliğin iki kişi tarafından gerçekleştirildiği bu yüzden masalların sonundaki kadına ödül olarak algılanan evliliğin aslında erkekler için daha büyük ödül olduğunu çünkü masal boyunca erkeklerin o kadınlar için mücadeleye giriştiğini bunun da kadını yücelttiğini savunmuşlardır.

Bir diğer soruda katılımcılara iyi bir geleceğe açılan kapı güzellik midir sorusu sorulduğunda katılımcıların tamamına yakını bu fikre katıldıklarını söylemişler, yalnızca iki katılımcı ise masallarda güzelliğin çok fazla vurgulanmadığı ya da vurgulanan güzelliğin yanlış anlaşıldığı konusunda fikir beyan etmişlerdir. Evet diyen katılımcıların bu konudaki genel fikri masallar anlatılırken görsel kullanılmadığı için ve dinleyicilerin doğrudan hayal gücüne hitap ettiği için dinleyicileri zihinlerindeki en güzel duygusuna yöneltmek için yapıldığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bir bölümü bu anlatıların günümüz toplumlarında ticari amaçla kullanılarak Barbie kültürüne neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu tiplemelerde öne çıkan kadınlar güzelliklerinin yanı sıra uysal, alçakgönüllü, namuslu, kocalarının sözünden çıkmayan kadınlardır. (Gubar, 1979:20-23)

Katılımcılara masallarda mücadeleci, güçlü karakterli kadınların çirkin ya da cadı olarak anlatıldığı savunusundaki düşünceleri sorulduğunda katılımcıların çoğunluğu buna "evet mücadeleci güçlü kadın karakterler masallarda çok çirkin ya da cadı olarak aktarılıyor cevabı verirken, bu fikre katılmadıklarını belirten katılımcılar azınlıkta kalmışlardır. Bu masallarda bağımsızlığının peşinde, kendine güvenen, mücadeleci yani erkeklerin istemeyeceği karaktere sahip olan kadınlar canavar olarak gösterilirler (Gubar, 1979:20-23). Bu savunuyu doğru bulan katılımcılardan bir kısmı bu konuda Feminist eleştiriye katılarak bunun sebebi olarak kadınların gücünden korkan erkek egemen toplumun böyle yöntemler kullanarak güçlü kadınları kötü gösterme çabasında olduklarını ifade etmişler bazılarında ise toplumdaki genel bakış açısıyla "eğer siz de toplumun istediği gibi davranmazsanız evlenemez yalnız kalırsınız ve toplumun dışına itilirsiniz" mesajının gizil şekillerde masalın içine

yerleştirildiğini söylemişlerdir. Masal içerisindeki eril unsurlar ortadan kaldırılmalı ve gerekirse bunu için geriye doğru gidilmeli, dil onarılmalı ve dişillik imajı değiştirilerek iyileştirilmelidir (Kolbenschlag, 1988).

Katılımcılara sorulan diğer bir soruda masallarda doğaüstü güçleri olan kadınların cadı, erkeklerin ise kâhin ya da bilge olarak anlatıldığı eleştirisine katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılımcılardan büyük çoğunluğu bu fikre katıldıklarını ifade ederken bazıları ise bu fikri doğru bulmadıklarını söylemişlerdir. Bu fikri doğru bulduklarını söyleyen katılımcıların genel savunusu masallarda büyü ile uğraşan kadınların kötü olarak tanıtılmasının yanında büyü ile uğraşan hiçbir erkeğin kötü olarak tanıtıldığına rastlamadıklarını ifade etmeleridir. Bu fikre katılmadığını ifade eden katılımcılar ise masalların çoğunlukla masal anaları tarafından anlatıldığı ve bunun başlı başına kadına duyulan saygıdan olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca bu katılımcıların tamamı Anadolu masallarında bulunan ve köyün dışında ya da ormanda yalnız yaşayan şifacı kadınların da masallardaki iyi unsurlar olarak sunulduğunu bunun da "masallardaki büyücü kadınlar kötüdür, büyücü erkekler iyidir" tezini çürüttüğünü savunmuşlardır.

Sonuç olarak masal anlatıcılarının büyük çoğunluğunun Feminist bakış açısının savunduğu masalların yanlı ve eril dilin unsurlarını taşıdığı savunusuna katıldıkları ve masalların özünün korunarak yeniden kaleme alınabileceği fikrini destekledikleri görülmektedir. Masal anlatıcılarının bu konudaki genel hassasiyeti ise masalların dilinde eril ağırlığın ortadan kaldırılırken dişil ağırlığın baskın gelmemesi ve masalların eşitlikçi bir ilkeyle yeniden oluşturulmasıdır. Irigaray erkek ve kadın arasındaki karşıtlıkların eril dili beslediğini, kadın dilinin bu tür karşıtlıklardan uzak durması gerektiğini belirtir. (Irigaray, 1977:62-77). Bu da genel olarak masal anlatıcılarının fikri ile Irigaray'ın fikrinin örtüştüğünü gösterebilir.

KAYNAKÇA

ALANGU, T. (2017). Billur Köşk Masalları. YKY Yayınları

ALYAZ, Yunus (2008). Batı Edebiyatında Dilsel Determinizm. İnternational Congress of Asian and North African Studies (ICANAS).

AİSOPOS (2021). Bütün Ezop Masalları. İş Bankası Yayınları

ARİSTOTELES (2007). Poetika. İstanbul: Can Yayınları.

AYBAKAN, D. (2013). Judıth Butler ve Post-Modern Feminizm Yüksek Lisans Tezi

AYDINALP, E. B. (2020). Varoluşçu Özgürlük Bağlamında Kadın: Simone de Beauvoir ve İkinci Cinsiyet Litera 2020; 30(2): 465-488

BAHRANİ, Z. (2018). Babil'in Kadınları: Mezepotamya'da Toplumsal Cinsiyet ve Temsil

BAL, H. (2016) Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Sentez Yayınları

BALCI, Ali (2021). Sosyal Bilimlerde Araştırma. Pegem Yayınları

BANARLI, Nihat Sami (1948). Edebi Bilgiler. Remzi Kitabevi.

BEAUVOİR, S. (2023). İkinci Cinsiyet. Koç Üniversitesi Yayınları. Çev.: Gülnur Acar Savran

BERENS, E. M. (2021). Antik Yunan & Roma Mitleri ve Efsaneleri. Fa Kitap Yayıncılık

BERKTAY, F. (2015). Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis Yayınları.

BEYDABA (2015). Kelile ve Dimne, Say Yayınları

BİLKAN, Ali Fuat (2020). Masal Estetiği. Akçağ Yayınları

BORATAV, P. N. (1992). Zaman Zaman İçinde. Adam Yayınları, İstanbul ss.7-299.

BORATAV, P.N. (2001). Uçar Leyli. Kültür Bakanlığı Yayınları. İstanbul. s.2.

BORATAV, P. N. (1978). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul,

BORATAV, Pertev Naili, Folklor ve Edebiyat II, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1982.

BOTÉRRO, J. (2017). Gılgamış Destanı. (O. Suda, Çev.) İstanbul: YKY Yayınları.

BUTLER, Judith (2020) Cinsiyet Belası. Metis Yayınları

BÜYÜK LAROUSSE, "Masal", Milliyet Yayınları, İstanbul, 1992, C 15.

CAMPBELL, J. (2019). İlkel Mitoloji: Tanrının Maskeleri. (K. Emiroğlu, Çev.). Islık Yayınları.

CAMPBELL, J. (2017). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. (S. Gürses, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.

CİXOUS, H. (1975). The Laugh of the Medusa, Çev. Keith Cohen and Paula Cohen, Signs

CONNELL, R. W. (2017). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika. (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ÇAKIR, S. (2011). Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından

ÇAVDAR, A. ve BOYACIOĞLU, İ. (2019). Sosyal Psikolojik Bakış Açısından Feminist Kimlik: Türkiye İncelemesi. Nesne, 7(15), 282-300. DOI: 10.7816/nesne-07-15-09

ÇEKER, Sema (2022). Masal Kadın, İnkılap Yayınları

DALY, M. (1978). Gyn/ Ecology. Boston: Beacon Press.

DALY, M. (1984). Elemental Feminist Phfilosophy. Beacon Press, Boston.

DANİŞ, Münire (2000). İncili Yorgan. Timaş Yayınları.

De BEAUVOIR, Simone. İkinci Cins, Çev. Onaran Bertan , Payel İstanbul, 1993

DELİCE, D. (2022), Luce Irıgaray'ın Teorisinde Cinsel Fark Kavramı ve Dönüştürücü Eylem Olarak Mimesis. Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi 2022 Bahar, sayı: 33, ss. 131-156

DEMİREL, Hamide (1995). Türk Destanlarında Güzellik-Destan-Masal ve Din Unsurları ile Yabancı Destanlarda Türk Kahramanları. Ötüken Neşriyat.

DEVELLİOĞLU, F. (2003). Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları

DOTY, W. G. (2004). Myth: A Handbook. Westport: Greenwood.

DOTY, W.G. (1986). The Study of Myths and Rituals. University of Alabama Press. Original from, İndiana University.

DOWLING, Colette (2022). Sindrella Kompleksi, Afrika Yayınları

DURKHEİM, Emile (2019). Rousseau ve Toplum Sözleşmesi. Pinhan Yayınları

ESTES, Clarissa P. (2020). Kurtlarla Koşan Kadınlar, Ayrıntı Yayınları

FREUD, S. (1999). Totem ve Tabu. (S. Budak, Çev.) Ankara: Öteki Yayınevi.

FREUD, S. (2017). Gündelik Hayatın Psikopatolojisi. Payel Yayınları.

FRİEDAN, Betty (2013). The Feminine Mystique. W.W. Norton & Company.

FROMM, Erich, (2017). Rüyalar, Masallar, Mitoslar, Çev. A. Arıtan ve K.H. Ökten, Say Yayınevi

GALLAND, Antoine (2022). Binbir Gece Masalları, İşBankası Yayınları

GEVENESE, F. (1991). Feminism Without İllusions: a critique of individualism. University of North Carolina Press.

GUBAR, S. GİLBERT, S. (1979). The Madwoman in The Attic. N Analysis of Victorian Women Writers, England.

GÜNAY, Umay (2011). Elazığ Masalları ve Propp Metodu. Akçağ Yayınları.

HANÇERLİOĞLU, Orhan (2000). Türk Dil Sözlüğü. Remzi Kitabevi.

HOMEROS. (2017). İlyada. (A. E.-A. Kadir, Çev.) İstanbu: İş Bankası Yayınları.

HOMEROS. (2017). Odysseia. (A. E.-A. Kadir, Çev.) İstanbul: İş Bankası Yayınları.

HUMM, M. (2002). Feminist Edebiyat Eleştirisi. (G. Bakay, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

IRİGARAY, L. (1977). Woman's exile, Ideology and Consciousness

IRİGARAY, L. (1985). This Sex Which is Not One. Cornell University Press.

IRZIK, S. ve PARLA, J. (Der.), Kadınlar Dile Düşünce: Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

İÇÖZ, Fulya, Masalda Cadı: "Ötekinin Arketipi", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, İzmir, 2008

JUNG, C. G.(2023), Dört Arketip, Metis Yayınları,

KABAKLI, A. (1985). Türk Edebiyatı. Türk Edebiyatı Yayınları, c.I, İstanbul, ss.26–110.

KAMPHOEVENER, Elsa Sophia Von (2020), Kervansaray Ateşlerinin Başında, Alfa Yayınları

KARAALİOĞLU, Seyit Kemal (1980). Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Tanzimata. İnkılap Yayınevi.

KARATAŞ, Aslı (2020). Uyuyan Güzel Uyandı, Memesis Yayınları

KAYA, Korhan (2006). Hint Masalları, İmge Yayınları

KOLBENSCHLAG, Madonna, Kiss Sleeping Beauty Good-Bye: Breaking the Spell of Feminine Myths and Models, HarperCollins Publishers, NY, 1988.

KRİSTEVA, Julia (2018). Simone de Beauvoir Aramızda. Sel Yayıncılık.

KÜMBETOĞLU, Belkıs (2019). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. Bağlam Yayıncılık

KÜMBETOĞLU, B., USER, İ., AKPINAR, A. (2012) Kayıp İşçi Kadınlar, Bağlam Yayınları

LALO, Charles (1948). Estetik. İnkılap Kitabevi. İstanbul.

LUCY, Niall (2012). Derrida Sözlüğü, BilgeSu Yayınları

MALİNOWSKİ, B. (1984). "The Role of Myth in Life." Sacred Narrative: Readings in the Theory of Myth. (A. Dundes, Dü.) Berkeley: University of California Press.March, J. (2018). Klasik Mitler. (S. Lim, Çev.) İstanbul: İletişim

MERİÇ, Cemil (2015). Bir Dünyanın Eşiğinde. İletişim Yayınları.

McCONNELL, Sally (2011). Gender, sexuality and meaning: linguistic practice and politics, Oxford University Press

NAKİ Tezel, Türk Halk Edebiyatında Masal, Türk Dili Dergisi, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı

NAMJOSHI, Sunıtı (2019). Büyüklere Feminist Masallar, Güldünya Yayınları

NİETZSCHE, F. (2001). Tragedyanın Doğuşu. (İ. Z. Eyüboğlu, Çev.) İstanbul: Say Yayınları

OĞUZ, M. Öcal (2000). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Grafiker Yayınları.

PARLA, Jale (2020). Kadınlar Dile Düşünce/Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet. İletişim Yayınları.

PLATON (2006). İdeal Devlet. Kaynak Yayınları.

PROPP, Vladimir (1987). Masalların Yapısı ve İncelenmesi. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

RAMSDEN Ashley, HOLLİNGSWORTH Sue (2020). Hikaye Anlatma Sanatı, İletişim Yayınları

ROWE, Karen (2021). The Little Greenbrier School. Arcadia Publishing.

SAKAOĞLU, S. (1999). Masal Araştırmaları, Akçağ Yayınları, Ankara. ss.1-72.Tükçe Sözlük (1988). TDK. Yayınları, Ankara, ss.992.

SAKAOĞLU, S. (2020). Türk Masalları. Akçağ Yayınları

SARIYÜCE, H. L. (2010). Anadolu Masalları, Kapı Yayınları

SEYİDOĞLU, Bilge (1986). "Masal" Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. Dergah Yayınları, İstanbul, sy:149-153.

TAJFEL, H. (1978). The achievement of group differentiation Londra Academic Press

TAŞ, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri

THOMPSON, Stith (1964). The Types of The Folk Tale a Classification and Bibliography. Academia Scientiarum Fennica.

TOKDEMİR, Kinem (2023). Biyolojik Saati Bozuk Kadınlar. Urzeni Yayıncılık.

TONG, R. P. (2006) Feminist Düşünce Çeviren: Prof. Dr. Zafer Cirhinlioğlu

TÜRK DİL KURUMU YAYINEVİ (1988). Türkçe Sözlük. Ankara.

ULU ASLAN, Emine (2018). Feminist Yazının Postmodern İfadesi: Masal Parodileri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt:11, Sayı:60, sy:209-219.

WEEDON, Chris, Feminist Practice and Poststructuralist Theory, Blackwell, USA, 1992.

WİNDERS, James A. (1991). Gender, Theory and The Canon. Universty of Wisconsin Press.

VANNİCOPULOU, Angela, Resimli Çocuk Kitaplarında Kadın Karakterler, Çev. Yrd. Doç. Dr. Dilek Çiftçi Yeşiltuna, Ege Eğitim Dergisi, 2004.

YOLCU, Mehmet (2002). Dil: İşlevi, Çeşitleri ve Alanları Bağlamında Kavramsal Bir İnceleme. Cilt:2 Sayı:1, 67-96.

YUVAL_DAVIS, Nira. Cinsiyet Ve Millet, Çev. Ayşin Bektaş, İletişim, 2003

EKLER

EK - A

GÖRÜŞME SORULARI

1.Eğitim durumunuz nedir?

2.Masal anlatıcılığı üzerine herhangi bir eğitim aldınız mı?

3. Çocukken ebeveynleriniz size masal anlatır mıydı?

4. Sizi en çok etkileyen masal hangisidir?

5. Sizi masal anlatıcılığına yönelten şey neydi?

6. Masalların toplumun şekillendirilmesinde herhangi bir rolü olduğuna inanıyor musunuz?

7. Feminist dilin "masallar toplumdaki eril gücün devamlılığını sağlamak için oluşturulan özel sözlü metinlerdir" savunusu hakkında ne düşünüyorsunuz?

8. Anlatılarınızdan önce masala çalışırken özellikle kullanmaktan kaçındığınız kelimeler oluyor

mu?

9. Anlatacağınız masalı neye göre seçiyorsunuz?

10. Sizce masalların dilinin revize edilerek yeniden yazılması gerekir mi?

11. Günümüzde gittikçe popülerleşen feminist masallar hakkında ne düşünüyorsunuz?

12. Pamuk Prenses, Külkedisi, Uyuyan Güzel gibi dünya çapında ün yapmış masallarda ya da Anadolu Masallarında kadınların sürekli kurtarılmayı bekleyen, güçsüz bireyler olarak anlatıldığı eleştirisine katılıyor musunuz?

13. Masallarda evliliğin kadınlara bir ödül olarak sunulduğu fikrine katılıyor musunuz?

14. Anlattığınız masallarda anlatım diline dair sizi rahatsız eden şeyler oluyor mu? Cevabınız evet ise örneklendirir misiniz?

15. Masallarda kadınlara atfedilen iyi huyluluk, saygılı davranma, fiziksel güzelliğe sahip olmanın iyi bir geleceğin anahtarı olarak sunulduğunu iddia eden Feminist bakış açısına yorumunuz nedir?

16. Masallarda mücadele eden, kendini savunan, konuşan, güçlü karakterli kadınların çirkinlik ve cadılıkla eş tutulduğunu savunan Feminist bakış açısına yorumunuz nedir?

17. Masallarda doğa üstü güçlerle uğraşan kadınların cadılıkla yani kötülükle eşdeğer tutulduğu, buna karşın yine doğa üstü güçlerle uğraşan erkeklerin ise büyücülükle yani bilgelik ve iyilikle eş değer tutulduğu fikrini savunan feminist düşünce hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

18. Çocuğunuz varsa (ya da olsaydı) Külkedisi, Pamuk Prenses ya da Sindrella gibi popüler masalların ya da bazı Anadolu Masallarının dilini değiştirir miydiniz? (ya da değiştiriyor musunuz?)